ח. בעזפראזואני (בערי)

דער אורשפרונג פון פסח

3/11
154

ספרית עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
פאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

ח. בעזפראָזוואַני (בע—ני)

דער אורשפרונג פון פסח

ארויסגעגעבן פון דעם אידישן היסטאָרישן סעמינאר

1926 ניו יאָרק תרפ"ו

ארבעטן פון אידישן היסטאַרישן סעמינאַר
אונטער דער לייטונג פון דר. יעקב שאַצקי

באַנד איינס:

ח. בעזפראַזוואַני (בע־ני)

דער אורשפרונג פון פסח

איינלייטונג

די ארבעט, וועלכע דער לעזער האט פאר זיך איז דער ערשטער באנד פון א רייַ וויסנשאפטלאכע פארשונגען פון דעם אידישן היסטאריישן סעמינאר אין ניו יארק.

יאנואר 1925 האט זיך פון א גרופע תלמידים פון די ארבעטער רינג לערער קורסן ארגאניזירט א סעמינאר פאר פראקטישע ארבעטן אויפן געביט פון אידישער געשיכטע אין מיטלאלטער און אין דער נייער צייט.

דער צוועק פון דעם סעמינאר איז: פארטיפן די ידיעות אין דער אידישער געשיכטע, באקענען זיך מיט די קוועלן און פארשונגס־מעטאדן און צוטרעטן צו באארבעטן אזעלכע מאמענטן, עפיזאדן אדער טיילן פון דער אידישער געשיכטע אין בריייטסטן זין פון ווארט — וועלכע זיינען אדער אינגאנצן נישט אויסגעפארשט געווארן, אדער די פארשונגען קענען שוין דעם מארערנעם לעזער ניט באפרידיקן צוליב מעטאדאלאגישע אדער אנדערע סיבות. די גרופע תלמידים וועלכע האבן אנטייל גענומען אין דער דאזיקער ארבעט האבן זיך באקענט מיט דער טעארייע און פראקטיק פון געשיכטס־פארשונגען, מיט ביבליאגראפיע און קוועלן־זאמלונגען און נאך דעם, איז יעדער פון זיי צוגעטראטן צו א זעלבסטשטענדיקע ארבעט איבער א טעמע, וועלכע דער לייטער פון סעמינאר האט אים געגעבן, אדער, איבער א טעמע, וועלכע האט אים שוין פון פריער אינטערעסירט.

אין משך פון די קנאפע צוויי יאר צייט זיינען אויסגעפירט געווארן א גאנץ רייַ פון ארבעטן: פריער קלענערע, אזוי גערופענע פארשטודיען, וועלכע זיינען

Copyrighted by
H. Besprosvany
1926

טרייענג׳ דרוקערייי, 112 פערטע עוועניו, ניו יאָרק, נ. י.

ה ק ד מ ה

פאר די לעצטע צען יאר איז אין אידיש, אזוי ווי אומבא־
מערקט, אוסגעוואקסן א היפשע ליטעראטור וועגן ביבל־קריטיק
און אלטער אידישער געשיכטע.

ביי אונז איז דאס א נייער צווייג. אין אנדערע שפראכן,
איבערהויפט אין דייטש, ענגליש, איז שוין ז י י ע ר פ י ל
געשריבן געוואָרן כדי אויפצוקלערן דאס אידישע לעבן פארצייטן.

נאטירלאך זיינען דאס רוב ביכער, וואס זיינען, אין אידיש
וועגן דעם ענין דערשינען, איבערזעצונגען, אנטאלאגיעס א. ד. גל.
בלויז געציילטע פון זיי זיינען זעלבסטשטענדיק דורכגעטראכטע
ווייסנשאפטלאכע פארשונגען.

דאס לאזט זיך פארשטיין. מען האט אין זינען געהאט דעם
אידישן לייענער, וואס איז נאך אפשר ניט צוגענרייט צו שווערערע
פארשונגען אויפן געביט פון אידישער געשיכטע. דער אויסקוק
אויפן לייענער האט אויך גורם געווען מען זאל אויסקלייבן מער
א ל ג ע מ י י נ ע און ניט קיין ספעציעלע טעמעס. דאס איז
געווען א געזונטער קוק. מען האט געמוזט באשאפן די נ ו י ־
ט י ק ס ט ע א נ ט ־ ב י כ ע ר, וואס זאלן דעם לייענער
געבן א צוטריט צו דער תנ"ך־ווייסנשאפט. ווי מיר שיינט איז די
דאזיקע נויט אויף א געלונגענעם אופן פארענטפערט געווארן.

אצינד־האט זיך שוין במילא געשאפן די מעגלאכקייט אויך
פאר ס פ ע צ י ע ל ע פארשונגען, וואס זאלן זיין געווידמעט
פארשיידענע פראגן פון דער אלטער געשיכטע. אזא ס פ ע צ י ־
ע ל ע פארשונג איז אייגנטלאך אויסן צו זיין די פארלויגנדיקע
אפהאנדלונג, וועגן דעם אורשפרונג פון פסח.

די א ק ט ו ע ל ק י י ט פון דער טעמע וואלפט זיך

לכתחילה נישט געווען באשטימט כדי פארעפנטליכט צו ווערן און שפעטער שוין גרעסערע, זעלבסטשטענדיקערע און ברייטערע — וועלכע ווערן יעצט פארעפנטלאכט.

די דאזיקע ארבעטן זיינען א ערנסטער צושטייער פאר דער אידישער היסטאריאגראפיע א דאנק זייער נייעם צוגאנג צו אלטע פראבלעמען, אדער, א דאנק זייערע נייע קוועלן־מאטעריאלן.

די ערשטע ארבעט פון ח. ב ע ז פ ר א ז ו א ־ נ י איבערן „אורשפרונג פון פסח" — איז געווען אויס־געפירט אין דעם סעמינאר — אבער צו דער טעמע איז איר מחבר געקומען נאר זעלבסטשטענדיק.

אזוי ווי די דאזיקע טעמע האט צו טאן מיט יענער עפאכע פון דער אידישער געשיכטע — וועלכע גייט נישט אריין אין די פארשונגס־ראמען פון דעם אידישן היסטא־רישן סעמינאר — דעריבער האט זיך אין דעם פאל די נאנצע אויפגאבע פון דעם לייטער פון סעמינאר באגרע־ניצט נאר מיט מעטאדאלאגישע אנווייזונגען און ביבליא־גראפיע... די נאנצע ארבעט סיי אלס קאנסטרוקציע, סיי אלס א פראבלעם, איז א אריגינעלער פארדינסט פון דעם מחבר גופא.

די אנדערע ארבעטן, וועלכע ווערן אויסגערעכנט צום סוף פון דעם באנד, וועלן דערשיינען אין ניכן לויט דעם סדר ווי זיי זיינען אנגענעבן אין דער רשימה.

צום סוף ווייל איך באמערקן, אז יעדער מחבר איז פאראנטווארטליך פאר די וויסנשאפטלאכע מיינונגען, וועלכע ער זאגט ארויס אין זיין ארבעט.

דר. יעקב שאצקי

ניו יארק, דעם 15טן אוגוסט, 1926.

ש א צ ק י . אין דעם דאזיקן ענגן קרייז האָב איך געפונען דעם סטימול און דעם אויסדויער פאר דער ארבעט, וואָס איך האָב מיט קליינע איבערריסן געשריבן.

דר. שאצקי האָט מיר פיל ארויסגעהאלפן מיט מעטאדאלא־ גישע אנווייזונגען. ער האָט מיר געהאלפן צוזאמענשטעלן די ביב־ ליאגראפיע, וואָס איך האָב נויטיק געהאט כדי צו באקענען זיך מיט די פארשיידענע זייטן פון דער פראגע. א דאנק זיינע בא־ מיאונגען וועט איצט די ארבעט דערזען די ליכטיקע שיין. פאר דעם היסטארישן סעמינאר איז די ארבעט געלייענט געוואָרן חלקים־ווייז, די זאכלאָכע קריטיק פון דר. י. שאצקי און פון די חברים איז שטענדיק געמומען געוואָרן אין אכט.

טיילן פון דעם מאנוסקריפט האָב איך אויך פאָרגעלייענט פאר פר. ח. שוימ'ן. מיט זיינע ווערטפולע באמערקונגען האָב איך זיך פיל געהאלפן.

דעם מחבר זיינען וואויל באקאנט די דעפעקטן פון דער ארבעט.

כדי באמת קלאָר און דייטלאָך צו אנטוויקלען די טעזיסן, וואָס איך האָב במשך פון דער פאָרשונג ארויסגעבראכט, וואָלט נויטיק געווען אָנצושרייבן א מ ע ר א ו י ס פ י ר ל א ך ו ו ע ר ק . צוליב פערזענלאכע אומשטענדן, איבערהויפט אבער צוליב די דרוק־באדינגונגען, האָב איך זיך געמוזט דערוויל בא־ נוגענען מיט אָט דער פ א ר ק י ר צ ט ע ר , פראגמענטארישער פאָרם פון דער ארבעט, ווי זי איז איצט.

א גרויסע מניעה במשך פון דער ארבעט האָט זיך ארויסגע־ וויזן דער מאנגל אין פארארבעטן, וועגן א גאנצע ריי וויכטיקע פראגן, וואָס זיינען נוגע דעם ענין. איך האָב זיך אין אידיש כמעט ניט געהאט אויף וואָס סומך צו זיין.

דאָס איז די אינציקע אורזאך, פארוואָס עס קומען אזוי פיל לאנגע ביילאָגעס צום סוף פון בוך. זיי זיינען טיילמאל אפילו צו גרויס אין פארגלייך מיטן לכתחילהדיקן טעקסט. קיין אנדער ברירה האָב איך אבער ניט געהאט. בנוגע דער ביבליאגראפיע וויל איך באמערקן, אז אין איר ווערן דערמאנט בלויז די ווערק מיט וועלכע איך האָב זיך באנוצט. די ביבליאגראפיע פרעטענדירט

אפשר ניט אזוי שטארק אין די אויגן. אין די געשיכטע־ביכער און אפילו אין די „העברעאישע ארכעאלאגיעס" געפינט מען זייער ווייניק וועגן דעם ענין.

דאס נעמט זיך אבער בלויז דערפון, וואס מען האט נאך ניט איינגעזען די שותפות און די שייכות, וואס דער אויפקום און די אנטוויקלונג פון פסח האבן געהאט מיט דער סאציאלער סביבה און מיטן גאנצן געדאנקענגאנג פון דער אלטער וועלט.

באמת איז פארן א נאענטער צוזאמענהאנג אפילו צווישן אזעלכע, פון אויבן אויף, וויטע אבער, היסטאריש און פסיכאלא־גיש געזומען, זייער נ א ע נ ט ע פירונגען און אינסטיטוציעס, ווי א שטייגער: מלה און פסח, מלה און דאס מקריב זיין אדער „אויסלייזן" פון די בכרים א. ה. גל. דער דאזיקער צוזאמענהאנג פון די כל־ארלי פירונגען און מנהגים האט מיך אייגנטלאך פאר־אינטערעסירט און געצוויגן מיין אויפמערקזאמקייט צום אורשפרונג פון פסח.

די פארלינגדיקע אפהאנדלונג וועגן פסח איז מיין ערשטע גרעסערע ארבעט אויפן געביט פון ביבל־קריטיק.

פאראינטערעסירט זיך מיט דעם ענין פון תנ"ך־וויסנשאפט האב איך ערשט אין די יארן 1922—1924, וועו איך בין געווען א תלמיד פון דעם ארבעטער רינג לערער סעמינאר אין ניו יארק.

פריינד ח י י ם ש ו י ס האט דעמאלט געגעבן צווי קורסן: איינעם — אידישע געשיכטע, א צווייטן — ביבל־קריטיק. אידישע געשיכטע האב איך נאך מיט א צייט פריער געהאט געלערנט אבער ביבל־קריטיק איז פאר מיר געווען א נייס, אן אנטפלעקונג. מיט גרויס התמדה האב איך זיך געזומען שטודירן די מקורות. א דאנק דער פריינטשאפט און הילף פון פר. ח. שוים איז מיר דעמאלט נעלונגען צו באקענען זיך נעענטער מיט דער ביבל־קריטישער ליטעראטור און פארנעמען, במשך פון דער צייט, עטלאכע קלייניע קריטישע פראווון.

די דאזיקע לעצטע אפהאנדלונג וועגן דעם אורשפרונג פון פסח, וואס איך לייג דא פאר פאר דעם לייענער, איז פארטראכט געווארן אין די ווינטער־מאנאטן פונם יאר 1925 און איז אויסגע־פירט געווארן אין דעם היסטארישן סעמינאר פון ד ר . י ע ק ב

קאַפּיטל I

אַריינפיר

די יומים־טובים, פונקט ווי די מנהגים, ווי די פירונגען, ווי די געזעצן, ווי דאָס גאנצע לעבן פון אַלק ישראל האָבן זיך אין משך פון זיין געשיכטלאכער אנטוויקלונג שטארק געענדערט.

דער פּסח פון די אלטע־נאָמאדישע שבטים אין מדבר איז געווען עפּעס אַנדערש ווי דער פּסח פון די אידן אויפן בּאָדן פון כנען, אלס פאלק, וואָס לעבט שוין פון אגריקולטור.

דאָס פייערן פון פּסח אין דעם יאָר 621 אונטערן קעניג יאשיהו אונטערשיידט זיך ווידער אזוי שטארק פון אלע פריערדיקע פייערונגען, אז דער פּאַרפּאַסער פון מלכים ב' (קאפּ. כ"ג, פּסוק 20) געפינט פאָר נויטיק צו באמערקן: אזא פּסח ווי אין דעם אַכצנטן יאָר פון קעניג יאשיהו איז נאָך קיינמאל אין ירושלים ניט געזען געוואָרן.

אונטער דער השפּעה פון די גרויסע נביאים און אלס רעזולטאט פון דער סאציאלער און רעליגיעזער רעפאָרם אונטער דעם קעניג יאשיהו איז דאָס גאנצע פּאַרגאַנגענע לעבן געזומען אפּגעשאצט ווערן גאָר אויף אן אנדער אופן.[1])

מען זוכט די אלטע יומים־טובים צו באפרייען פון דער ערד און פון דער סטאדע מיט וועלכער זיי זיינען לכתחילה געווען פארבונדן. די געשיכטלאכע מאטיווירונג ווערט זייער חשוב.

דער חג הפּסח, וואָס די אידן האָבן געבראכט פון מדבר[2]) און דער חג המצות, וואָס זיי האָבן איבערגענומען אויפן בּאָדן פון כנען[3]) ווערט דעמאלט (אין יאָר 621) פאַרבונדן אין אייז

דעריבער ניט אויף אויספירלאַכקייט. און ווייל ניט אויסשעפן דעם ענין.

צום סוף ווייל איך זיך באַנוצן מיט דער געלעגנהייט און אויסדריקן א דאַנק די חברים און פרײַנד פון די אַרב. רינג לערער קורסן און פון דעם לערער סעמינאַר, וועלכע האַבן געהאַלפן אַרויסגעבן דאַס בוך דורך זאַמלען אַבאָנענטן אין פאַראויס.

ח. בע—ני (בעזפראַזוואַני)

ניו יאָרק, 1926

דערהיים (שמות י"ב 4, 22). לויט א צווייטער טראדיציע אין א לאקאלן הייליקטום (שמות ל"ד 25); לויט א דריטער טראדיציע אין א צענטראלן הייליקטום (דברים י"ו 6; דברי הימים ב' 30).

בנוגע די אנטיילנעמער איז פסח: לויט שמות ל"ד 23 אויסשליסלאך א מענער יום־טוב. מיר הערן אבער אויך (אין שמות י"ב 3, 21) פון פסח אלס א פאמיליען יום־טוב.

מער ווי אין אלע זיינען די אונטערשיידן גרויס אין דעם ווי אזוי דער יום־טוב זאל געפייערט ווערן.

אלע טראדיציעס פארלאנגען די באוייטיקונג פון געזייערטן ברויט. 9) אחוץ שמות כ"ב 21 און יחזקאל מ"ה פארלאנגען אלע טראדיציעס דעם ביידערנאכטיקן מאלצייט, פון וועלכן עס מוז אויף מארגן נארניט איבערבלייבן.

אבער דער קרבן ווערט געוויילט לויט שמות כ"ב פון שאף און ציגן; לויט דברים י"ו 2 פון שאף און רינדער.

לויט שמות י"ב 21 און ווייטער באשטייט דער ג א נ צ ע ר פסח־ריטואל אין דעם שטרייכן פון בלוט אויף די ביי־שטידלען פון די טירן.

לויט שמות י"ב 1-12 איז דאס שטרייכן פון בלוט בלויז א ט י י ל פון דער פייערונג.

אנדערע מקורות ווייסן איננאנצן ניט פון אזא בלוט־רי־טוס, אדער לאזן דאס בלוט אפליצירט ווערן ביים מזבח אין טעמפל. (דברי הימים ב', קאפ. ל' 16; ל"ה 11).

יחזקאל מ"ה קען איננאנצן ניט קיין באזונדערן פסח־מאלצייט. דער קרבן פסח ווערט לויט שמות י"ב; פסחים 7 — געבראטן; לויט דברים י"ו געקאכט.

אויך וואס שייך די יעניקע, וואס דארפן מקריב זיין דעם קרבן־פסח, זיינען פאראן סתירות צווישן די מקורות. באזונדערע קרבנות פאר דער גאנצער עדה ווערן פארגעשריבן פון יחזקאל מ"ה, ויקרא כ"ג, במדבר כ"ט, אבער ניט פון שמות ל"ד און דברים י"ו.

די ביטערע קרייטעכער (וואס ווערן דערמאנט אין שמות י"ב און ווערן נאך ביזן היינטיקן טאג באנוצט ביים סדר,

גרויסער נאַציאָנאַלער פייערונג, וואָס קומט פאַר אין דעם צענטראַלן הייליקוטום, אין ירושלים און הערט דערמיט אויף צו זיין א יום־טוב פון איטלאַכן דאָרף און פון איטלאַכער פאַמיליע באַזונדער. 4) דער דאָזיקער נייער יום־טוב וועלט געשטעלט אין א צוזאַמענהאַנג מיט א טראַדיציע, וואָס האָט געוואוסט פון א שייכות צווישן פּסח און יציאת־מצרים; דער פריערדיקער יום־טוב פון דער סטאַדע וועלט אָבינד א יום־טוב פון נאַציאָנאַלער באַפרייאונג.

דער גלות בבל, וואָס מאַכט די אידן פאַר אוים מלוכה־פאָלק, צייגט נאָך טיפער און בולטער די פריער דערמאָנטע טענדענץ צו פאַרגייסטיקן און פאַרגעשיכטלאַכן 5) די אָלטע יומים־טובים.

וואַרום ניט די ערד איז דאָך איצט דער באַנד, וואָס האָלט צוזאַמען די פאַרטריבענע, נאָר די בשותפישע טראַדיציע און דער עלנט פון א פאָלק, וואָס איז אָקאַרשט אוועקגעריסן געוואָרן פון זיין לאַנד.

דאָס נייע לעבן אין דער נייער סביבה מיט די נייע באַגריפן, וואָס די אידן האָבן אויסגעזאפט אין גלות בבל ברענגען אין משך פון דער ציט אריין א סך נייע ענדערונגען סיי בנוגע דער ציט, סיי בנוגע דעם אָרט און סיי בנוגע די אנטיילנעמער אין די פייערונגען פון פּסח.

וועז מיר פאַרגלייכן דעריבער אָלע פאַראַנענע טראַדיציעס, וואָס זיינען אונז דערהאַלטן (פון אן ערך צוויי־א־האַלב ביז דריי טויזנט יאָר), באַקומען מיר אין אָלע פּרטים זייער אן אייגנאַרטיק בילד.

בנוגע דעם, וועז דער יום־טוב זאָל געפייערט ווערן.

ער ווערט געפּראַווען אין דער פולער לבנה נאָכט, פריילינגס צייט, וועז דער טאָג איז גלייך מיט דער נאָכט. 6)

דאָך פאַרבינדט זיך מיט דער בייבערנאָכטיקער פייערונג 7) א זיבן טעגיקער חג המצות, וואָס איז די אורשפרינגלאכע קאָלענדאַרן פון יהוה'איסט 8) ניט באַקאַנט.

בנוגע דעם אָרט אונטערשיידן זיך די טראַדיציעס אויך זייער פיל. לויט איין טראַדיציע וועלט פּסח געפייערט אינ־

קאַפּיטל II

פּסח אין דער מלוכה־צייט ביזן יאָר 621 פּ. ק.

דער חג הפּסח ווערט אין דער מלוכה־ציט געפּיערט אין די פּאָס־טוכער קריזן פון יהודה אלס יום־טוב פון דער סטאָדט.

מען ברענגט די ערשט־געבורטן פון די שאָף און פון די ציגן פּאָר א קרבן צו יהוה'ן פונקט אזוי ווי הבל, דער ערשטער פּאַסטוך, האָט זיי שוין געבראַכט (בראשית ד 4.)

קיין באַשטימטער דאַטום ווען פּסח זאָל געפּיערט ווערן איז נאָך אָבער ניט פּאַראַן. פּסח איז דאָ ניט געבונדן ניט אָן קיין טאָג און ניט אָן קיין מאָנאַט.

אין שמות כ"ב 29 ווערט געזאָגט: „דער בכר זאָל בלייבן זיבן טעג ביי זיין מוטער און אויפן אכטן טאָג זאָלסטו אים געבן צו מיר".

דאָס איז מסתמא געווען די צייט־באַשטימונג.

אזוי שנעל ווי די ערשט־געבורטן ווערן אלט זיבן טעג, באַ־זוכט די גאנצע פאַמיליע, צוזאַמען מיט די שקלאַפן און די דינסטן, א לאַקאַלן הויליקטום און דאַרט פּראַווען מען דעם מאַלצייט.

קיין באַדייטנדיקן עולם פלעגן אָבער די פּייערונגען ניט צוזאַמענברענגען, ווארום זיי זייען געווען אָפּהענגיק אן דער צאָל איינציקע בכרים, וואָס זיינען געבליבן געווארן דורכן גאנצן יאָר. 11)

דער מאָטיוו פון פּסח איז דאָ, ווארשיינלאַך, געווען צו

אויך ביי די שומרונים), זיינען די שטעלן שמות ל"ד און דברים י"ו אינגאנצן אומבאקאנט.

אפילו די אינגסטע שיכט אין חומש, די תורת כהנים, (פּריסטער־שריפט), וועלכע שטאמט פון דער נאָך גלות צייט און פון וועלכער מיר דערוויסן זיך כמעט אלע איינצלהייטן איבער די פּסח־ריטואלן, קען ניט דעם וויין, וואָס איז פון אזא גרויסער באדייטונג אין דעם סדר היינטצוטאג. 10) די אונטערשיידונג פון די ערשטע און די צווייטע טעג פּסח איז ערשט פון דער תורת כהנים איינגעפירט געוואָרן (במדבר ט).

די אונטערשיידונג פון פּסח מצרים און פּסח לדורות ווערט ערשט פון דער משנה געמאכט (פּסחים 9, 5).

ארום און ארום זענען מיר פון דעם פּריער געבראכטן פּאר־גלייכונגס־מאטעריאל, אז וואָס שייך דער צייט, דעם פּלאַץ, די אנטיילנעמער און די אופנים ווי אזוי פּסח זאל געפייערט ווערן איז פּאראן בלויז א רעלאטיוו אויפשטימיקייט צווישן די מקורות. צום גרעסטן טייל ציינן אונזערע טראדיציעס אן אויף סתירות.

די דאזיקע ווידערשפּרוכן זיינען אבער ניט קיין שאדן, קיין פּאַרלוסט פּאַרן היסטאריקער, נאָר פּאַרקערט, א גרויס געווינס ! זיי ציינן אויך, אז פּסח האט שוין אין דער היסטאָ־רישער צייט, אויפן באָדן פון כנען, געהאט א לאנגע געשיכטע הינטער זיך.

די דאזיקע געשיכטע אויסצופּאָרשן, אויף וויפיל עס דער־לויבן אונז דאָס, נאטירלאך, די געשיכטלאבע דאקומענטן, איז די אויפגאבע פון דער פּאַרלינגדיקער פּאָרשונג.

קאפיטל III

פסח פאר דער כנענ׳ישער צייט

פ ס ח א י ז ע ל ט ע ר פ א ר ד ע ר כ נ ע נ י ש ע ר צ י י ט. אין דעם קומען זיך צונויף אלע טראדיציעס. עס איז א פאסטוכער יום־טוב, וואס די אורשפרינגלאכע באדייטונג זיינע ווערט אויפן באדן פון כנען א היפש ביסל פארווישט. אין דער ערשטער צייט האט זיך אבער דער ווידערשפרוך צווישן דעם חג הפסח און די אנדערע דריי גרויסע אנריקולטורעלע ימים־טובים שטארק נעלאזט פילן.

ניט אלע זיינען שוין צופרידן מיטן נייעם שטייגער לעבן. ניט אלע באטראכטן די זעסהאפטיקייט פאר א גליק 15) בלויז פון דער וויכטנס, ווען מען האט אומגעוואנדערט אין די סטעפעס, האט זיך כנען אויסגעוויזן ווי א לאנד פון מילך און האניק (חלב ודבש). 16).

אין בראשית ווערט שוין אבער דאס באארבעטן די ערד באטראכט פאר א קללה. לכתחילה האט דער מענש, ווען יהוה האט אים באשאפן, ניט בארארפט אזוי שווער ארבעטן.

כאראקטעריסטיש פאר דער דאזיקער אומצופרידנקייט איז אויך דער זיכערער פאקט, אז אין דער צייט פון ירמיה'ן האט נאך עקזיסטירט א סעקטע (רכבים), וואס אירע צוגעהעריקע האבן ניט געטרונקען קיין ווין, ניט געוואוינט אין קיין היזער און אויך ניט באארבעט קיין ערד (ירמיה 35).

אויך פאר די נביאים איז די פעריאדע, אויפדער די בני־ישראל זיינען אריינגעדרונגען אין כנען, די צייט פון ישראל׳ס

נעבן „דאָס בעסטע אַלס צייכן פון דאנק". 12) ביי די דאָזיקע אַלבע פּויערים און אַלבע נאָמאדן האָט זיך די מדבר־טראדיציע און די כנענישע בעל־רעליגיע אויסגעמישט אויף אן אויסטערלישן אופן.

מען ברענגט די בכורים פון פעלד און מען ברענגט אויך די בכרים (די ערשטגעבורטן) פון דער סטאדע.

„פון די פרוכט פון דער ערד" קען מען ניט געבן דער גאָטהייט אַלע בכורים (דאָס גאנצע „ערשטע") עס האָט ניט קיין זין. (וואו ענדיקט זיך דאָס „ערשטע" און וואו הויבט זיך אָן דאָס „צווייטע"?). מען נעמט דעריבער דאָס בעסטע פון ערשטן 13) און מען ברענגט עס צו דער גאָטהייט, כדי זי אריינצוברענגען אין א גינסטיקער שטימונג און צו פּועלן ביי איר א גרויסע גערעטעניש דורך דעם אָפּפערן פון די בכורים און א גרויסן וואַרף אין דער סטאדע דורך דעם אָפּפערן פון די בהמה'שע ערשטגעבורטן 14).

די דאָזיקע פאָרם פון פסח, וואָס ווערט כאראקטעריזירט:

א) דורך א באזוך אין לאָקאלן הייליקטום.

ב) דורך ברענגען דעם בכר פון די שאָף און ציגן.

ג) דורך דער מאָטיווירונג פון קרבן אַלס דאָס בעסטע — איז ניט אורשפרינגלאָך און איז ניט כאראקטעריסטיש פאר דער גאָר אַלטער צייט.

א) וויבל פסח איז עלטער פאר דער כנענישער צייט און איז פריי פון דעם שטעמפל, וואָס די זעסהאפטיקייט האָט אַרויפגעלייגט אויך אויף אָט דעם עכטן פאסטוכער יום־טוב.

ב) וויבל דאָס אָפּפערן פון שאָף און ציגן איז אין דער אַלטער צייט ניט דאָס וויכטיקסטע, אַלנפאַלס ניט ענוג; מען אָפּפערט אוך די מענשלאָכע ערשטגעבורטן (בכרים).

ג) וויבל די מאָטיווירונג פון קרבן אַלס דאָס בעסטע איז נאָך דעמאָלט ניט פאראן.

אפלאזן אויף א קורצער צייט אין מדבר און זיי זאלן דערביי קענען מיטנעמען מיט זיך זייערע בהמות, וואס זיי געברויכן צום יום־טוב, איז ניט קיין אנדערער ווי דער יום־טוב פסח. 19)

וועלכע פון די דריי טראדיציעס איז די עלטסטע, די ריכטיקע ? געווים ניט די ערשטע געשיכטע וועגן מלאך המשחית, וואס איז כלומרשט דורכגענאנגען גאנץ עגיפטן און געטויט אלע בכרים פון די מצרים — די דאזיקע טראדיציע איז צו דייטלאך א וואונדער באריכט (פארגל. שמות כ"ב 13—23) און קען ניט זיין באגלויבט.

אויך איז זייער ניט וואהרשיינלאך די אנדערע טראדיציע, אז משה האט ביים בארג סני, ביים איבערגאנג פון דער סטעפ צו קולטור "געגעבן" די אידן א יום־טוב, וואס וואלט לויט זיין גאנצן מהות, טיף אין מדבר לעבן. עס לאזט זיך אויפן באדן פון קולטור ניט געפינען קיין שום גרונט פאר דעם אור־שפרונג פון חג הפסח.

די לעצטע טראדיציע, אז פסח איז עלטער פון יציאת־מצרים, איז דעריבער די ריכטיקע; ניט יציאת־מצרים האט פארואורזאכט דעם חג הפסח, נאר דער חג הפסח איז, פארקערט, געווען די אורזאך, אדער ריכטיקער, דער אויסרייד, פאר יציאת מצרים. 20)

דערביי דארף נאך צוגעגעבן ווערן, אז יציאת מצרים איז, לויט אלע מקורות, געשען אין פרילינג (שמות י"ב 2; י"ג 15; ל"ד 18; דברים י"ו פסוק 11). אויך פסח איז א פרילינג יום־טוב (שמות ל"ד).

יונטלִיבע מיט יהוה'ן ; דאָס אריבערטרעטן פון קולטיווירטן לאַנד וועלט אָבער ביי זיי באַטראַכט אלס דער אָנהויב פון דער ירידה. 17)

בכלל וועלט מיט דער צייט דער מדבר אין דער אידישער פאַלקס־געשיכטע און פאַלקס־לִיטעראַטור דער סימבאָל פון פרייהייט.

הגר, וועלכן זי וועלט געדריקט און באַלִידיקט פון דער האַרנטע, אָנטלויפט אין מדבר. משה, וועלכן זיין לעבן איז אין סכנה, וויִל ער האָט געטויט דעם מצרי — אָנטלויפט אין מדבר; דוד, וועלכן ער מוז זיך שיצן פון שמואלן — אָנטלויפט אין מדבר. און אזוי כסדר 18).

אָט די דאָזיקע צוזאַמענגעבונדנקייט מיטן מדבר, ווי אויך די סביבה פון כנען, וואָס איז אין געוויסע באַשרענקטע פלעצער גינסטיק געווען פאַר פיצוכט, האָט פיל געהאָלפן, אז די טראַדי־ציע פון פאַרלאָפענעם נאַמאַדישן לעבן, זאָל זיך, פאַר א לאַנגער צייט, דערהאַלטן אין די בריִטע שיכטן פון פאָלק.

די דאָזיקע צוזאַמענגעבונדנקייט מיטן מדבר, האָט אויך אויפגעהויט די רעשטן פון דער פסח־טראַדיציע און דערהאַלטן, וואו אין א דייטלאַכער און וואו אין א פאַרנעפלטער געשטאַלט, די שפורן פונ'ם דאָזיקן עכטן פאַסטוכער יום־טוב.

די פולע איינשטימיגקייט, וואָס האָט עקזיסטירט צווישן די טראַדיציעס בנוגע דעם פונקט, אז פסח איז עלטער פאַר דער כנענישער צייט, פאַלט אָבער אַוועק ווי נאָר מיר ווילן זיך דער־ווייסן, מער א י י נ צ ל ה י י ט ן וועגן דעם אורשפרונג פון פסח, מיר שטויסן זיך דאָ גלייך אָן אויף דריי אויפפאַסונגען, וואָס ווי־דערשפרעכן זיך איינע די אַנדערע.

לויט דער באַקאַנטער שטעל פון שמות כ"ב, און ווייטער איז פסח איינגעפירט נעווארן דורך משה'ן אין דער נאַכט פון יציאת מצרים.

אקעגן געהערט פסח (לויט שמות כ"ד 1; 2 ביז פסוק 28) צו יענע פירונגען, וואָס די בני ישראל האָבן ערשט אי־בערגענומען אויפן בארג סני אין דעם מדבר. לויט א דריטער אויפפאַסונג איז פסח עלטער, ווי יציאת מצרים, דער יום־טוב, וואָס די בני ישראל בעטן פרעה'ן, ער זאָל זיי צולִיב אים

נען געגייגט געווען, כדי מען זאל זיי שלעכט ניט אויסטייטשן, לייזן די פראבלעם פון קינדער־קרבן אין דער ריכטונג, אז די אידן זיינען, לכתחילה, פריי געווען פון מענשלאכן קרבן און אז זיי האבן זיך ערשט שפעטער אפגעלערנט אט דעם גרויל פון די כנענים. עס וואלט אבער היינט געווען די גרעסטע עולה צו רעכענען זיך מיט אזעלכע טעמים. איבערהויפט, ווען עס איז א טעמפקייט און א פארבערכן צו באשולדיקן א פאלק פאר חטאים, וואס עס איז באגאנגען מיט דריי טויזנט יאר צוריק און פאר חטאים, וואס די גאנצע וועלט איז אויף א גלייכן אופן באגאנגען. 22)

אויך דער געשריי פון די נביאים, אז קינדער־קרבנות זיינען יהוה'ן דערווידער, און אז יהוה האט קיינמאל קיין קינדער־קרבנות ניט פארלאנגט, 23) ווייל דאס איז געצנדינסט — איז ניט מחויב צו זיין אמת אין היסטארישן זין. די נביאישע פאדערונגען אין נאמען פון יהוה'ן זיינען אייגנטלאך ניט מער ווי פאדערונגען אין נאמען פון זייער עטישן באוואוסטזיין וואס האט אריבערגעשטיגן די באגריפן פון זייער צייט. אט זיינען לויט ישעיה'ן און לויט עמות'ן א לע קרבנות, יהוה'ן דערווידער 24); און עמות רופט זיך אפ — „האט איר מיר דען געבראכט קרבנות אוו מתנות אין מדבר אין משך פון פערציק יאר, איר הויז ישראל?"

און פונקט ווי מיר זיינען ניט געבונדן מיט דער צווייטער דערקלערונג, ווייל די עלטערע היסטארישע מאטעריאלן צייגן אונז אויף שריט און טריט, אז קרבנות האבן די בני ישראל, אלס האלבע נאמאדן, יא געבראכט, אזוי דארפן מיר אויך ניט זיין געבונדן מיט דער ערשטער נביאישער באהויפטונג, אז פון קיין קינדער־קרבנות האבן די בני ישראל, איידער זיי זיינען געקומען קיין כנען, ניט געוואוסט. באזונדערס מעגן מיר חושד זיין אין אומהיסטארישקייט די דערקלערונג, ווען מיר דערמאנען זיך אן די "מדבר טענדענצן" פון די נביאים, טענדענצן אויסצומאלן אין די שענסטע פארבן די מדבר־צייט און פארשטעלן זי אלס דעם אידעאל דערפון, ווי אזוי מענשן דארפן לעבן אויף דער וועלט, אין היפך צו דער כנענישער, שטאטישער

קאפיטל IV

די ערשטע קרבנות

דאָס מקריב זיין פון שאָף און ציגן איז אין דער אַלטער צייט ניט דאָס וויכטיקסטע, אַלנפאַלס ניט געזונ. מען אָפּפערט אויך מענשלאַכע ערשטגעבורטן (בכרים).

דאָס מקריב זיין פון שאָף איז אין דער וועלט עלטער ווי דאָס מקריב זיין פון מענשלאַכע קרבנות. 21) פאַר דעם רעדט א) די רעלאַטיוו גרעסערע פארשפרייטקייט פון די חיה'שע קרבנות איבער גאָר דער וועלט לגבי די מענשלאַכע און ב) אויף וויפיל דאָס איז נוגע די ת"נכ'ישע קוועלן — דער פאַקט, אז יעדע שלאַכטונג איז ביי די בני ישראל געווען אויך א קרבן; יהוה'ס טייל איז באשטאַנען פון בלוט, וואָס איז די טרעגערין פון לעבן, און וואָס דעם מענשן איז פון איר פאַרבאָטן צו גענ־ניסן.

דאָך וואָלט געווען א גרויסער טעות צו דענקען, אז קינדער קרבנות זיינען א פירונג, וואָס די בני ישראל האָבן ערשט איבערגענומען פון די כנענים.

די קריסטלאַכע וועלט האָט אויפיל מיסגעבויכט מיט דער אידישער טראדיציע פון קינדער־קרבן, סיי אין די ברוטאַלע עלילת־דם בלבולים און סיי אין די מער ראַפינירטע כלומרשט וויסנשאפטלאַכע אנטיסעמיטישע אָנגריפן און פאַרוואורפן, אז די אפאלאגעטישע פארשער, האבן, אלס מיטל פון זעלבסט פאר־טיידיקונג, געמוזט לייקענען שטיין און ביין, אז עפעס ענלאַכס איז גאָר ביי אידן וועַן פאַרגעקומען.

אויך א סך פון די קריסטלאַכע פארשער, אידן־פריינט, זיי־

אָנגעזאָטלט זיין אייזל, און גענומען מיט זיך זייַנע צוויי יונ־
גען, און זיין זון יצחק'ן ; און ער האָט צעהאַקט דאָס האָלץ
פאַר'ן בראַנד־אָפּפער, און ער איז אויפגעשטאַנען, און איז ג׳ע־
גאַנגען צו דעם אָרט, וואָס אלהים האָט אים געזאָגט.

(4) אויפ'ן דריטן טאָג האָט אברהם אויפגעהויבן זייַנע
אויגן, און האָט דערזען דעם אָרט פון ווייטן. (5) און אברהם
האָט געזאָגט צו זיינע יונגען: בלייבט אייך דאָ מיט'ן אייזל,
און איך און דאָס אינגל וועלן גיין ביז אָהין, און מיר וועלן זיך
בוקן און זיך אומקערן צו אייך.

(6) און אברהם האָט גענומען דאָס האָלץ פאַר'ן בראַנד־
אָפּפער, און אַרויפגעטאָן אויף זיין זון יצחק'ן, און ער האָט
גענומען אין זיין האַנט דאָס פייער און דעם שלאַכט־מעסער,
און זיי זיינען ביידע געגאַנגען באַנאַנד. (7) האָט יצחק זיך
אָפּגערופן צו זיין פאָטער אברהם'ן, און האָט געזאָגט: מיין
פאָטער! האָט ער געענטפערט: דאָ בין איך, מיין זון. האָט
ער געזאָגט: אָט איז דאָס פייער און דאָס האָלץ, און וואו איז
דאָס לאם פאַר א בראַנד־אָפּפער? (8) האָט אברהם געזאָגט:
אלהים וועט זיך שוין זען א לאם פאַר א בראַנד־אָפּפער, מיין זון.
און זיי זיינען ביידע געגאַנגען באַנאַנד.

(9) און זיי זיינען געקומען צו דעם אָרט, וואָס אלהים האָט
אים געזאָגט; און אברהם האָט דאָרטן געבויט א מזבח, און
האָט אויסגעלעגט דאָס האָלץ, און ער האָט געבונדן זיין זון
יצחק'ן, און אים אַרויפגעטאָן אויפ'ן מזבח, איבער'ן האָלץ.
(10) און אברהם האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנט, און האָט
גענומען דעם שלאַכט־מעסער צו שעכטן זיין זון.

(11) האָט א מלאך פון אלהים געפרופן צו אים פון הימל, און
האָט געזאָגט: אברהם! אברהם! האָט ער געענטפערט: דאָ
בין איך. (12) האָט ער געזאָגט: זאָלסט ניט אויסשטרעקן
דיין האַנט אויפ'ן אינגל, און זאָלסט אים גאָרניט טאָן; וואָ־
רום איצט ווייס איך, אַז דו ביסט גאָטספאָרכטיק, אַז דו האָסט
ניט פאַרמיטן דיין זון, דיין אייניינציקן, פון מיר.

(13) האָט אברהם אויפגעהויבן זיינע אויגן, און האָט דער־
זען ערשט הינטן האָט אווידער זיך איינגעדרייט מיט זיינע

קולטור, וואס האט אריינגעבראכט אזוי פיל סאציאלע איבלעז אין דעם געזונטן קערפער פון איינגעוואנדערטן פאסטוכער־פאלק (זע ביילאגע 10).

אט פון די אלע נעגאטיווע טעמים, ווי אויך פון דעם פאקט, "אז די בני ישראל זיינען פון דער זעלבער סעמיטישער אפשטאמונג ווי די פעלקער, צווישן וועלכע זיי האבן געוואוינט, און אז דאס מקריב זיין פון די בכרים איז פעסטגעשטעלט ביי א סך צווייגן פון דער סעמיטישער ראסע", וואלט שוין אפשר, געגונג געווען צו דרינגען, אז דער דאזיקער מנהג איז עלטער ווי דאס אריינדרינגען אין כנען. 25)

מיר פארמאגן נאך אבער א גאנצע ריי פאזיטיווע היסטארישע באווייזן, דאקומענטן און רעשטן פון אלטערטימלאכקייטן, וואס צייגן, סיי לויט זייער לימערישן כאראקטער און סיי לויט די טראדיציעס, וואס זיי אנטהאלטן, אז די בני ישראל פלעגן (ווי אלע סעמיטן) ברענגען קינדער־קרבנות, נאך איידער זיי זיינען געקומען אין א מגע און משא מיט די כנענים, און אפילו א סך פריער פון יציאת־מצרים.

קודם כל איז דאס די געשיכטע וועגן עקדת־יצחק. איינע פון די צארטסטע און איינע פון די רירנדיקסטע געשיכטן אין בראשית. הגם זי געהערט צו די אינגערע טיילן פון חומש (אלהיסט) פונדעסטוועגן איז אבער די טראדיציע, וואס זי פארמאגט פון גאר א גרויסן קולטור היסטארישן וערט. די לעגענדע דערציילט*):

„(1) און עס איז געווען נאך דיזאזיגע געשעענישן, האט אלהים געפרואווט אברהם'ן, און האט צו אים געזאגט: אברהם! האט ער געענטפערט: דא בין איך. (2) האט ער געזאגט: נעם דיין זון, דיין איינאיינציקן וואס דו האסט ליב, יצחק'ן, און גיי דיר קיין לאנד מוריה, און ברענג אים דארטן אויף פאר א בראנד־אפפער אויף איינעם פון די בערג, וואס איך וועל דיר זאגן.

(3) האט אברהם זיך געפעדערט אין דער פרי, און ער האט

---

*) פון יהואש'עס ביבל איבערזעצונג, געדרוקט אין ניו יארקער „טאג", אקט. 6, 1922.

יהוה׳ס בארמהערציגקייט. ער דערלאזט ניט, אז יצחק זאל באמת געטויט ווערן. אבער דאך ווייס דער דערציילער, אז הגם יהוה פארלאנגט ניט, לעצטנס, קיין קינדער־קרבנות, איז דוֿ מעגלאכקייט, אז יהוה זאל אזעלכע קרבנות פארלאנגען, ניט אויסגעשלאסן. 26)

די געשיכטע פראטעסטירט ניט, זי באטראכט ניט דעם קינדער־קרבן ווי א שרעקלאכן גרויל, וואס איז פרעמד און דער־ווידער יהוה׳ן. זי פירט ניט קיין פאלעמיק און זי איז אויך פריי פון׳ם האס און צארן מיט וועלכן די נביאים זיינען ארויס־געטראטן קעגן אט דעם שאנדפלעק פון זייער צייט. 27)

אן ענלאכער מאטיוו ווי אין דער געשיכטע פון עקדת־יצחק ווערט באהאנדלט אין דער געשיכטע וועגן יפתח׳ס טאכ־טער.

דער אונטערשייד איז בלויז דער, וואס יצחק וועט אויס־געלייזט, אבער יפתח׳ס טאכטער ווערט געאפפערט. יצחק איז אן אומשולדיק קינד, בעת יפתח׳ס טאכטער איז א העלדישע מיידל, וואס גייט מיט איר אייגענעם ווילן צום טויט. „טו מיט מיר לויטן נדר, וואס דו האסט געגעבן" — זאגט זי צום טאטן.

די ראכע, וואס איר פאטער האט געגומען פון זייער שונאים, פארזיכן איר דעם ביטערן טויט.

א חוץ דער געשיכטע וועגן עקדת יצחק און דער געשיכטע וועגן יפתח׳ס טאכטער פארמאגן מיר נאך די געזעצלאכע פא־דערונגען, אז דער בכר געהערט צו יהוה׳ן און מוז אים געהייי־ליקט ווערן. די שפעטערדיקע רעדאקציעס פון די געזעצביכער האבן זיי זיכער געזוכט עוקר מן השורש צו זיין, וואס אנ־הויבנדיק פון ספר דברים איז דאס געזעץ געווארן דער אויס־דרוק פון סאציאלער רעפארם, בעת פריער איז ער בלויז געווען דער אויסדרוק פון סאציאלע אומשטענדן. דאך איז, על פי נס, פארבליבן א שפליטער פון אראלטער קולטישער פארארד־

הערנער אין א געצווייג. איז אברהם געגאנגען, און האָט גע־
נומען דעם ווידער, און האָט אים אויפגעבראַכט פאר א בראַנד־
אָפּפער אנשטאט זיין זון. (14) און אברהם האָט גערופן דעם
נאָמען פון יענעם אָרט יהוה־יראה; אזוי ווי עס ווערט נאָך
היינט גענאָגט: אויף דעם בארג פון יהוה ווערט געזען.

(15) און דער מלאך פון אלהים האָט גערופן צו אברהם'ען
א צווייט מאל פון הימל, (16) און האָט געזאָגט: איך שווער ביי
זיך, זאָגט אלהים, וויל דו האָסט געטאָן דיזאָזיקע זאַך, און
האָסט ניט פארמיטן דיין זון, דיין איינאיינציקן, (17) אז
בענטשן וועל איך דיך בענטשן, און מערן וועל איך מערן דיין
זאָמען אזוי ווי די שטערן פון הימל, און אזוי ווי דער זאַמד,
וואָס אויפ'ן ברעג ים; און דיין זאָמען וועט ארבן דעם טויער
פון זיינע פיינט. (18) און בענטשן וועלן זיך מיט דיין זאָמען
אלע פעלקער פון דער ערד, דערפאר וואָס דו האָסט צוגעהערט
צו מיין קול.

(19) און אברהם האָט זיך אומגעקערט צו זיינע יונגען,
און זיי זיינען אויפגעשטאַנען, און זיינען געגאַנגען באַנאַנד קיין
באר־שבע. און אברהם איז געבליבן אין באר־שבע."

אין דער היינטיקער געשטאלט פון דער געשיכטע זיינען
שוין פארווישט די אטיאלאגישע שפורן.

עס זיינען ניט קענטיק מער די פראַגן אויף וועלכע זי האָט
געדארפט ענטפערן.

זי איז פון א קולטישער געשיכטע געוואָרן א כאראקטער־
בילד. דער „אלהיסט" ווי אונז שילדערן אין איר די גאָטס־
פארכטיגקייט פון אברהם'ען, וואָס איז גרייט אפילו אוועק־
צוגעבן דעם איינציקן זון זיינעם, אויב יהוה פארלאַנגט עס נאָר.
ער־מאָלט פאר אונז אויס אין דער פערזאָן פון אברהמען זיין רע־
ליגיעזן אידעאל. דער מאָטיוו פון קינדער־קרבן איז דאָ בלויז
אריינגעבראַכט געוואָרן כדי קלערער און דייטלאכער אַרויסצו־
ברענגען אברהמס גרויסן גלויבן, וואָרום ער ווערט געשטעלט פאר
א שווערן נסיון, שווער אפילו פארן גאָטספארכטיקן; דער
שווערסטער נסיון, פאר וועלכן א מענש קען נאָר געשטעלט
ווערן. אין דער גלייכער צייט רערט אבער די לעגענדע וועגן

און ער גיט צו די פאלגנדיקע באמערקונג:

*) ח ר ם, דער אורשפרינגליכער מיין פון דעם וואס אין אלע סע־ מיטישע לשונות איז, א זאך וואס איז אפגעזונדערט פאר דעם געברויך פון א נעוויסער נאטהייט און איז פארווערט פאר דעם וואס־ערדיקן געברויך. אין תנ"ך ווערט נעווייזלאך פארשטאנען אונטער דעם וואס א מענש, א בהמה אדער אזוי א קענשטאנד, וואס ווערט איבערגעגעבן צו פארניכ־ טונג ענטווידער ווי א קרבן נעהייליקט צו נאט, אדער ווי א שטראף פאר א זינד באנאנגען אקעגן נאט. דער מענש אדער די זאך ווערט ט א ב ו, און מוז פארטילגט ווערן. אזוי ווערט דער וואס שלאכט צו פרעמדע נעטער ח ר ם (שמות קאפ 22, פסוק 19), און א נעצנדינערישע שטאט ווערט דאסגלייכן איבערגעגעבן צו חרם (דברים קאפ. 13, פסק 16) ביי פיינט־ לאכע שטעט, וואס ווערן איבערגעגעבן צו חרם נאר א מלחמה, אונטערשיידט מען פארשיידענע מדרגות פון חרם; פאלן וואו סאי מענשן, סאי אייגנטום ווערן פארטילגט; פאלן וואו אלע מענשן ווערן אויסגעהרג'עט, און דאס נוטס ווערט צוגענומען אלס רויב; און פאלן וויידער וואו נאר דערווארט־ סענע מענער ווערן נעטויט, און די קליינע קינדער און פרויען (אדער נאר די מיידלאר) ווערן נעלאזט לעבן.

ווי מען קען לייכט זען, לייקנט דאס דאזיקע נעזעץ קא־ טעגאריש אפ די אנדערע נעזעצן אין שמות, וואס זאגן טאקע, אז דער בכר נעהערט צו יהוה'ן און מוז אים נעהיליקט ווערן (זיי זאגן דאס אפילו אויף א מער שארפן און א מער דירעקטן אופן), אבער דאך קען זיך דער מענש העלפן, ער קען אויס־ לייזן דעם בכר (ער קען באצאלן דעם ווערט פון בכר).

אזוי א שטייגער ווערט אין שמות ק 13 נעזאגט:

(2) דו זאלסט פאר מיר הייליק מאכן יעטוועדן בכר; אלץ וואס ווערט ביי די אידן צעערשט נעבארן, סיי א מענש, סיי א בהמה, נעהערט עם צו מיר... (12) אלץ וואס ווערט געבארן אלס בכר נעהערט צו יהוה'ן, יעדער בכר פון א בהמה, אויב דאס איז נאר א בכר, נעהערט צו יהוה. (13) יעדן בכר פון אן אייזל, זאלסטו אויסלייזן מיט א שעפס; אויב דו ווילסט אים ניט אויסלייזן, זאלסטו אים דאס געניק צוברעכן, אויך יעטוועדן בכר פון א מענשן זאלסטו אויסלייזן.

(לויט דער איבערזעצונג אין דער אידישער אויסגאבע פון קונאווס — "די אנטשטייאונג פון רעליגיאן און גלויבן). עס איז קלאר פארוואס דער אייזל האט געמוזט אויסגע־

נונג אין ויקרא, א בוך, וואס אנטהאלט צום מערסטן דינים, טראדיציעס און מנהגים ווי אזוי צו דינען גאט.

עס איז ניט קיין צופאל, פארוואס גראד אין אט דעם פּריסטער־לאכן בוך איז אונז דערהאלטן די דירעקטע געזעצלאכע פאר־דערונג, אז דער בכר מוז געבראכט ווערן פאר יהוה'ן — אלס זאמלונג פון קולטישע טראדיציעס איז דאס דאזיקע בוך ווייניקער ווי וועלכעס ניט איז אנדער בוך מסוגל געווען צו ענ־דערונגען.

וואהרום אין דער אלטער צייט ווערן רעליגיעזע ריטואלן, וואס פארלירן זייער אורשפרונגלאכע מאטיווירונג ניט אפּגע־שאפט, עס ווערן צוגעגעבן, עס קומען צו נייע, אבער די אלטע בלייבן ס'רוב עקזיסטירן; אוראלטע רעליגיע איז מער א קופּע ניט פארבונדענע פרטים, ווי א גאנצער דורכגעמאכטער סיסטעם.

די פאדערונג, אין איר לעצטער רעדאקציע, דריקט ניט אוים אויף אן אריגינעלן אופן דעם נעדאנק וועגן קינדער־קרבנות. זי באציט זיך אויף א שפעטערדיקער צייט און אויף מענשלאכע קרבנות בכלל. די טראדיציע, וואס זי גיט איבער, איז אבער זייער אלט, דער פסוק לייענט זיך אין א פרייער איבערזעצונג אזוי:

— וועז עמיצער הייליקט פון זיין פארמעגן צו גאט (יהוה) זאל דאס זיין א מענש, א בהמה אדער וואס ניט איז פון זיין פעלד, טאר דאס קיינמאל ניט ווערן פארקויפט אדער אויסגע־לייזט.

אלץ, וואס איז פאר גאט (יהוה) באשטימט — איז זייער הייליק (קודש קדשים), וועז א מענש ווערט באשטימט פאר גאט, טאר מען אים ניט אויסלייזן, ער מוז ווערן געטויט (מות ימות — ד. ה. געבראכט ווערן פאר א קרבן) (ויקרא כ„ז 28, 29)

יהואש איבערזעצט דעם פערז ווערטלאכער:

(28) אבער קיין חרם־זאך וואס עמיצער וועט מאכן חרם צו גאט, פון אלץ וואס ער האט , פון מענשן אדער פון בהמות, אדער פון דעם פעלד פון זיין אייגנטום, קען ניט פארקויפט ווערן, און ניט אויסגעלייזט ווערן; איטלאכער חרם איז א הייליקסטע הייליגקייט צו גאט. (29) קיין חרם וואס ווערט געמאכט חרם פון מענשן, קען ניט אויסגעלייזט ווערן; טויטן מוז ער געטייט ווערן

די אומשטענדן, וואס האבן אין דער אורצייט געווירקט, אז מענטשלאכע קרבנות זאלן אפגעשאפט ווערן, זיינען געווען פארשידענע:

קודם־כל זיינען די מענשן בכלל געווארן מילדער (29) און צווייטנס איז דער ווערט פון מענשלאכן לעבן געשטיגן אין דער נעזעלשאפט.

די זעלבע אורזאכן, וואס האבן געווירקט, אז מען זאל ביים עראבערן פרעמדע שטעט ניט אויסהארגענען מער די נאנצע באפעלקערונג, ווי אמאל, נאר פארקערט, זען פראפיטירן פון די באזיגטע דורך מאכן זיי פאר קנעכט, אט די זעלבע אורזאכן האבן אויך געווירקט, אז מער מענשן אין דער משפחה זאל אויפהערן באטראכט ווערן ווי א קללה. די נייע האלב־נאמאדישע ווירטשאפט האט זיך נענויטיקט אין א סך ארבעטס־הענט, און וואס מער אזעלכע הענט עס האבן זיך געפונען, אלץ גרעסער איז נעווען די מזל־ברכה.

אין אזא צייט הערט אויף פראקטיצירט ווערן דאס טויטן ניי־נעבאראענע קינדער, א פירונג, וואס מיר באנעגענען אויף שריט און טריט ביי די יעגער־שטאמען, וואו דער ווערט פון מענש־לאכן לעבן שטייט זייער נידעריק.

פארקערט, מען נעמט א סך קינדער באטראכטן ווי אן אויס־סערגעווייניקטע גליק; וואורום דער מענש דארף זיך ניט נאכ־יאגן נאך דער ווילדער חיה, ער דארף מער ניט לעבן אויף איר באראט.

ער האט זי צוגעוואוינט צו זיך און ער איז שוין איצט ארומגערינגלט מיט שעפסן און ציגן. די קינדער זיינען שוין מער ניט די יעניקע, וואס רייסן ארויס דעם ביסן פון מויל, נאר פארקערט, די יעניקע, וואס העלפן אים ארויס אכטונג צו געבן אויף די סטאדעס און היטן די שאף אויף די אפטע וואנ־דערונגען צוליב פאשע.

אויף אזוי פיל איז ביי אונז קלאר די פראגע פון אויס־לייזן דעם בכר, ווען מיר באטראכטן זי פון א סאציאלן און פון א היסטארישן שטאנדפונקט לויט די אומדירעקטע תנ"כ'ישע

לייזט ווערן. ער איז געווען צו נויטוועגדיק פֿאַרן נאַמאַד, ער זאָל זיך מיט אים קענען שיידן. עס איז אָבער לחלוטין ניט קלאָר, פֿאַרוואָס מיר הערן גאָרניט וועגן דעם ווי אַזוי דער מענש זאָל אויסגעלייזט ווערן. דאָס וואָלט דאָך, אַן שום ספֿק, באַראַפּט זיין א וויכטיקער קולטישער אקט. אָבער מיר הערן דערפון גאָרניט. 28)

זאָל דאָס באַטייטן, אַז דער מענש איז ניט אויסגעלייזט געוואָרן, נאָר מען האָט סתם אויפגעהערט טויטן די בכרים? שוועך צו גלויבן. גיכער פּאַר אלץ האָט זיך דאָ ניט געהאַנדלט וועגן אויסלייזן, נאָר וועגן אַן אַנדער קולטישער צערעמאָניע, וואָס האָט דעם בכר אַרויסגענומען פון די געפֿאַרן, אין וועלכע ער האָט זיך, צוליב זיין בכורה'שאַפֿט, געפונען.

די שטעל אין שמות ק, 13, וואָס זאָגט, אַז "אויך דער בכר זאָל אויסגעלייזט ווערן", איז א טעאָרעטישע דערפֿילונג, אַדער א לאַנישער שלום פון דעם, אַז דער אייזל ווערט אויסגעלייזט דורך א שאָף.

עס איז א לענאלער פּרואוו, וואָס האָט אפֿשר ניט געהאָט קיין אַנדאַלט אין לעבן. אלנפאלס האָט ער געקענט פֿאַרשידן אויסגעטייטשט ווערן.

די עלטערע צערעמאָניע איז, ווי עס ווייזט אויס, געווען א היים־צערעמאָניע, וואו דער בכר פלעגט אויך אויף א געוויסן אופן אויסגעקעמפּט אַדער אויסגענארט ווערן. אָבער אלנפאלס ניט אויסגעלייזט ווערן, ווי דער אייזל. די דאָזיקע צערעמאָניע ווערט באַשריבן אין שמות י"ב. מען באשמירט מיט בלוט די ביישטיטלען פון די טירן, מען איז וואָך א גאנצע נאכט, מען היט זיך פון מלאך המשחית, וואָס לויערט אויף די יונגע אקארשט געבאָרענע קינדער.

אין דעם, אז מען האָט גאנץ פרי אויפגעהערט מקריב צו זיין די בכרים, איז ניט פאראן וואָס מסופק צו זיין. די רעזולטאטן און די נאכווירקונגען פון דעם עקרה־געדאנק בלייבן טאקע. אין אן עת צרה נעמט מען אפילו ווידער אמאָל מקריב זיין בכרים, אָבער בדרך כלל בלייבט דער בכר לעבן, הגם עס מוזן געטאָן ווערן אלערליי מאגישע האנדלונגען.

און פֿאַרוואָס זאָלן זיי דאָן מוזן צאָלן אויסלייז געלט, אַדער פֿאַרבייטן דעם בכר מיט א ציקעלע, דערפֿאַר בלויז וויל יהוה האָט אמאָל געטויט די בכרים פון די עגיפּטער, וועז דער עגיפּטישער מלך פּרעה האָט ניט געוואָלט באַפֿרייען די אידן אויף עטלאַכע טעג צו גיין אין מדבר ?

אין דער היינטיקער איבערגעאַרבעטער און איבערזעצטער טעקסט פֿאַרם, ווי אַזוי די דערציילונג איז אונז דערהאַלטן אין שמות, קען זי אונז אויף די פּריער־געשטעלטע פֿראַגן קיין ענטפֿער ניט געבן, וואָרום איינער פון די מאַטיוון, וואָס איז געווען אין דער אַלטער פֿאַרם פון דער לעגענדע, איז שטאַרק פֿאַרווישט געוואָרן, דהיינו: אז ניט די בכרים פון די מצרים, נאָר די בכרים פון די בני ישראל האָבן לכתחילה געדאַרפֿט געטויט ווערן. די געשיכטע האָט אין איר אורשפּרינגלאַכער פֿאַרם דערציילט, אז די בני ישראל האָבן פּריליגג־צייט געדאַרפֿט גיין אין מדבר פֿראַווען דאָרט זייער יום־טוב און ברענגען דערביי זייערע בכרים און זייערע שאָף און ציגן אלס קרבן.

אָבער פּרעה איז געווען איינגעשקשנט און ער האָט זיי ניט געוואָלט אָפּלאָזן אויף די עטלאַכע טעג אין מדבר. דערפֿאַר האָט יהוה געמוזט די עגיפּטישע בכרים און זיי געטויט אַנשטאָט די בכרים פון די בני ישראל, וואָס האָבן אים לכתחילה געדאַרפֿט געבראַכט ווערן. 31) (פֿאַרגלייך שמות ד' פּסוק 22).

מקורים און אלגעמיינע פּראַלעלן, וואָס זיינען אין אונזער רשות.

אָבער, וואָס זאָגט די דירעקטע תנ"כ'ישע טראַדיציע וועגן אויסלייזן דעם בכר?

אין שמות לייענען מיר:

(14) — און עס וועט זיין ווען דיין זון וועט דיך שפּעטער פרעגן זאָגנדיק, וואָס איז דאָס? (דאָס אויסלייזן פון בכר, ח. ב.) טאָ זאָג אים, מיט א שטאַרקער האַנט האָט אונז יהוה אַרויס־געפירט פון מצרים, פון דער הויז פון קנעכטשאפט.

(15) — און עס איז געווען ווען פּרעה האָט זיך איינגעעקשנט און ער האָט אונז ניט געוואָלט אָפּלאָזן, האָט יהוה געטויט אַלע בכרים אין מצרים, פון א מענטשלאָכן בכר ביזן בכר פון א בהמה.

די דאָזיקע עטלאָכע שורות זיינען א רעזומע פון דעם, וואָס עס ווערט דערציילט א סך אויספירלאָכער אין נאַנצן ספר שמות, איבערהויפּט אָבער אין קאַפּיטל 12, פּסוק 21־33 — די אייגנטלאָכע געשיכטע, וואָס וויל דערקלערן דעם אורשפרונג פון פּסח. 30)

וועגן מיר לייענען זי דורך, וועלט קלאָר פאַר אונז, אז די געשיכטע אַנטהאלט אין זיך די טראַדיציע פון א גרויסער שעכטונג פון ערשטגעבורטן (בכרים). די דאָזיקע שעכטונג איז דער אורשפרונג, אזוי וועלט עס אונז דערציילט, סיי פון דער פירונג צו אָפּפערן די מענשלאָכע ערשטגעבורטן און סיי פון דער פירונג צו טויטן די חיה'שע ערשטגעבורטן אין דער נאַכט פון יציאת מצרים. וועגן די לעגענדע דערציילט אונז בלויז אזוי פיל ,ניט מער, וואָלטן מיר ניט געהאַט קיין סך וואָס צו פרעגן, הגם מיר וואָלטן אויך ניט געהאַט פיל וואָס צו לערנען פון איר.

וועגן מיר דערוויסן זיך אָבער אויך, אז די בכרים, וואָס זיינען געטויט געוואָרן, זיינען ניט געווען קיין בכרים פון די עברים, נאָר פאַרקערט, פון זייערע פיינט, פון די מצרים, שטויסן מיר זיך שוין גלייך אן אויף אן א שיר שווערigקייטן. פאַרוואָס זאָלן דאָס די אידן מוזן טויטן זייערע בכרים אויב יהוה האָט אמאָל געטויט די בכרים פון די מצרים?

ריטואלן און פירונגען, וואס לאזן זיך אונטער דעם באגריף פון א מתנה, וואס דארף לויט דער מענשלאכער וועדטשאצונג פון געשאנקען געוואָרטיילט ווערן, ניט אונטערפירן.33)

פון וואנען נעמט זיך, למשל, וואס דאס בלוט, די נירן זיינען ביי די פארשיידענע פעלקער און אויך ביי די אידן בא־טראכט געוואָרן פאר איינע פון די בעסטע געשאנקען, וואס מען קען נאר דער גאטהייט ברענגען?

פון וואנען נעמט זיך עס ווידער, אז געוויסע טריבוטן, וואס האבן פארן מענשן אלס דערנערונגס־שטאפן און גענום־מיטלען, נאר קיין וועדט ניט, ווי דאס בלוט, למשל, זיינען פון אזא גרויסער חשיבות אין די אפפער־ריטואלן? 34)

ווי קומט עס ווידער, וואס מיט דעם קרבן זיינען אין דער עלטערער צייט אויך געווען פארבונדן מאלצייטן ביי וועלכע די אנטיילנעמער זיינען זיך משמח און רופן די גאטהייט אנטיילצונעמען אין זייער סעודה.

די דערקלערונג אז די גרונט־אידייע פון קרבן איז טאקע געווען דער צייכן פון דאנק, וואס דער מענש צייגט ארויס צו דער גאטהייט. נאר אז די ווייטערדיקע אנטוויקלונג האט אויפגענומען אין זיך א גאנצע ריי צויבער־פארשטעלונגען, איז ניט געראטן א) רעדט קענן דעם די אוניווערסאלקייט פון די צויבער־פארשטעלונגען ; ב) דאס וואס די באשווערונגס־פאר־מולן, דער וויכטיקסטער טייל פון דעם צויבער, זיינען אומע־טום אויפן ענגסטן אופן פארבונדן מיטן קולט. 35)

ניט געבונדן דעריבער פון דער אויפפאסונג, אז דער קרבן „אלס צייכן פון דאנק און אלס דאס בעסטע פון דעם, וואס דער מענש פארמאגט", איז די איינציק מעגלאכע און אורשפרינגלאכע דערקלערונג פון קרבן, וועלן מיר פרובן צו פארשטיין אצינד, פאר־וואס דער בכר בכר געהערט צו יהוה'ן.

פאראן א טעאריע, אז די פארשטעלונג וועגן יהוה'ס רעכט אויפן בכר, איז בלויז אן „אוקמאנסעקווענטע" אנאלאגיע, וואס מען האט אין דער היסטארישער צייט געצויגן פון דער פירונג צו ברענגען די ערשטגעבורטן, (די בכרים) פון דער סטאדע און פון די פרוכט פון פעלד, אויך אויפן מענשן. 36)

קאַפּיטל v

די מאָטיווירונג פון קרבן

די מאָטיווירונג פון קרבן אַלס דאָס בעסטע, וואָס דער מענש פֿארמאָגט, איז ניט אורשפֿרינגלאַך. 32)

דער הערשנדיקער קרבן אין דער היסטאָרישער צייט איז דער אויסדרוק פון דאנק. מען ברענגט יהוה'ן דאָס בעסטע פון דעם, וואָס מען פֿארמאָגט, און מען דענקט דעריבער, אַז אַלע קרבנות, וועלכע מען ברענגט צו דער גאָטהייט, לויט ווי עס פֿארלאַנגען די אַלטע טראַדיציעס, זיינען דערפֿאר בלויז, ווייל זיי זיינען דאָס בעסטע.

די דאָזיקע גלייכשטעלונג איז היסטאָריש ניט באַרעכטיקט. אויך אין דער רעליגיאָנס־פֿאָרשונג האָט מען פֿאר אַ לאַנגער צייט באַטראַכט דעם דאנק אָפּפֿער, פֿאר דער אורשפֿרינגלאַכער און פֿאר דער איינציקער פֿארם פון קרבן. די נעענטערע באַקאַנטשאפֿט מיט דער רעליגיע פון די היינטיקע פֿרימיטיווע פעלקער, האָט אָבער אָנגעוויזן אויף דער פאַלשקייט פון אָט דער טעאָריע.

דער פעלער, וואָס מען איז דאָ באַגאַנגען, איז געווען אייניקער פון די אָפּטע פעלערן אין דער געשיכטס־פֿארשונג; מען האָט אַ שפּעטערדיקן צושטאַנד פון דער מער־אַנטוויקלטער קולטור באַטראַכט פֿאר מאַסגעבנדיק אויך בנוגע די וויניקער אַנטוויקלטע, פֿרימיטיווע פֿארמען.

דער דאנק־קרבן און דער געבעט־קרבן האָבן טאַקע אייניכונה צו געווינען דאָס וואויל־געפֿעלן פון דער גאָטהייט; אָבער מיר פֿארמאָגן, אפילו אין די קולטור־רעליגיעס, אַ גאַנצע רייַ

דאָרט ווערט דערציילט, אז עמיצער האָט אלישן געגעבן צו עסן פון די לחם בכורים. מען זעט דערפון, אז ניט אלע בכורים פלעגן געבראכט ווערן צו דער גאָטהייט, אז עס איז אויך געווען א פירונג צו געבן פון זיי חשובע מענער און אויך אליין פון זיי צו ענעסן.

וואָרום, איין וויכטיקע זאך מוזן מיר נעדענקען — יעדע סאָציאלע סביבה באשאפט איר מאָס, איר קריטעריום ניט נאָר פאר דעם ו ו א ס ע ר ע קרבנות עס זאלן געבראכט ווערן, נאָר אויך פאר דעם, ווי אזוי זיי זאלן געבראכט ווערן.

דאָס, וואָס איז אויספירבאר אין פאסטוכער־לעבן, באשאפט אן א שיר שווערינקייטן אויפן באָדן פון ערד־ארבעט.

מען קען דאָך ניט ברענגען דעם גאנצן ערשטן (בכורים) פון די פעלדער. עס לאָזט זיך דאָך ניט באשטימען. וואו ענדיקט זיך דאָס ערשטע און וואו פאנגט זיך אן ג י ט דאָס ערשטע? עס איז א מאָס, וואָס איז פרעמד דער אגריקולטורעלער ווירטשאפט. ביי דער סטאָדט איז קלאָר, וואָס דאָס ערשטע מיינט, ביים מענשן אפשר נאָך קלערער, וואָרום אין א סטאָדט קען זיך זיין די פראָגע א) — וועגן ערשטן געבורט פון דער סטאָדט אלס גאנצע אין דעם באטרעפנדיקן יאָר; ב) וועגן דעם ערשטן פון יערלאכן געבורט (עס קענען דאָך זיין צוויי און דריי געבורטן פאר א מאָל) ; ג) וועגן דעם ערשטן פון יעדער אייניציקער שאָף און ציג בכלל פאר זייער נאנצן לעבן; ביי מענשן, וואו די פרוי געבערט דאָס רוב בלויז איין קינד פאר א מאָל איז דער בכר דער ערשטגעבאָרענער.

אזוי צי אזוי — דאָס ערשטע איז ניט אין דער פויערשער ווירטשאפט קיין מאָס און קיין קריטעריום און דעריבער אויך ניט קיין מאָטיוו לויט וועלן עס זאָל באשטימט ווערן דער טריבוט צו דער גאָטהייט.

אויפן באָדן פון אגריקולטור באגענענען מיר אן אנדער מאָס און דאָס איז ניט דאָס ערשטע, נאָר, ווי מיר האָבן עס פריער אנגעוויזן, דאָס בעסטע. דא איז שוין קלאָר ווי צו האנדלען. עס איז כאראקטעריסטיש און אויספירבאר אין אגריקולטורעלן לעבן. איידער די בני ישראל זיינען אבער געוואָרן אויפן באָדן

דאָס זאָל באַטייטן, אז צוערשט האָט מען געבראַכט די חיה'שע ערשטגעבורטן און שפּעטער ערשט די מענשלאַכע בכרים. גוט, נעמען מיר עס אָן אויף א ווייַלע. איז שוין אַבער דערמיט פֿאַרענטפֿערט אונזער פֿראַגע ? זאָל זיין, אז מען האָט לכתחילה מקריב געווען די בכרים פון שאָף און ציגן, וואָס איז אַבער די קולטישע באַרעכטיקונג פֿאַר דעם ? וואָס זאָלן עפּעס גראַד די ב כ ר י ם פון די שאָף און ציגן געבראַכט ווערן פֿאַר א קרבן ? (זע שמות כ"ב 28), ווידער אמאָל „ווייַל זיי זיינען די בעסטע" ?

אויב עס האַנדלט זיך בלויז ווען בעסטן, פֿאַרוואָס דוקא דער בכר? ניט שוין זשע איז דער בכר אַלעמאָל דאָס בעסטע ?

די באַגרעניצונג אויף די ערשטגעבורטן ציינט דאָך, אז אין ז י י האָט זיך דער קולט געוויטיקט און ניט אין עפּעס אַנדערש.

און עס פּאַלט דער באַרעכטיקטער חשד, צי איז באמת די קולטישע טעאָריע פון אוועקגעבן דאָס בעסטע דער ווירקלאַכער מאָטיוו פֿאַר דער פּירונג מקריב צו זיין די בכרים צו דער גאָטהייט, און צי האָט ניט דעריבער די נויטוועגדיקייט צו מאָטיווירן דעם מנהג מקריב צו זיין די בכרים, אין א צייט, וואַן די אורשפּרינגלאַכע מאָטיוון זיינען שוין געווען פֿאַרגעסן, באַשאַפן די דערקלערונג, וואָס איז געווען זייער נאָענט די באַגריפן פון א פּאַלק, וואָס לעבט פון אַגריקולטור, דהינו — אז מען איז זיי, די בכרים, מקריב דערפֿאַר, ווייַל זיי זיינען דאָס בעסטע. 37)

די פֿאַדערונג צו ברענגען דאָס ערשטע איז דעם פֿויער לכתחילה פֿרעמד, עס איז ניט כאַראַקטעריסטיש, ניט אייגנטימלאַך און אפּט אויך ניט אויספֿירבאַר אין אַגריקולטורלן לעבן, מען זעט עס, אגב אורחא, פון דער אומדעפֿינירטקייט, מיט וועלכער די באַטרעפֿנדיקע טריבוטן ווערן באַצייכנט. בכורים באַטייט אין אַלע שטעלן פון תנ"ך, דאָס ערשטע פון די פרוכט.38) אזוי ווערט אין במדבר כ' 20, די צייט ווען משה שיקט שלוחים צו באַקוקן דאָס לאַנד כנען, באַצייכנט אַלס: והימים ימי בכורי ענבים — עס זיינען געווען די טעג פון די ערשטע ווייַנטרויבן.

דאָס זעלבע איז מלכים ב קאפּ. 4 פּסוק 2.

אבער עם ווערט מיט גארניט אנגעווייזן פון וועלכן ערשטן, פון אלע בכורים אדער בלויז פון א טייל.[39] ;

ב) עם ווערט גארניט געזאגט וועגן דער מאם,

ג) עם ווערט גארניט געזאגט וועגן דער צייט, ווען ער זאל געבראכט ווערן "פאר יהוה'ן און זיין הויז".

פארוואס עס פילט זיך אזא אומבאשטימטקייט איז דוכט מיר, פארשטענדלאך. אין דער נאטור פון דאנק ליגט שוין, אז מען פאדערט אים ניט, ער ווערט געמאכט פרייוויליק...

א גאנץ אנדער באאבאכטונג לאזט זיך מאכן וועגן יענע שטעלן אין תנ"ך, וואס פארלאנגען דעם מענשלאכן בכר. דארט ווערט עם שטרענג געפאדערט — מיינע זיינען זיי און דעריבער מוזן זיי מיר געהערן (פארגלייך שמות י"ב 2).

איבערלאזנדיק דעם ענין וועגן די בכורים און אומקערדיק זיך צוריק צו אונזער פריער געשטעלטער פראגע, וואס איז עלטער, דער מנהג מקריב צו זיין די ערשטגעבורטן פון דער סטאדע, אדער די מענשלאכע ערשטגעבורטן, וועלן מיר סומירן, אויפן סמך פון די אלגעמיינע באטראכטונגען און אויפן סמך פון די פאקטן, וואס מיר האבן געזאמלט —

א) אז דער מאטיוו צו אפפערן די ערשטגעבורטן איז א סך עלטער פון דער טעאריע מיט וועלכער דאס אפפערן ווערט אין דער היסטארישער צייט דערקלערט. צוערשט האט מען פאר א לאנגער צייט מקריב געווען דעם בכר און ערשט שפעטער האט מען אים געגומען באטראכטן אלס דאס בעסטע ;

ב) אז צוליב דעם גאר אלטן אורשפרונג האט דאס מקריב זיין פון די בכרים גארניט געהאט צו טאן מיטן ברענגען פאר יהוה'ן די בכורים פון פעלד, וואס איז ערשט איינגעפירט געווארן אין כנען;

ג) אז ניט מען האט געגומען אויסלייזן די בכרים (געדארפט האט מען זיי טויטן!) וויל מען האט געפירט אן "אומקאנסעקווענטע" אנאלאגיע פון די חיהשע ערשטגעבורטן אויף די מענשלאכע, נאר אז מען האט ד) אויף אן „אומקאנסעקווענטן" אופן געפירט די אנאלאגיע פון די מענשלאכע ערשטגעבורטן אויף די חיהשע;

פון כנען ערד־ארבעטער, זיינען זיי דאך געווען האלבע נאמאדן, פאסטוכער. אט דער דאזיקער פאסטוכער־לעבן האט זיך נאך פאר א לאנגער צייט דערהאלטן אין געוויסע קרייזן פון יהודה. אויפן באדן פון די אלטע פאסטוכער טראדיציעס און פנים אל פנים מיט די נייע אגריקולטורעלע אומשטענדן האבן זיך געמוזט אויסבילדן א גאנצע רייע אייגנארטיקע פירונגען און איינע פון זיי, וואס איז פאר אונז וויכטיק — איז געווען די קאמבינאציע פון א באשטימטן פויערשן טריבוט צו דער נאט־הייט נעמאסטן לויט א פאסטוכער מאס.

מען דארף געדענקען, אז אוראלטע, פרימיטיווע רעליגיע פארמאגט זייער וויניק סיסטעם. עס איז אפט א בארג פון אייציקע ניט פארבונדענע ריטואלן, וואס באאיינפלוסן זיך איינע די אנדערע אין משך פון דער צייט.

וען דער פויער פון יהודה, וויים למשל פון איין זייט, אז ער מוז דעם בעסטן טייל פון דער גערעטעניש אוועקשענקען צו יהוה'ן, וואס מאכט וואקסן זיין פעלד און זיין גארטן — און ער וויים אויך פון דער צווייטער זייט, אז די בכרים געהערן יהוה'ן — ווערט ביי אים מיט דער צייט געבארן דער געדאנק, אז די בכורים פון פעלד מוזן מסתמא אויך געהערן צו אים.

דאס עלטסטע געזעץ, וואס מיר געפינען ביים יהוה'איסט, פאדערט דעריבער :

ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך, וואס דאס מיינט: דאס בעסטע פון ערשטן פון דיין אקער זאלסטו ברענגען אין דעם הויז פון יהוה דיין גאט (שמות כ"ג, 19).

דאס זעלבע איבערגעחזרט אין שמות ל"ד 26.

ווי מען זעט איז דא פארן די פארבינדונג צוויישן צוויי גלויבונגען פון פארשידענעם אורשפרונג. ניט נאר דאס בעסטע בכלל איז די פאדערונג, נאר דאס בעסטע פון די ערשטע (פון די בכורים) די פרייוויליקייט (אדער דער דאנק כאראקטער) מיט וועלכער אט דער טריבוט איז געבראכט געווארן, זעט מען סיי פון דעם, וואס עס ווערט —

א) גאנץ אלנעמיין געפאדערט דאס בעסטע פון ערשטן,

קאפיטל VI

די „בכורה" אין דער תלמוד־ישער ליטעראטור

היסטאָרישע מאַנומענטן, אין זייער אורשפרינגלאכער געשטאַלט, אין דער פאָרם, ווי זיי וואָלטן אַמבעסטן געקענט כאַראַקטעריזירן די עפּאָכע, וואָס האָט זיי אַרויסגעבראכט, נייען אָפּט פאַרלאָרן. דערפאר אָבער בלייבן, ניט זעלטן, שפּורן פון מנהגים, טראַדיציעס און אינסטיטוציעס אויך אין שפּעטערדיקן דור. דאָס זיינען אָפּטמאָל ווערטפולע רעשטלאך, וואָס מען קוקט זיך אויף זיי גאָרניט אום און מען זוכט זיי דעריבער ניט אויסגלייכן, מיט די נייע אנשויאונגען, וואָס האָבן זיך באַפעסטיקט אין לעבן.

איבערהויפט זיינען אזעלכע שפּורן צאָלרייך אין אידישן נעזעץ, וואָרום אין דער עלטערער פאָרם פאַרמאָגט עס נאָך ניט די דיפערענצירונג צווישן רעכט און קולט 41) — און קולט איז דער זיכערסטער אויפהיטער פון היסטאָרישער אלטערטימלאכקייט.

עס וואָלט דעריבער געווען א פאַרזען ניט דורכצופאָרשן די פראַגע וועגן בכר און בכורה, כאָטש אין א ז י י ע ר ב א נ ר ע נ י צ ט ע ר פאָרם, אויך אין דער תלמודישער ליטעראַטור, ניט נאָר אין תנ"ך, וואָרום הגם דער תלמוד טראָגט שויז אין א גרויסער מאָס א ריין טעאָרעטישן, ניט נאָר א פראַקטישן כאַראַקטער, פונדעסטוועגן איז די שיירונג פון קולט און נעזעץ ביי אים אויך זייער א שוואכע.

אין דער תלמודישער צייט ווערט שטרענג אונטערשירן צווישן דעם בכר לכהן און דעם בכר לנחלה.

דער ערשטער דאַרף אויסגעלייזט ווערן און ווערט געוויינט

ה) דאָס אויסלייזן פון בכר דורך א לאָם און דאָס אָפּפערן פון די ערשטגעבורטן פון דער סטאָדע זיינען צוויי גאַנץ באַזונדערע זאַכן.

וואָרום דאָס אָפּפערן פון די בכרים פון דער סטאָדע איז קיינמאָל ניט קאָנדיצירט געוואָרן לויט דער צאָל פון די מענשלאָכע ערשטגעבורטן, וואָס דאָרפן אויסגעלייזט ווערן.

מען האָט, וואָרשיינלאָך, אַלס אן אויסלייז פון בכר גערַאכט באַזונדערע קרבנות אָדער דאָס אָפּפערן פון די בכרים פון דער סטאָדע איז שוין באַטראַכט געוואָרן פאַר אן אָפּפער אויך פון די מענשלאָכע ערשטגעבורטן.

גיכער פאַר אַלץ איז די היים־צערעמאָניע (באשריבן אין שמות י"ב) געווען דער אופן ווי אזוי מען האָט געזוכט „ארויס־צוראַטעווען" דעם בכר פון די „געפאָרן", וועלכע זיינען אים פאָרגעשטאַנען.

אין דער היינטיקער אַראַביע איז נאָך פאַרבליבן דער רודימענט פון אזא מין מנהג. אויפן זיבעטן טאָג איז מען מקריב א ציקלע אָדער א שעפּס פאַרן בכר, וואָרום מען דענקט, אז אין די לעצטע טעג פון דער ערשטער וואָך נאָכן געבורט איז דאָס קינד אין גרויסע סכנות. (40)

אויף ווי וויט די תלמודישע טראדיציע, אין דעם פרט, מען זיין באגלויבט, דארף נאך ערשט אויסגעפארשט ווערן.

קענן דער עכטקייט פון סאציאלן אורשפרונג (אלנפאלם אין דער דירעקטער פארם, ווי ער ווערט אויבן געבראכט), לאזן זיך ברענגען א גאנצע ריי באאבאכטונגען.

1. ווען עס וואלט זיך באמת געהאנדלט בלויז ווען זיכערן יענעם זון פון דער פאמיליע, וואם דארף נאך דעם פאטערם טויט פארנעמען דעם פאטערס פאזיציע, צו וואם זשע דעמאלט אלע באגרעניצונגען, אז בלויז דער עלטסטער זון, וואם איז באמת דער ערשטגעבורט, וואם האט קיינמאל קיין עלטערן ברודער פון זיך ניט געהאט, וואם איז געבארן געווארן אויף א דורכאוים נאר־מאלן אופן — איז באערבטיקט צום דאפלטן חלק אין דער ירושה?

2. צי דען ווען דער עלטערער זון (ניט דוקא דער בכר) וואם ווען מוזן פארנעמען דעם פאטערס פאזיציע, ניט דארפן געשטעלט ווערן אין א בעסערער עקאנאמישער לאגע, אויב ער נעמט אויף זיך אלע התחיבותן, ווי דער לעגיטימער בכר?

3. ווען עס וואלט זיך דעריבער באמת געהאנדלט אין א סאציאלער באדערפניש צו זיכערן דעם בכר מער ווי אלע אנדערע ברידער, וואלטן מיר זיך געדארפט ריכטן אויף א געוויסע, צו געבן דעם עלטסטן זון (ווער ער זאל ניט זיין) די דאזיקע פריווילעגיע אין דער ירושה.

4. איז בכלל א פראגע, צי האט דער בכר בכר נעמוזט מאטעריעל בעסער געזיכערט ווערן ווי אלע איבעריקע ברידער.

די מאטיווירונג, למשל, אז דער בכר האט נאך דעם פאטערם טויט נעמוזט אויסהאלטן די איננערע שוועסטער ביז צו זייער חתונה, עטוואס וואם איז אין דער תלמודישער צייט א לאסט, הויבט נאטירליך אן צו שטימען מיט די פארהעלטנישן אויפן באדן פון כנען (אין דער היסטארישער צייט). דארטן איז עס ניט קיין לאסט, נאר פארקערט, א גרויס געווינס, ווארום אין יענער צייט פלעגט ניט די כלה מוזן צאלן דעם נדן, נאר פארקערט, דער בחור פלעגט מוזן אפצאלן דעם מהר פאר דער נוצלאבער ארבעטס־האנט, וואם ער נעמט אוועק פון דער פאמיליע.

אין האמוראבים געזעצבוך ווערט דעריבער געזאגט ניט ווען

אין דער פאָלינאמישער פאמיליע לויט יעדער מוטער באזונ־דער. אויב א מאן האָט צוויי פרויען מוזן ביידע בכרים אויס־געלייזט ווערן. 42)

דער צווייטער, (דער בכר לנחלה) איז קודם־כל פונקט ווי דער בכר לכהן בארעכטיקט צו דער כהונה, ער האָט אבער אויך דעם פאָרצוג אין דער ירושה דורכדעם, וואָס ער קריגט צוויי מאָל אזוי פיל ווי יעדער אנדער ברודער. ער ווערט גע־רעכנט לויט דער פאָטער ליניע, דער ערשטער אינגל, וואָס ווערט געבאָרן אויף א נאָרמאלן אופן אין דער פאמיליע — איז דער בכר. דערביי ווערט אונטערשטראָכן, אז דער ערשטגעבאָרענ ע ר איז בארעכטיקט צו א גרעסערן חלק אין דער ירושה און ניט סתם דער עלטסטער זון אין דער פאמיליע, וואָס האָט אמאָל געהאָט אן עלטערן ברודער און יענער איז געשטאָרבן. אפילו דאָן, ווען דער בכר איז געקומען אויף דער וועלט מיט דער הילף פון א כירורגישער אָפעראציע, איז ער ניט בארעכטיקט צו דער פריוויליגיע. 43)

פונקט די זעלבע באגרעניצונגען זיינען חל אויך אויף דעם בכר לכהן. בנוגע אים ווערט אויך פיל אויפמערקזאמקייט גע־שאָנקען צי איז ער באמת א פתר רחם.

דאָך הערשט די אויפפאסונג אין דער תלמודישער ליטע־ראטור, אז די בכורה לנחלה און די בכורה לכהן זיינען זיך צוויי גאנץ באזונדערע זאכן, וואָס געהערן זיך איינע די אנדערע גאָר־ניט אָן.

די דאָזיקע אויפפאסונג ווערט נאָך אונטערשטיצט דורך דעם, וואָס די בכורה לנחלה ווערט צוריקגעפירט צו א לויטער סאציאלן אורשפרונג. דער פאָרצוג פון בכר אין דער ירושה זאָל דערקלערט ווערן מיט דער לאָגע, וואָס ער דאַרף פארנעמען נאָכן פאָטער'ס טויט. עס זאָל הייסן, אז "דער עלטערער זון דאַרף עקאָנאָמיש געשטעלט ווערן אין בעסערע באדינגונגען, ווייל אין דער תלמודישער צייט דאַרף ער אויך אויסהאלטן די אינגערע שוועסטער ביז צו זייער חתונה". דאָס מיינט, אז דאָס רעכט פון בכר וואָרצלט ניט אין קיין רעליגיעזע גלויבונגען. 44)

דער האַרנטע (דער הויפּט־פרוי) און דעם בכר פון דער קעבס־ווייב. אזוי ארום איז דער לעצטער סך־הכל, וואָס מיר האַרפן מאכן איז בלויז דער, אז די בכרה לנחלה, וואָס ווערט אין דער תלמודישער צייט א זעלבסטשטענדיקע זאַך, איז עס אין דער אלטער צייט פאר קיין פאל ניט געווען.

די בכורה לנחלה איז בלויז א רעגולירונג אויפן באַדן פון פאַליגאמישן פאמיליען־לעבן, ניט מער; צוליב דעם זעלבן טעם איז די אלטקייט פון דער בכורה לכהן אין פארגלייך מיט דער בכורה לנחלה אומצוויפלהאפט.

די בכורה לכהן האַרף אבער פאר דער אלטער צייט ניט דעפינירט ווערן אלס די מעגלאכקייט צו ווערן א כהן, דאָס איז א שפעטערדיקע אויסטייטשונג, נאר אלס די נויטוועניקייט אויסגעלייזט צו ווערן, וויל ער געהערט אלם בכר צו יהוה'ן*)

*) דער דאזיקער ענין ווערט מער אויפגעקלערט אין קאפיטל 10.

דעם עלטסטן פון די ברידער און ניט אים ווערט געגעבן דער פּאַרצוג אין דער ירושה, נאָר פּאַרקערט, דעם אינגסטן. מיר לייענען דאָרט פּאַר. 166 : "אויב א מאן נעמט פרויען פאר זיינע זין, וואָס ער פּאַרמאָגט, אבער ער האָט קיין פרוי ניט געגומען פאר זיין אינגסטן זון, און נאָכדעם שטאַרבט דער פאָטער, איז וועו די ברידער צעטיילן זיך, זאָלן זיי פּאַרן אינגערן ברודער, וואָס האָט ניט קיין פרוי, אויסטיילן א ספּעציעלע סומע געלט, ער זאָל קענען נעמען א פרוי. 45)

די עקזיסטענץ פון צווייערליי בכורות רוקט שוין במילא אויך ארויס די פראַגע, וועלכע פון זיי איז עלטער, די בכורה לכהן, צי די בכורה לנחלה. און צי זיי זיינען ווירקלאַך צוויי גאַנץ באזונדערע זאכן. אויפן סמך פון די פריער געבראכטע באטראכטונגען, ווי אויך אויפן סמך פון די וויטערדיקע באטראכטונגען, וואָס מיר וועלן דאָ ברענגען, קענען מיר קומען בלויז צום איינציקן שלוס, אז ביידע בכורות זיינען איינס.

א) וואָרום סיי פון דעם בכר לכהן און סיי פון דעם בכר לנחלה ווערן פּאַרלאַנגט די זעלבע אטריבוטן, און דאָס איז פון קולטישן שטאַנדפונקט זייער וויכטיק.

ב) דער בכר לכהן און דער בכר לנחלה מוזן ביידע אויסגעלייזט ווערן.

ג) דער איינציקער אונטערשייד צווישן זיי ביידן איז בלויז דער, וואָס איינער קריגט יא דעם פּאַרצוג אין דער ירושה, און דער אנדערער ניט.

אבער ד) די פראַגע פון ירושה וואָס אונטערשיידט אין מין בכורה פון דער אנדערער איז דאָך בלויז א סעקונדערער מאַמענט!

אין דער פּאָליגאַמישער פאַמיליע האָט מען דאָך געמוזט קומען צו א וועלכער ניט איז לייזונג. ביידע בכרים קענען דאָך ניט קריגן דעם פּאַרצוג. עס מוז קריגן איינער. אבער ווער? אין דער עלטערער צייט איז דאָס דער בכר פון דער ליבסטער פרוי. דאָס קען מען דרינגען פון דעם, וואָס אין דברים ווערט עס שטרענג פארבאָטן.

אן אנדערש מאָל איז דאָ א פראַגע צווישן דעם בכר פון

געטאָרט באַזוכן קיין הייליקטום אין משך פון פערציק טעג אויך די ערשטע פערציק טעג פון איר שוואַנגערשאַפט).

אין ניי גריכנלאַנד האָט די פרוי אין משך פון די פערציק טעג נאָכן געבורט ניט געטאָרט באַזוכן דעם קלויסטער און זי האָט אויך ניט געטאָרט בארירן עטוואָס וואָס איז באשטימט פאַרן הייליקן געברויך, ווי קנעטן טייג פאַרן הייליקן ברויט אָדער מאכן פון וואַקס הייליקע ליכט. אויך די וואָס זיינען געקומען אין א בארירונג מיט דער געווינערן, האָבן געגאָלטן פאר אומריין.

פון באַזונדערער וויכטיגקייט זיינען אָבער פאר אונז ניט אזוי די סתם פאַרוורונגען, נאָר די מאַגישע מיטלען, וואָס עקרות פלעגן אָנווענדן כדי צו געבערן קינדער. די דאָזיקע צויבער־מיטלען געפינען מיר נאָך היינטצוטאָג ניט נאָר אין די פאָלקס־מעשהלאָך און ביי די פרימיטיוועע פעלקער, נאָר אויך ביי די מער אָפּגעשטאַנענע מאַסן פון די ציוויליזירטע לענדער. אין די דאָזיקע נידעריקע שיכטן פון דער באפעלקערונג איז נאָך די מעריצין ניט אָפּגעטיילט פון צויבער 48) און דער גלויבן אין איבערנאַטירלאַכן געבורט איז נאָך גאַנץ שטאַרק.

דער אונטערשייד, וואָס איז יא פאַראַן צווישן די אַיראָפּאישע פאָלקס־שיכטן און די פרימיטיוועע פעלקער איז בלויז דער, וואָס אויף דער העכערער מדרגה פון קולטור איז וויכטיק אז די מיידל זאָל צו דער חתונה זיין א בתולה בעת ביי די וויבער האָט עס גאָר קיין באַטרעף ניט.

אומבאַריטע מיידלישקייט איז דאָרט, א חוץ אפשר ביי גאָר קליינע קינדער, ניט בנמצא. 49)

איינע פון די באַוואוסטע און פאָפולערסטע מיטלען פאר איבערנאַטירלאַכער באַפרוכפערונג פון א פרוי איז דאָס עסן פון געוויסע פרוכט.

אין בראשית איז עס דער פאָל מיט די דודאים (ליבעס עפּעלאָך), 50) פון וועלכע רחל האָט געגעסן און שפּעטער געבאָרן יוסף'ן. צוערשט ווערט דערציילט, אז איינמאָל ווען די שניטערס זיינען געווען פאַרנומען אַרום דעם ווייץ, איז ראובן געגאַנגען אין פעלד. אויפן וועג האָט ער באמערקט עפּעס אן אויסטערליש געוויקס.

קאַפּיטל VII

די אומקלאָרע פאַטערניטעט אין אלטערטום.

אין דער באַזונדערער אויפמערקזאַמקייט, מיט וועלכער די תלמודישע ליטעראַטור באציט זיך צום געבורט פון בכר איז דערהאלטן אן אלטע טראַדיציע.

די דאָזיקע טראַדיציע ציגט אונז אויך וואו מיר דאַרפן זוכן די ריכטיקע מאָטיווירונג סיי פאַר דער קולטישער פאַדערונג, אז דער בכר געהערט צו יהוה'ן, און סיי פאַר דער באַזונדערער שטעלונג, וואָס דער בכר פאַרנעמט צווישן זיינע ברידער, נאָכן טויט פון דעם פאָטער — מיר דאַרפן די מאָטיווירונג זוכן אין די גלויבונגען, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט געבורט.

ביי די אמאָליקע אידן, ווי אין גאנצן אלטערטום און ווי היינטצוטאָג ביי די פרימיטיוועע פעלקער, איז דאָס געבורט פון קינד געווען ארומגערינגלט מיט אַן א שיר אבערגלויבנס און פאַרוורונגען (טאבום). א טייל פון די טאבום האָבן זיך באַצויגן דירעקט אויף די עלטערן און אן אנדער טייל אויפן ניי־געבאָרענעם. 46)

אין דער אלטער צייט ביי די בני ישראל, למשל, האָט א געווינערין וועו זי האָט געבאָרן א אינגל, געגאלטן פאַר אומריין גאנצע זיבן טעג. נאָך דריי און דרייסיק טעג צו די זיבן האָט זי דערביי ניט געטאָרט באַזוכן קיין הייליקטום (ויקרא י"ב 2—4). ביים געבורט פון א מיידל איז די צייט פון אומריינקייט פאַרדאָפלט געווארן פון זיבן טעג אויף 14 און פון דריי און דרייסיק אויף 66 טעג. די זעלבע תקנה פון פערציק טעג האָט אויך עקזיסטירט אין אלטן גריכנלאנד. 47) (די געווינערן האָט דאָרט ניט

פֿלויטען, וואָס זיינען צוזאַמענגעוואַקסן — צוליב דעם זעלבן טעם.

דער אייגענער גלויבן איז אויך פֿאַראַן אין בייערן און אין Paraguan Poiton מזרח אינדיען, וואו קיין גאַלעאַרעזישע פֿרוי וועט ניט עסן קיין צוזאַמענגעוואַקסענע באַנאַנעס. ביי די טאַנאַלאַס איז אַפֿילו דעם מ א ן פֿאַרבאַטן צו עסן פון אַזעלכע פֿירות, וואָרום דאָס קען זיך „שלעכט אַפֿרופֿן" אויף זיין פֿרוי.

דער דאָזיקער טאַבו אויף צוזאַמענגעוואַקסענע פֿרוכט איז בלי שום ספֿק דער רעזולטאַט פון גלויבן, אַז געוויסע פֿירות קענען מאַכן פֿרויען פֿרוכטבאַר.

אָבער ניט נאָר פֿרוכט קענען מאַכן פֿרויען פֿרוכטבאַר, אויך פון גייסטער קענען עקרות שוואַנגער ווערן.

די סיריער, למשל, גלויבן, אַז די גייסטער פון פֿאַרשטאָרבענע קענען קומען אין א געשלעכטלאַכן פֿאַרקער מיט לעבעדיקע. אַן אלמנה קען ניין מאַנאַטן נאָך איר מאַנ׳ס טויט מעוברת ווערן. 53) אין נעבק, אַזוי דערציילט דער באַקאַנטער פֿאַרשער קורטיס, 54) איז פֿאַראַן א מאַן, וואָס מען גלויבט, אַז ער קומט פון אַזא בונד. עס איז דאָרט אויך פֿאַראַן א מאַן, וואָס ווערט באַטראַכט ביי די פּשוטע מענשן אלס קינד פון א שד.

„אַן אַנדער פֿאָרם פון דעמזעלבן גלויבן — דערציילט קורטיס — „פֿאַרטרעט אַן שום ספֿק דער פֿאַל פון וועלכן איך האָב געהערט, אַז וועמען האָט אויסגעפֿירט דעם טויט אורטייל אין־בער א פֿאַרברעכער ביי דעם טויער פון ירושלים, מער ווי מיט א דרייסיק יאָר צוריק, האָבן זיך עטלאַכע קינדערלאָזע פֿרויען אַרויפֿ־געוואָרפן אויפן מת".

אַן ערך פּיר שעה פון קאַריטען (Karyaten) אויפן וועג צו צדד (די זעלבע צדה, וואָס ווערט דערמאָנט אין במדבר 38) געפינען זיך די אַזוי־גערופענע בעדער פון שלמה'ן.

די געביידעס, וואָס שטייען אויף א גרויסן פעלן, זיינען כמעט אינגאַנצן איינגעפאַלן, עס זיינען פֿאַרבליבן בלויז עטלאַכע אַר־קעס. דאָרטן זיינען פֿאַראַן דריי פֿלעצער, פון וועלכע עס קומט אַרויס הייסע לופט. איינער פון די דאָזיקע פֿלעצער איז דער דיל פון א צימער, וואָס איז אינגאַנצן געבויט פון שטיין. די

ער איז צוגעגאַנגען, פֿאַרזוכט פון די פֿרוכט און אויסגעפּינע־
דיק, אז זיי זיינען זיס און זאַפֿטיק, האָט ער זיי, ווי א גוט
קינד, ניט געגומען פֿאַר זיך, נאָר אַוועקגעטראָגן צו לאה'ן, זיין
מוטער. דאָס וואָס ראובן האָט געפֿונען, זיינען געווען די דודאים,
ליב־עפּעלאַך. (עקרות, וועו זיי פּלעגן פֿאַרזוכן פון אָט די ליבע־
עפּעלאַך, פּלעגן ווערן שוואַנגער. ח. ב.) אז רחל האָט דערזען, ווי
ראובן האָט זיין מוטער געבראכט די ליב־עפּעלאַך, איז זי אין
הארצן מקנא געווען איר שוועסטער, וואָרום יענע האָט שוין
געהאַט פּיר קינדער, און זי קיין איינס ניט.

זי האָט דעריבער געבעטן ביי לאה'ן: גיב מיר פון די
דודאים, וואָס דיין זון האָט דיר געבראכט. אָבער לאה האָט
איר געענטפֿערט: צי דען איז דיר ווינציק וואָס דו האָסט
אַוועקגענומען מיין מאַן, איצט ווילסטו די דודאים אויך האָבן?
דערויף האָט רחל געזאָגט: טאָ זאָל יעקב ליגן מיט דיר
אָט די נאַכט, פֿאַר די דודאים פון דיין זון.

אין אָוונט, וועו די זון איז אונטערגעגאַנגען און די קעמלען
האָבן זיך געגומען אומקערן פון פֿעלד פון באַלאָדן מיט גארבו,
איז לאה ארויסגעקומען אָפּהיטן איר מאַן, כדי צו דערציילן אים
וועגן דער גרויסער מציאה, וואָס איר קינד האָט היינט געפֿונען.
וועו יעקב איז אָנגעקומען, איז זי אים אַנטקעגן געגאַנגען און
געזאָגט: צו מיר קום היינט, וואָרום איך האָב דיך אָפּגעדונגען
פֿאַר די דודאים פון מיין זון. יעקב האָט שוין די נאַכט פֿאַר־
בראַכט ביי לאה'ן. לאה איז שוואַנגער געוואָרן און געבאָרן א
פינפֿט קינד. אָבער רחל האָט געגעסן פון די דודאים, וואָס איר
שוועסטער האָט זי געגעבן — איז זי אויך שוואַנגער געוואָרן
און אינגיכן געבאָרן יוסף'ן. 51)

דער דאָזיקער גלויבן איז ווי מיר האָבן פריער באמערקט,
זייער שטאַרק פאַרשפּרייט.

אין דער פראָווינץ געמער, אונגארן, גלויבט מען נאָך ביזן
היינטיקן טאָג, אז וועו א כלה עסט אָנהויב זומער פרוכט, וואָס
זיינען צוזאַמענגעוואקסן, וועט זי געבערן א צווילינג.52)

אין ספֿריוואַלד וועט קיין וועגדישע פרוי ניט עסן קיין צווויי

א רעשט פון איבערנאטירלאכן געבורט אין תנ"ך איז אויך דער האלטן אין בראשית ק. 6, וואו עס ווערט דערציילט וועגן נעטער־זין, וואס האבן באווכט די טעכטער פון די מענשן. די געשיכטע ווערט אינמיטן אפגעהאקט. זי איז לכתחילה געווען א סך לענ־גער. די לענגדע דערציילט:

1) און עס איז געווען, אז די מענשן האבן זיך אנ־גהויבן מערן אויפן געזיכט פון דער ערד, און ביי זיי זיי־נען געבארן געווארן טעכטער, 2) האבן די זין פון גאט 58) גזעזן די טעכטער פון מענשן אז זיי זיינען שיין, און זיי האבן זיך גענומען וויבער, ווען מען נאר זיי האבן אויסדערווילט. 3) האט גאט גזאגט: מיין גייסט זאל ניט בלייבן אין דעם מענשן אויף אייביק, ווארום ער איז פלייש; נאר זיינע טעג זאלן זיין הונדערט און צוואנציק. 4) די נפילים זיינען געווען אין יענע טעג — און אויך דערנאך — ווען די זין פון גאט זיי־נען געקומען צו די טעכטער פון די מענשן, און זיי האבן פון זיי גבארן, דאס זיינען די גבורים, וואס פון פארצייטן, מענער מיט א נאמען.

שפורן פון זעלבן גלויבן זיינען דערהאלטן אויך אין בראשית קאפ. 31 און שופטים קאפ. 13.

וואס־זשע דארפן מיר לערנען פון די אלע געשיכטעס און טראדיציעס ווען איבערנאטירלאכן געבורט? געשיכטעס, וואס דעפינירן געבורט אלס רעזולטאט פון עסן אדער טרינקען, פון קומען אין בארירונג מיט פארשטארבענע, אדער דורך שמעקן אן אויסטערלישן ריח.

ווי אזוי דארפן מיר פארשטיין די מעשיות ווען פרויען, וואס זיינען מעוברת געווארן פון ווינט, רעגן, זון־שיין, דורך בארן זיך אין הייליקע קוואלן און וואסערן, פון א פארקער מיט זייערע פארשטארבענע מענער, דורך א מגע און משא מיט שדים, בני אלהים, געטער א. ד. ג.?

ווי אזוי דארפן מיר אויך פארשטיין פארשידענע פארווע־רונגען, טאבוס, וואס זיינען ארויפגעלייגט אויף מיידלאך אין דעם עלטער פון בגרות, כדי צו פארמיידן א ניט־געווינשטע שוואנגערשאפט?

היץ שלאגט דאָרט ארויס אזוי שטאַרק, אז מער ווי עטלאכע מינוט קען מען דאָרט ניט פאַרברענגען. די אַנדערע צוויי פּלעצער פון וועלכע עס שלאָגט דאָס הייסע לופט געפינען זיך אין פּרייען פעלד. איינס פון זיי רופט מען אבו־רבה. עס איז א באַרימט הייליקטום פאַר עקרות, וואָס ווילן האָבן קינדער.

די אַראַבישע פרויען באַטראַכטן באמת אָט דעם קוואל פון דער הייליקטום ווי דעם פּאָטער פון זייערע קינדער, וואָס ווארן נאָך אָזא באזוך געבארן. דאָס זעט מען אויך פון א שפּרוך, וואָס די אַראַבישע פרויען חזרן א סך מאל איבער, ווען זיי קומען אריין אינווייניק פון דער קלייַנער פאַרצאַמונג, וואָס באַשטייט פון א שטיינערנער וואַנט אן ערך פיר פוס די הויך און לאַנג די הייסע לופט שטראָמען אויף זייערע לייבער:

א, אבו רבה (גרויסער פאָטער)
צו דיר קומען די ניט באפלעקטע.
צו דיר קומען די געראַכטע.
דורך דיר איז אונזער דור
מיט אונז די באַפרוכטפערונג. 55)

אויך אין אלטערטום, פונקט אזוי ווי די אַראַבישע פרויען היינטצוטאָג, פלעגן עקרות באזוכן הייליקטימער, כדי מעוברת צו ווערן. א באוויז פאַר דעם איז חנה'ס געבעט אין שמואל א. אויך דער נאָמען וועלכן זי גיט דעם נייַ־געבוירענעם. זי רופט איר קינד אָן שמואל, וואָס דאָס מיינט: זיין נאָמען איז אל 56) — ער איז א גאָט.

אָבער ניט נאָר חנה האָט געגעבן איר קינד אָזא נאָמען. אין תנ"ך זיינען פאַראן א גאַנצע רייַ נעמען וואָס ענדיקן זיך מיט אל אָדער מיט יהוה. די מענשן וואָס האָבן געטראָגן אזעלכע נעמען, האָבן זיך אויך, בודאי, געראַכנט פאַר קינדער פון געטער. וואָרום פונקט ווי די אַראַבישע פרויען באַטראַכטן די קינדער, וואָס ווערן ביי זיי געבוירן נאָך א באזוך אין א הייליקטום, אלס די קינדער פון דעם אָרער פון יענעם גאָט, אזוי האָט אויך די עבריש פרוי געקלערט, מסתמא, וועגן אירע געבורטן נאָכדעם ווי זי האָט באזוכט א הייליקטום און איז שעפּטער־צו שוואַנגער געוואָרן. 57)

קאַפּיטל VIII

די אומקלאָרע פאַטערניטעט אין אלטערטום

(המשך)

אויף א נאַאיוו־קינסטלערישן אופן האָט דעם צושטאַנד פון ניט אויפגעקלערטער פאַטערניטעט און דעם איבערגאַנג צו „רייפ־קייט„ פאַרגעשטעלט דער דערציילער פון בראשית (ק. ב.) די געשיכטע איז פול מיט עופעמיסטישע, דאָפּלזינניקע אויסדרוקן. זי פארמאַגט אָבער די ריכטיקע קולטור־היסטאָרישע טראַדיציע, אז די ערשטע מענשן זיינען געווען אזוי ווי קינדער, 63) אָדער ווי חיות 64) ; זיינען אומגעגאַנגען נאַקעט, האָבן זיך ניט געשעמט און דער סוד פון זייער געשלעכט איז זיי ניט געווען באַוואוסט.

אין מיטן פון גאָרטן, וואָס יהוה האָט פון זייערטוועגן געפלאַנצט, אזוי דערציילט די לעגענדע, איז געשטאַנען דער עץ הדעת, דער בוים פון וויסן, און לעבן אים, דער עץ החיים, וואָס אז מען עסט פון אים לעבט מען אייביק. *) פון אלע בוימער אין אָט דעם גאָרטן, האָט זיי יהוה אָנגעזאָגט, מענט איר געניסן,

*) וועגן דעם עץ החיים ווי אזוי ער קומט אהער איז דער גרעדן געשיכטע זיינען פאראן חלוקי דעות צווישן די ביבל־פארשער. אנדערע ציינען אז אז ער איז אהער אריינגעבראכט געווארן שפעטער און האָט מיט דער מעשה גופא קיין שייכות ניט (אזוי גונקעל), דר. לעווי, אקענן, דענקט, אז דער עץ החיים איז גראד יא פארבונדן מיט דער נאנצער נעשיכטע. די שטעל אין ק. ב 9 ; ועץ החיים בתוך הגן ׳ועץ הדעת טוב ורע, זעצט ער איבער: און דער בוים פון לעבן איז מיטן גאָרטן און ער איז אויך דער בוים פון וויסן גוטס און שלעכטס. האָט לויט אים די באדייטונג פון דהיינו. דר. לעווי זאָגט, אז דאָס איז אן אידישער אידיאָם, נאָך ביישפילן שיקט ער אָפּ צו בראוז ענד דרייווער לעקסיקאָן, זוד אונטער 1.

דער איינציק מענלאכער ענטפער איז בלויז דער, אז די דאזיקע אלע פירונגען, פארווערונגען און אפוועד־מיטלען זיינען רעשטלאך פון א צייט, ווען דער פאטערשער אנטיי אין דעם געבורט פון קינד (די פאטערניטעט) איז נאך ניט געווען באקאנט און געבורט, האט מען זיך פארגעשטעלט, ווערט פאראורזאכט אנדערש ווי דורך דעם געשלעכטלאכן פארקער. 60)

נאך היינטצוטאג איז געבורט ביי א גרויסער צאל פרימיטיוע שבטים א פענאמען, עפעס וואס איז אומאפהענגיק פון דער פיזיאלאגישער פארבינדונג פון די געשלעכטער. 61)

אורזאכן פאר דעם זיינען געווען פארשיידענע, צווישן אנדערע: די אומפראפארציאנלקייט פון דער צאל געבורטן צו דער צאל געשלעכטלאכע פארבינדונגען.

אויסער דעם איז דער פריצייטיקער געשלעכטלאכער פארקער ביי די פרימיטיווע פעלקער זייער פארשפרייט. אזא מגע ומשא איז אבער, ווי באוואוסט, ניט פראדוקטיוו. 62)

(6) האָט די פרוי געזען אז דער בוים איז גוט צום עסן, און אז ער איז א גארונג פאר די אויגן און אז דער בוים איז גלוסטיק אָנצוקוקן, און זי האָט genommen פון זיין פרוכט און האָט gegessen; און זי האָט אויך gegeben איר מאן מיט איר, און ער האָט gegessen.

(7) און זייערע ביידנס אויגן האָבן זיך geöffnet און זיי האָבן gewußt, אז זיי זיינען נאקעט; האָבן זיי צונויפgenייט פייגנבלעטער און זיך gemאכט גארטלעך.

(8) און זיי האָבן gehערט דעם קול פון יהוה אלהים ווי ער גייט ארום אין דער קילקייט פון טאג; און דער מענש און זיין ווייב האָבן זיך באהאלטן פאר יהוה אלהים צווישן די ביימער פון גארטן.

(9) האָט יהוה אלהים gerופן צום מענשן, און האָט צו אים gesאָגט: ווּאו ביסטו?

(10) האָט ער gesענטפערט: איך האָב gehערט דיין קול אין

קעל און נרעסמאן זיינען, ווי מיר שיינט, נעווען די ערשטע וואס האבן אנגענויזן אויף דעם ערשטישן רמז, וואס דער פסוק פארמאגט. זיי האבן באמערקט, אז ידע מיינט אין העברעאיש נית בלויז וויסן, ידע אין אויך א באצייכנונג פארן סעקסועלן אקט (אדם האט דערקענט זיין ווייב חוה'ן אין זי נעווארן שוואנגער און gebאָרן קין'ען) דערקענען האט אז ערשטישע באריי־טונג נית בלויז אין העברעאיש, נאר אויך אין סיריש, אראביש, אסיריש, גריכיש, לאטיין. אויך גוטס און שלעכטס באטייט עפעס אנדערש ווי דאס, וואס מיר פארשטייען נעווייניגער אונטער דעם. עס האט א סעקסועלע באדייטונג; מיר באנעמענען דעם אויסדרוק נאך עטלאכע מאל אין תנ"ך און אלעמאל דהיינו וועז עס רעדט זיך וועגן מענשן, וואס די סוקסועלע פעאיגקייט פעלט זיי. ביי קינדער, למשל, ביי אלטע לייט (דברים א 39; שמואל ב י"ט 36; פארגלייך אויך שופטים ג 9).

אין וואס עס איז באשטאנען דער וויסן, וואס די ערשטע מענשן האבן אריינגעקראגן, זעט מען דייטלאך פונ'ם המשך פון דער מעשה: וועז זיי האבן gענעסן פון דעם עץ הדעת האבן זיך ביי זיי געעפנט די אויגן און זיי האבן זיך דערוואוסט, אז זיי זיינען נאקעט. עס קען קיין פסק ניט זיין דערין, אז דאס עסן באטייט דא די gעשלעכטלאכע פאראייניקונג.

די אידישע תנ"ך מפרשים פון אלטערטום האבן נאך פארמאגט די ריכטיקע אויספאסונג פונם עץ הדעת, אזוי באמערקט אבן עזרא, אז די פירות פונ'ם עץ הדעת האבן דערוואקסן די תאוה ביי אדם'ען און ביי חוה'ן און זיי האבן דעריבער gעמוזט פארדעקן זייער נאקעטקייט.

אבער פון דעם עץ הדעת טוב ורע זאלט איר ניט עסן, וואָרום אין דעם טאָג, וועו איר וועט עסן, וועט איר שטאַרבן. *)

און זיי זיינען ביידע געווען נאקעט, אזוי דערציילט ווייטער די לעגענדע, דער מענש און זיין ווייב און זיי האבן זיך ניט געשעמט.

ק. ג. — (1) און די שלאַנג איז געווען לויסטיגער פון אלע חיות פון פעלד, וואָס יהוה אלהים האָט געמאכט, און זי האָט געזאָגט צו דער פרוי : ניט שוין האָט יהוה געזאָגט, איר זאלט ניט עסן פון קיין בוים פון גאָרטן ?

(2) — האָט די פרוי געזאָגט צו דער שלאַנג: פון די פרוכט פון די ביימער פון גאָרטן מעגן מיר עסן,

(3) — נאָר פון דער פרוכט פון בוים וואָס אין מיטן גאָרטן האָט יהוה געזאָגט : איר זאלט דערפון ניט עסן און איר זאלט זיך ניט אָנרירן אַן דעם, וואָרום איר וועט שטאַרבן.

(4) האָט די שלאַנג געזאָגט צו דער פרוי : שטאַרבן וועט איר ניט שטאַרבן, (5) נאָר יהוה וויים, אז אין דעם טאָג וועו איר וועט דערפון עסן, וועלן זיך עפענען אייערע אויגן, און איר וועט אזוי ווי יהוה וויסן גוטס און שלעכטס **)

---

*) פארוואס זאל דער מענש ניט געניסן פון דעם עץ החיים און דעם עץ הדעת ? דער ענטפער איז זייער א פשוטער: ווייל יהוה האט זיך די ביימער איבערגעלאזט פאר זיין איינגענעם געברויך. חכמה און אויסביקער לעבן זיינען נאָר ניט זיינע איינגעבאָרענע מעלות. ער ווערט אומשטערבלאך און קלוג ערשט דורך דעם, וואס ער עסט פון אָט די צוויי ביימער אין מיטן פון גאָרטן. זאל ער אויך די ערשטע צוויי מענשן לאזן געניסן פון אָט די בוימער, וועלן זיי דאָך ווערן אקוראט אזוי ווי ער און דאס ווייל יהוה ניט!

זע ו ו א ו נ ד ט : מיטהאם אונד רעליגיאן, באנד 6, זייט 128 (דייטש).

**) וואס באטייט דא דער אויסדרוק גוטס און שלעכטס? אפילו אזא גרויסער פארשער ווי וועלהאוזען האט זיך ניט געקענט צוריקהאלטן פון ארויסזאגן שטותים טייטשנדיק אט דעם פסוק. א פשיטא אנדערש. מען האט נערעדט וועגן תומר און נייסט, ליכט און פינסטערניש. וואס פאר א מיין האבן די טעאלאגן ניט געזוכט אריינשפארן אין אט די פיר ווערטער? ניט-

(16) צו דער פרוי האָט ער געזאָגט: מערן וועל איך מערן דיין מאָטערנים און דייגע טראָג־ווייען; מיט יסורים וועסטו געבערן קינדער, און צו דיין מאַן וועט זיין דיין גלוסטונג, און ער וועט געוועלטיקן איבער דיר.

(17) און צו אדמ'ען האָט ער געזאָגט: ווייל דו האָסט צוגעהערט צו דעם קול פון דיין ווייב און געגעסן פון דעם בוים, וואָס איך האָב דיר אָנגעזאָגט, אַזוי צו זאָגן: זאָלסט פון אים ניט עסן; זאָל די ערד זיין פאַרשאָלטן פון דיינטוועגן; מיט מאַטערנים זאָלסטו זיך נערן פון איר אַלע טעג פון דיין לעבן.

(18) אין דערנער און שטעביקע געוויקסן זאָל זי דיר ארויסשפראָצן, און זאָלסט עסן קרייטעכער פון פעלד.

(19) מיט דעם שוויים פון דיין פנים זאָלסטו עסן ברויט, ביז דו וועסט זיך אומקערן צו דער ערד, ווייל פון איר ביסטו genומען געוואָרן; וואָרום שטויב ביסטו, און צו שטויב זאָלסטו זיך אומקערן.

(20) און דער מענש האָט גערופן דעם נאָמען פון זיין ווייב חוה, ווייל זי איז געווען די מוטער פון אַלע לעבעריקע.

(21) און יהוה אלהים האָט genמאַכט פאַר אדמ'ען און פאַר זיין ווייב העמדלאַך פון פעל, און האָט זיי באַקליידט.

(22) און יהוה אלהים האָט געזאָגט: זע דער מענש איז geוואָרן ווי איינער פון אונז צו וויסן גוטס און שלעכטס, און אצינד קען ער נאָך אויסשטרעקן זיין האַנט, און נעמען אויך פון דעם בוים פון לעבן, און ער וועט עסן און וועט לעבן אייביק.

(23) האָט יהוה אלהים אים ארויסgeשיקט פון דעם גאָרטן פון ערן, צו באַארבעטן די ערד, וואָס ער איז פון דאָרטן genומען geוואָרן.

א טראָגישע geשיכטע. נאָאיוו ביז נאָר; זיכער רעדן דא סאָציאָלע אומשטענדן, אָבער פאַרשטעלט, צוויידייטיק, סימבאָליש. דא איז פאַראן א טיפער פסיכאָלאָגישער הינטערגרונט. מען דאַרף אים נאָך באַלייכטן. אט האָט א שטייגער די באַציאונג צווישן דער שולד און דער שטראָף פאַרשאַפט אן א שיר שוועריגקייטן. דער תלמוד האָט שוין geפרעגט די קשיא: למה נתקללה הארץ?

גאָרטן, און איך האָב מורא געהאַט, ווייל איך בין נאָקעט האָב איך מיך באַהאַלטן.

(11) האָט ער געזאָגט : ווער האָט דיר געזאָגט, אַז דו ביסט נאָקעט ? האָסטו געגעסן פון דעם בוים, וואָס איך האָב דיר אָנגעזאָגט ניט צו עסן פון אים ?

(12) האָט דער מענש געזאָגט : די ווייב, וואָס דו האָסט מיר געגעבן, זי האָט מיר געגעבן פון דעם בוים און איך האָב געגעסן. *)

---

*) עס איז באמת ניט מעגלאַך צו פארשטיין די גאנצע נעשיכטע, אויב מען איז ניט באקאנט מיט די צוויידיטיקע אנצוהערנישן, וואס איז איר זיינען פאראן. פאר די לכתחילה'דיקע הערער אדער לייענער פון דער מעשה זיינען זיי נעווען וואוי? באקאנט. מיט דער צייט האט זיך אבער דער אורשפרינגלאכער זין אויסגעווענדט און דער לכתחילה'דיקער מיין איז פארלארן גענאנגען.

עסן איז א באקאנטער עופעמיזם פארן סעקסועלן אקט. איז תלמוד (שבת 65) ווערט דערציילט וועגן די ירושלימער אז זיי זיינען נעווען זייער זינדיק. איינער האט נעפרעגט דעם אנדערן: וואס האסטו היינט נעגעסן ? ברויט פון נעבייטלטן אדער פון ניט נעבייטלטן מעל, און דאס איז נעמיינט נעווארן אין ארמיטשן זין (זע רר. לעווי).

אויך אן אנדער ארט (כתובות 65 ב.) ברענגט איינער אלס באוויין פאר דעם, אז מימן עסן וועלט איינגטלאך נעמיינט באשלאפן (coitus) דעם קאפיטל 30, פסוק 20 פון די פרקי אבות, וואו עס הערט זיך וועגן דער אשת איש: נאכן „עסן" ווישט זי זיך אפ דעם מויל און זאגט: איך האב ניט קיין אומרעכט געטאן.

אין דער גמרא וועלט דערציילט אזא מעשה: אנומלט האט א מאן אפנערעדט מיט א פרעמדער פרוי זיך צו באנעמענען. יענע האט אים אבער אפגעטאן און צוגעשיקט צו אים זיין אייגענע ווייב. ער האט זי ניט דערקענט און ער האט דורכאוים נעדענקט אז דאס איז די פרעמדע פרוי, מיט וועלכער ער האט אפנערעדט זיך צו טרעפן. ער האט זי דעריבער באשלאפן. וועז ער האט זיך אויף מארגן אויפנעכאפט און ער האט זיך דערוואוסט די נאנצע מעשה, האט ער זיך נעוואונשן דעם טויט. דא האט זיך זיין ווייב אפגערופן צו אים: מפתך אכלת .וכוסך שתית — דו האסט פון דיין ברויט נעגעסן און פון דיין בעכער נעטרונקען. אויך אין בראשית ל"ט 6 וועלט דאס ברויט עסן דורכן מדרש באצוינן אויף פתיפר'ס ווייב. דאס פארבאטענע פרוכט איז אין דער טראדיציע נעווען אן עפל. דער עפל איז וואלשיינלאך נעווארן אן ערמטישער סימבאל א דאנק זיין ענלאכקייט מיט דער פרויען־ברוסט. (זע האופט ביבלישע לידער ז. 68).

צווישן דער פרוי און דעם אקער, אין דער סימבאליישער שפראך פון אלטערטום, דעמאלט ווערט אונז דער גאנצער ענין קלאר.

די אידענטיפיצירונג פון באפרוכפערן און זייען איז אייגער פון די עלטסטע געדאנקען פון דער מענשהייט (דר. לעווי). דייטלאך זעט מען עס אין העברעאיש וואו זרע באדייט געווייקסן — זאמען ווי אויך דאס קינד.

די ערדארבעט און דאס געבערן ווערן אין דער פרימיטיווער פארשטעלונג גלייכגעשטעלט אין אלע דעטאלן. דער באדן, דאס פעלד איז די ווייב. דער אקעראיזן וואס רייסט אויף דעם שוים פון דער ערד, איז דער פאלוס, דער רענן — דער זאמען. דאס אויסגעוואקסענע קארן — דאס קינד.

וועגן אסתר'ן לייענען מיר אין סנהדרין 74: קרקע עולם היתה — זי איז געווען דאס פעלד פון דער וועלט, ד. ה. ווי דער אקער איז באשטימט צום זייען, אזוי איז זי באשטימט געווען שוואנגער צו ווערן. דעריבער האט זי זיך ניט באדארפט נעמען דאס לעבן, ווען זי איז נערופן געווארן אין אחשורוש'ס הויף. זייער באליבט איז דער אויסדרוק ביי די אראבער. דער קאראן זאגט :

אייערע ווייבער זיינען אייערע פעלדער,

קומט אין אייער פעלד אויף וואסער אופן איר ווילט. (2 Sure v. 22—3).

אט די זעלבע אריענטאלישע סימבאליק קלערט אויך אויף די באזונדערקייט פון אדם'ס שטראף.

ער האט געאקערט דעם סעקסועלן אקט מיט זיין ווייב, דעריבער מוז ער איצט אקערן דעם אמת'ן פעלד. ער מוז באארבעטן די הארטע ערד. סימבאלישער „יום טאליאנוס".

דער מאטיוו פון דער געשיכטע איז שוין היינטצוטאג פארווישט, אבער לכתחילה איז ער געווען זייער קלאר:

באשאפן און געבערן איז די עובדא פון די געטער. דעם מענשן איז דאס פארבאטן. און ניט דערפאר ווייל ער קען דאס אפשר ניט, אלהים האט דאך אים באשאפן אין זיין געשטאלט, און האט ער געגעסן פון עץ־הדעת איז ער געווארן קלוג און

פֿאַרוואָס איז פֿאַרשאָלטן געוואָרן די ערד? ער האָט אָבער קיין רעכטע תשובה ניט געקענט געבן.

די שייכות צווישן דעם חטא און דער שטראָף ווערט אונז אָבער גלייך קלאָר, ווען מיר פֿאַרשטייען די צוויי פֿרינציפּן אויף וועלכע די קללה איז געבויט. דער ערשטער פֿרינציפּ איז דאָס „יום טאָליאָנום"; דער צווייטער פֿרינציפּ: דער דאָפּלטער זין פון דער סעקסועלער סימבאָליק. מיט וואָס מען האָט געזינדיקט, דערמיט ווערט מען געשטראָפט. די אָנאָניע פון שולדיקייט און שטראָף ווערט דערגרייכט אויף א סימבאָלישן אופן. די קללה פֿאָנגט זיך אָן מיט דער שלאַנג; זי האָט זיך די ערשטע פֿאַרשולדיקט, ווערט זי די ערשטע באַשטראָפט. די דאָפּלטע געשטאַלט, וואָס זי טראָגט במשך פון דער גאַנצער געשיכטע, פֿאַרלירט זי אויך ניט אין דער קללה; "אויף דעם בויך זאָלסטו קריכן, און שטויב זאָלסטו עסן אַלע טעג פון דיין לעבן". ביידע אויסדרוקן זיינען דאָפּלזיניק; אויפן בויך קריכן איז א סימבאָלישער אויסדרוק פֿאַרן געשלעכטס־אָקט (65), וואָס דאָס ערד עסן באַטייט ווערט אונז קלאָר ווען מיר דערמאָנען זיך, אז די ווייב ווערט כסדר פֿאַרגליכן מיטן פעלד, מיטן באָדן, וואָס ווערט פון דעם מענלאכן אָקער באַאָקערט. אויך עסן איז אן אָנצוהערעניש אויפן געשלעכטלאכן־אָקט, פונקט אזוי די פיינטשאפט צווישן "דיר און דיין ווייב, צווישן דיר און דיין זאמען". עס איז אן אָנצוהערעניש, אז אַלס פאלום שטייט די שלאַנג אָנטקעגן דער ווייב.

אויך די קללה איבער דער פרוי איז זייער דורכזיכטיק. זי האָט געזינדיקט מיט דעם געשלעכטס־לעבן. די רעזולטאַטן זיינען דערפאר: שוואַנגערשאפט און שמערצן ביים געבורט. איר מאן האָט זי פֿאַרפירט, מוז זי איצט נאָך אים גלוסטן. ער ווערט איר האר. (66).

צום סוף קומט די קללה איבערן מאן:

ער האָט נעגעסן פון עץ הדעת, וואָס יהוה האָט אים בפירוש אָנגעזאָגט ער זאָל פון בוים ניט עסן. פֿאַרוואָס קומט אים אָבער מיטן שוויים פונ'ם פּנים צו עסן זיין ברויט? אויפן ערשטן קוק זעט אויס, אז ארמ'ס שטראָף האָט גאָר קיין שייכות ניט מיט זיין פֿאַרברעכן. וועו מען דערמאָנט זיך אָבער אן דעם פֿאַרגלייך

קאַפּיטל IX

פֿאַרוואָס געהערט דער בכר צו יהוה?

(מלה, „יום פֿרימע נאָקטים", דער קאַמף פֿון די דעמאָנען פֿאַר דער פֿרוי).

די לעבנס־פּילאָסאָפֿיע וואָס די געשיכטע וועגן דער באַשאַפֿונג פֿון דעם ערשטן מענשן און דעם ערשטן חטא, וואָס ער איז באַגאַנגען, פֿאַרקערפֿערט אין זיך, האָט ניט געקענט אויפקומען אַיידער די פֿאַטערניטעט איז שוין געווען אויפגעקלערט. עס האָט נאָך דעמאָלט געפֿעלט די פֿראַגע, וואָס זאָל כּטימולירן דעם פֿרימיטיוון מח נאָכצודענקען און זוכן אַן ענטפֿער.

פֿאַרקערט־דער גלויבן אין איבערנאַטירלאַכן געבורט איז ניט פֿאַרווישט געווארן אינגאַנצן, צום גרעסטן טייל בלייבן ביידע פֿאַרשטעלונגען האָנט ביי האָנט.

אָט האָט לאה אָפּגערונגען יעקב'ן אויף איין נאַכט דערמיט, וואָס זי האָט דער שוועסטער אירער רחל'ן געגעבן די דודאים, וואָס ראובן האָט געפֿונען. לאה איז טאַקע שוואַנגער געווארן און געבארן א זון, אָבער רחל האָט געגעסן פֿון די דודאים (ליב־עפֿעלאַך) וואָס איר שוועסטער האָט איר געגעבן, איז זי אויך שוואַנגער געווארן און געבארן יוסף'ן.

די זעלבע לאַנג האָט זיך אויך געשאַפֿן בנוגע די גלויבונגען, אז פֿרויען ווערן שוואַנגער ניט נאָר דורך עסן געוויסע פֿרוכט, גרינסן, נאָר אויך דורך א מגע ומשא מיט די שדים, גייסטער, פֿאַרשטאָרבענע.

וועז דער פֿאַטערשטער אנטיל אין געבארן פֿון קינדער (די פֿאַטערניטעט) איז דעם מענשן פֿארצייטן ג־

וואָלט ער געגעסן איצט פון עץ החיים, וואָלט ער געוואָרן אויך אומשטערבלאַך — אינגאַנצן ענלאַך צו די געטער.

דאָס אָבער וויל יהוה ניט דערלאָזן. ער וויל ניט די מענשן זאָלן וועלן גלייך מיט אים (בראשית ע"ה 22) וועלן די בני אלהים האָבן געגומען אַראָפקומען צו די מענשלאָכע טעכטער און עס זיינען געבאָרן געוואָרן ריזן, האָט יהוה, כדי ניט צו דערלאָזן, אז די מענשן זאָלן וועלן צו גרויס — פאַרקלענערט דעם דויער פון זייער לעבן. (בראשית קאַפּ 6 פסוק 1—4).

וועלן די מענשן האָבן זיך צוזאַמענגעקליבן און געגומען בויען א טורים ביזן הימל אַריין, איז יהוה אַרונטערגעקומען און צוגרישט זייערע לשונות (בראשית י"א 1—9).

אין אָט די זעלבע מורא איז דער טעם פאַרוואָס דער מענש האָט ניט געטאָרט עסן פון עץ הדעת. נאָכן ערשטן חטא האָבן זיך ביי די ערשטע מענשן געעפנט זייערע אויגן, זיי האָבן דערזען, אז זיי זיינען נאַקעט און אדם האָט צום ערשטן מאָל דערקענט זיין פרוי חוה'ן.

דורך דער בייזער אנרייַדעניש פון דער שלאַנג, איז דעם מענשן קלאָר געוואָרן עפּעס, וואָס פון אים האָט אויף אייביק געדאַרפט זיין פאַרהילט. דער מענש טראָגט די לאַסט פון זיין וויסן.

דאָ, ווי דאָרט, באַפאַלט יהוה ביי דער נאַכט דעם גייער, דאָ, ווי דאָרטן, באַפאַלט ער און נעמט ווערגן. דער אונטער־שיד איז בלויז דער, וואָס יעקב איז איינער אַליין, בעת משה האָט מיט זיך צפרה'ן.

די צייט און די סיטואַציע איז די ערשטע נאַכט נאָך דער חתונה. 70) בדרך כלל איז די געשיכטע קורץ, אָפּגעריסן, טונקל, עטלאַכע מאָל איבערגעאַרבעט *). די שפּעטערדיקע רעדאַקטאָרן האָבן זי, ווי עס ווייזט אויס, ניט פאַרשטאַנען. עס איז אָבער אויך גאָנץ מעגלאַך, אז זיי האָבן זי בכיוון געקירצט און געענדערט 71)

וועגן דער עקזעגעטישער אויסטייטשונג פון דער דאָזיקער אויסטערלישער געשיכטע האָט מען זיך פיל געשפּארט.

אז ותגע לרגליו דאַרף עופעמיסטיש, דאָפּלזיניק באַדייטן, זי האָט אים געוואָרפן די בלוטיקע פארהויט אויף דער שאם, איז פון אלעמען אַנערקענט. אָבער אויף אן אויסטערלישן אופן פּארשטייט מען אונטער א י ם אלעמאל משה'ן, אזוי ווי ער וואָלט דורך דעם געקענט געהאָלפן וועלן 72).

עס איז דאָך קלאָר, אז צפרה וויל אַנווענדן א צויבער, וואָס זאָל ווירקן אויף יהוה'ן, דעריבער קענען זיך ניט די וועלטער באַציען אויף משה'ן, נאָר אויף יהוה'ן. ע ר און ניט משה דארף געטראָפן וועלן פון איר האַנדלונג 73). זי וואַרפט די פּאַרהויט אויף יהוה'ס געשלעכטס־טיילן, אזוי אז זיי זאָלן בלוטיק ווערן — און איצט איז ער איר חתן דמים — איר בלוט־חתן. דאָס קען נאָר הייסן, אז ער האָט זי אהיימגעפירט אלס א כלה און ער איז דעריבער פאַרבלוטיקט!... דאָס ווירקט אויף יהוה'ן און ער לאָזט משה'ן אָפּ.

אויך מלה געווען האָט מען ניט משה'ס זון, נאָר משה'ן אַליין.

---

*) שמות (24) ויהי בדרך במלון ויפגשהו יהוה ויבקש חמיתו.
(25) ותקח צפרה צר ותכרות את ערלת בנה ותגע לרגליו ותאמר כי חתן דמים אתה.
(26) וירף ממנו אז אמרה חתן דמים למולות.
(זע בייַלאַגע 5)

נומען בײַסלעכווייז קלאָר ווערן, האָט עס נאָך, הייסט עס, די אלטע גלויבונגען וועגן דעם געבערן פון קינדער דורך א מגע ומשא מיט די דעמאָנען, בני־אלהים א. ה. ג. ניט אָפּגעשאפט. פארקערט, עס אנטוויקלט זיך די פאַרשטעלונג, אז אין דעם רעכט אויף דער פרוי קומט פאָר א קאמף צווישן די מענשן און די דעמאָנען!

באזונדערס קריטיש איז די ערשטע נאכט נאָך דער חתונה. וואָרום דער קאמף צווישן די דעמאָנען פון פרוכטבארקייט און דעם מענשן אויף דעם רעכט פון דער פרוי ווערט, ווי עס ווייזט אויס, סוף כל סוף אנטשידן דערמיט, וואָס די דעמאָנען ווערט צוגעווייזן דאָס "יום פרימע נאקטים„ 67).

אין ישראל איז דעריבער געווען א פירונג צו באפרייען פון לאנער אלע די, וואָס האָבן געגומען א ווייב, אבער האָבן זי נאָך ניט אהיימגעפירט (דברים כ 7 און כ"ד 5). די דעמאָנען (אדער די גאטהייט) אזוי האָט מען זיך פארגעשטעלט, זיינען אויפגערעגט און לויערן אויפן לעבן פון די יונגע מענער, וואָס נעמען ביי זיי אוועק דאָס רעכט. די אנוועזנהייט פון אזעלכע מענער איז געפערלאָך פאַרן גאנצן לאנער. די אָפּגענארטע און פארביטערטע גאָטהייט קען זיך אָפּרעכענען מיט אלעמען פאר די זינד פונ׳ם יחיד.

אָט די פאָראויסזעצונגען געפינען מיר אין דער לעגענדע וועגן תמר׳ן, טאָביאס׳ן (גר און אנן: בראשית 38, טאָביאס ז. 14, 1—14). באזונדערס אבער אין דער לעגענדע וועגן משה׳ן 68).

אָט הערן מיר ווי אזוי יהוה שיקט משה׳ן מיט אזא גרויסער און וויכטיקער שליחות: באפרייען די אידן פון מצרים, ארויסציען דאָס פאָלק פונ׳ם הויז פון קנעכטשאפט און מיט אמאָל, גאָר פלוצלונג, אויפן וועג פון מדיון קיין מצרים, באפאלט יהוה זיין אויסדערוויילטן און נעמט אים ווערגן. עס איז קלאָר, אז דער יהוה פון שמות ד 24, 26 איז ניט דער יהוה פון די באפרייאונגס־געשיכטן 69).

ד י געשיכטע איז מער ענלאָך צו דער יבוק געשיכטע, וואו יעקב ראנגלט זיך ביז באגינען מיט אן אומבאקאנטן און קומט אים ביי — איידער צו די אנדערע לעגענדן אין שמות..

דריקן זיך אויס אמבולטסטן אין די חתונה־צערעמאניעס. 80) (זע ביילאגע 2).

דאס מערקווירדיקע דערביי איז אבער, וואס הגם די דאזיקע אפוועך מיטלען אליין זיינען צאלרייך און פארשידן איז קיין פרינציפיעלער אונטערשייד צווישן זיי ניט פאראן. פונקט ווי די רוסישע פויערים פארשפארן, למשל, בעת דער חתונה די טירן און די פענסטער, אדער פארשטאפן די קוימענס, כדי אויף אזא אופן צו באשיצן זיך קעגן דעם בלוטגיריקן רעמאן 81), וואס פאדערט זיין חלק, אזוי איז מלה, אויף אן אנדער אופן, געווען אן אפוועך מיטל צו ראטעווען דעם לעבן פון'ם יונגן מאן.

אין ערשטן פאל זוכט מען זיך פון דעם רעמאן אויסבאהאלטן, מען זוכט אים צו איגנארירן; אין צווייטן פאל, רעכנט מען זיך מיט זיינע תביעות און אים וועלט צוגעווייזן דאס "יום פרימע נאקטים".

די געשיכטע איז שפּעטער געוואָרן אַן אָטיאָגישע לעגענדע, וואָס האָט געדאַרפט דערקלערן ווי קומט מלה צו אידן. אוּן אזוי ווי אין דער שפּעטערדיקער צייט פלעגט מען מלה זיין אלע אינגלאַך אויפן 8טן טאָג (74) נאָך זייער געבורט, דער־ריבער איז נויטיק געווען אויסצוגלייכן די טעאָריע מיט דער פּראַקטיק אוּן מען האָט אַנשטאָט אישה (איר מאַן) אריינגע־שטעלט בנה (איר זון) (75).

אין דער אלטער צייט פלעגט מען אָבער מלהן ניט אָבט טעג נאָך דעם געבורט, נאָר קורץ פאַר דער חתונה. מלה האָט געשטאָמט ניט פון הינענישע, נאָר פון צויבער־מאָטיוון אוּן איז געווען פאַרבונדן ניט מיטן שבט, נאָר מיט פּובעריטעט, מיטן רייף־ווערן (76).

צווישן געשלעכטלאַכער רייפקייט אוּן חתונה איז אָבער קיין ווייטער מהלך ניט געלעגן (77). קינדער פלעגט מען חתונה מאַכן זייער יונג; צו דרייצן־פערצן יאָר, ווי נאָך היינטצוטאָג אין אַריענט. מלה איז דעריבער אויפן ענגסטן אופן געווען פאַרבונדן מיט חתונה האָבן.

קיינער האָט ניט געהאט דאָס רעכט חתונה־צו האָבן איידער מען האָט אים גע'מלה'ט (78), די דאָזיקע פאַרבינדונג צווישן מלה אוּן חתונה זעט מען אויך אין דער באַדייטונג פונ'ם וואָרט חתן. חתן מיינט אין אַראַביש דער, וואָס איז גע'מלה'ט גע־וואָרן (79).

ווי די חתונה אוּן פאַר דער חתונה־צערעמאָניעס אזוי האָט מען אויך מיט דעם מנהג פון מלה אויסן געווען צו באַזייטיקן די „איבערנאַטירלאַכע געפאַרן" מיט וועלכע חתונה איז געווען פאַרבונדן. דער מקור פון די אלע געפאַרן איז אָבער איינער: געבורט איז אַן ענין פאַר די געטער. דעם מענשן איז עס פאַרבאָטן. די דעמאָנען, די שדים, די ניטנוטע פילן זיך גע־קרייווּדעט אוּן זוכן זיך מיט כל'ערלייַ מיטלען נוקם צו זיין אינ'ם יונגן פּאָר־פּאָלק.

די פּאָלקס־טראַדיציע האָט דערביי געוואוסט פון פאַרשי־דענע סגולות, פירונגען, מיט וועלכע מען קען זיך ווערן. ביי די פּרימיטיוועּ פעלקער ווערן זיי נאָך היינטצוטאָג פּראַקטיצירט. זיי

געווײזן צו זײן דאָס בעסטע און מען האָט אים אַלס "דאָס בעסטע פון דעם וואָס מען פֿאַרמאָגט" גענומען מקריב זײן אָדער אויסלייזן.

אין דער אַלטער צייט איז אָבער דער זין פון מקריב זײן דעם בכר געווען בלויז דער: מ ע ן ג י ט א ו ו ע ק ד ע ם ה י י ל י ק ן ז ו ן צ ו ז י י ן ה י י ל י ק ן ט א ט ן , מען גיט אַוועק דעם בכר צו דער גאָטהייט, ניט ווי א טריבוט, נאָר ווי עפּעס, וואָס קומט איר לויטן רעכט און וועלכע זי מאָנט אויף מיט אכזריות. (זע ביילאָגע 11).

די ווייטערדיקע אַנטוויקלונג גייט אויף צוויי וועגן ; פון איין זייט נעמט מען דעם בכר אנשטאָט צו טויטן, אַוועקגעבן אַלס טעמפּל־קנעכט אין די הייליקטימער פון יהוה אָדער בעל. ד א ס איז דער אופן ווי אַזוי דער גאָטהייט ווערט איצט צו־ריקגעגעבן איר חלק. אָבער אפילו צו אַזא מילדער פאָרם אַנט־שליסט זיך מסתמא ניט יעדע מוטער; בלויז די עקרה, וואָס האָט נאָר קיין קינדער ניט געהאט און וואָס איר לעבן איז שוין געגנג ביטער, צוליב דעם, גיט א נדר אַוועקצוגעבן איר בכר פאַר א טעמפּל־שקלאַף.

אַזוי טוט די אומגליקליכע חנה און אַזוי האָבן מסתמא גע־טאָן נאָך א סך פאַרצוויפלטע פרויען.

אין געווינלאָבע פאלן ווערט דער בכר בלויז אויסגעלייזט. דער עברי האָט בודאי גאָנץ פרי געגומען פאַרבייטן זיינע ערשט־געבאָרענע זין, אין וועלכע ער האָט זיך געגויטיקט, מיט ציגן, שעפסן און מיט געלט.

ער האָט דאָ געמוזט האַנדלען אויפן זעלבן אופן, ווי מיטן אייזל, וועו יענער האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר צו וויכטיק און וועלטפול אין דער באַלעבאַטישקייט, מען זאל זיך מיט אים קע־נען שיידן. קיין גרויסע נפקא מניה איז דאָ ניט געווען.

קאפיטל x

פארוואס געהערט דער בכר צו יהו׳ן (המשך)

(די סכנות ביים געבורט. דער בכר, דאס מקריב זיין פון בכר).

אבער די געפארן ענדיקן זיך ניט מיט דער חתונה. ביי די בני ישראל זיינען די דאזיקע געפארן פון פאראויס באזייטיקט געווארן דורך דעם אקט פון מלה, וואס האט דאס „יום פרימע נאקטים" אויף א סימבאלישן אופן איבערגעגעבן צו דער נאט־היים. חתונה איז בלויז דער ערשטער אקט פון דער האנדלונג. קורץ נאך דער חתונה קומט דאס געבורט און אויך ביים גע־בערן זיינען מאן און פרוי ארומגערינגלט מיט אן א שיר גע־פארן 82).

גרעסער ווי ביי וועמען ניט איז זיינען די געפארן ביי דער געווינערין, וואס געבערט צום ערשטן מאל 83).

וואהרום, קוים געהערט דאס „יום פרימע נאקטים" צו דער גאטהייט, איז דאך קלאר, אז דער רעזולטאט פון דער „יום פרימע נאקטים", דער בכר, איז אויך ניט פון קיין מענשלאכער, נאר פון א דעמאנישער אפשטאמונג. ער געהערט דער גאטהייט, וואס איז שולדיק אין זיין געבורט און ער מוז זי צוריקגעגעבן ווערן. (זע ביילאגע 6).

דער אופן ווי אזוי מען גיט אין יענער אלטער צייט דער גאטהייט עפעס צוריק, איז דער קרבן. אין דעם פאל — דער נאנץ אפפער (ביילאגע 9)). אין דער שפעטערדיקער צייט איז די אמת׳ע מאטיווירונג פארגעסן געווארן. מען האט געמוען צוטראכטן נייע מאטיווירונגען. דער בכר האט אוים־

איז פונקט אזא בכר ווי ישמעאל. ישמעאל איז א בכר ביי זיין מוטער — ביי הגר'ן, און יצחק איז דער בכר ביי ז י י ן מוטער — ביי שרה'ן.

אין דעם פרט האט דער תלמוד דערהאלטן א ריכטיקע טראדיציע ווען ער זאגט אז בכרה'שאפט דארף נערעכנט ווערן לויט דער מוטער. דער בכר פון יעדער אינציקער מוטער דארף אויסגעלייזט ווערן. ניט בלויז דאס ערשטע אינגל, ווען איז געבארן ביי טאטע־מאמע. און אויב אזוי איז דא ניט קיין פראגע פון אוועקנעמען די בכורה פון בכר, נאר פון נעבן זי א י י נ ע ם פון די בכורים.

די פראגע פון ירושה און די צוויי־דריטל פלענט נאטירלאך ארויסרופן בייז־בלוט צווישן די בכרים — קריגן דעם גרעסערן חלק אבער האט געקענט נאר איינער, אין דער אל־טער צייט, ווי עס ווייזט אוים, דער בכר פון דער ליבסטער פרוי, אדער דער בכר, ווען איז אליין מער באליבט געווען ביים טאטן..

אין דער גאר אלטער צייט האט זיך די פארטיילונג פון רייכטום קאנצענטרירט ארום דער פארטיילונג פון די סטא־דעס. יעדער פון די ברידער האט זיך געקענט דערביי גיין נאכדעם וואוהין ער האט געוואלט. ער איז מיט גארנישט ניט געווען געבונדן. אנדערש אויפן באדן פון כנען, ווו די אידן האבן זיך באשעפטיקט מיט ערד־ארבעט. די פארטיילונג פון דער ירושה האט זיך דא דער־עיקרשט קאצענטרירט ארום דער פארטיילונג פון באדן.

אין דער שפעטערדיקער צייט, ווען דער ערד־באזיץ איז אבער צוליב דער שטענדיקער צעטיילונג פון דור צו דור צווישן די יורשים, פארקלענערט געוואָרן — האט זיך געשאפן אזא לאגע, אז נאכדעם ווי דער בכר פלענט ביי דער חלוקה פון דער נחלה קריגן א דאפלטן טייל, פלענט שוין פאר די איבע־ריקע ברידער אויסקומען אזא אומבאדייטנדיקער חלק, אז עס פלענט פאר זיי גארניט מעגלאך זיין .צו פירן א זעלבסטשטענ־דיקע ווירטשאפט, און זיי פלענן מוזן בלייבן ארבעטן ביי זייער עלטערן ברודער, ביים בכר, זייער אייגענע אריימע נחלה איז

קאַפּיטל xi

די פּריוויליעגיעס פון בכר.

וועז דער בכר איז אויף א סימבאָלישן אויפן אויסגעקעמפט אָדער אויסגעקויפט געוואָרן ביי דער גאָטהייט, און ער איז געבליבן לעבן, האָט ער אָקעגן די איבעריקע קינדער אויסגעווויזן חשוב'ער, ווערטפולער, מעכטיקער. „אין אים רינט דאָך געטלאָך בלוט! " האָט מען זיך געקלערט ; ער איז דאָך ניט געגליכן צו אַלע שטערבלאָכע. ער איז אפשר ווי גילגאָמעש, דער העלד פון דעם בארימטן באבילאָנישן עפּאָס, וואָס צוויי־דריטל אין אים איז גאָט און בלויז איין־דריטל מענש. און פונקט ווי ער איז אין זיין געבורט, אין זיין אָפּשטאָמונג און אין זיין יחוס ניט גלייך צו אַלע איבעריקע קינדער, אזוי איז ער אויך ניט גלייך אין דער ירושה. אים געהערט צוויי־דריטל, ער קריגט צווויי מאָל אזוי פיל ווי יעדער אַנדערער ברודער. (דברים).

אויף די עטלאָכע פאָלן אין תנ"ך, וואו דער כלל פון בכורה ווערט לפּנים געבראָכן, דאָרף מען ניט קוקן ווי אויף דער מענלאָכקייט פון פאָטער אוועקצונעמען ביים בכר זיין רעכט. די געשיכטע ווי יעקב נאָרט אוים די בכורה ביי עשיו'ן אילוסטרירט עס ניט. דער אלטער יצחק וויים איינגאַנצן ניט פון דעם, וואָס עס איז געשען צווישן די ברידער.

אויך דער פאָל מיט אברהם'ן, וואָס טרייבט ארויס, אויף שרה'ס פאַרלאַנג, הגר'ן און נעמט דערמיט אוועק ביי ישמעאל'ן די בכורה, איז ניט קיין ביישפּיל צו איבערצייגן אין דער מענלאָכקייט פונ'ם פאָטער די בכורה אוועקצונעמען. וואָרום יצחק

קאַפּיטל XII

דער אורשפרונג און די אַנטוויקלונג פון פּסח.

דער אורשפרונג און די אַנטוויקלונג פון פּסח איז, ווי יעדער אורשפרונג און ווי יעדע אַנטוויקלונג, אומקלאָר, טונקל, פאַרווישט. דאָך לאָזט זיך ריין סכעמאַטיש אויפן סמך פון די אויספירונגען צו וועלכע איך בין געקומען אין מיין פאָרשונג, אָנצייכענען און רעקאָנסטרואירן א ל י י ט ע ר פ ו ן א ט ו ו י ק ל ו נ ג ע ן. יעדער שטאַפּל איז בלויז רעלאַטיוו פאַרבונדן מיטן פאָראויסגייענדיקן און מיטן נאָכגייענדיקן. פון כראָנאָלאָגיע דארף גאָר קיין רייד ניט זיין. יעדע שטופע איז א פאַרקערפערטע סיטואַציע אין סאָציאָלן און גייסטיקן לעבן פון א גרויסן טייל פעלקער אויף זייער אַנטוויקלונגס־וועג.

ביי איין פאָלק האָט זיך די אַנטוויקלונג דערביי אָפּגעשטעלט אויף איין פונקט, ביי אַן אַנדער פאָלק — אויף א צווייטן פונקט.

עס איז אויך כדאי צו באַמערקן, אז איין שטאַפּל אין דעם לייטער פון אַנטוויקלונג האָט געקענט דויערן לענגער, אַן אַנדער שטאַפּל — האָט, פאַרקערט, געקענט נעמען ווייניקער צייט.

ווי אלט עס זיינען די גלויבונגען, מיט וועלכע אונז קומט אויס צו טאָן, און וואוהין זיי שפּאַרן אָן, ציינט אונז דער מנהג פון מילה, וואָס איז ווי אלע סמנים ווייזן אונז, א מנהג פון דער שטיין־צייט.

די דאָזיקע סכעמע פּרעטענדירט דעריבער ניט צוליב אָט די

געווען צו קליין און צו ארים זיי צו באשעפטיקן און צו באשפייזן.

פארקערט, האט די גרעסערע נחלה פון בכר זיך יא געניטיקט אין מער ארבעטס־הענט, ווי די וואס ער האט פארמאגט, פריער פלעגן דאך אלע ברידער צוזאמען באארבעטן די שטיק ערד. איצט איז געבליבן דעם טייל ערד צו באארבעטן בלויז א י י ן פאמיליע — דער פאמיליע פון בכר.

אט די דאזיקע סאציאלע אומשטענדן האבן געפירט ווארשיינלאך דערצו, אז דער בכר זאל מיט דער צייט ווערן דער הער אין דער משפחה, און די ברידער זאלן אים דינען און בוקן זיך פאר אים. א לאגע וועלכע מיר באגעגענען אין דער ברכה מיט וועלכער יצחק בענשט יעקב'ן.

די צוויי ארלייַ פארצוגן, וואס דער בכר קריגט נאכן טויט פון פאטער:

1) לויט די אבות־געשיכטן — ער ווערט דער עלטסטער אין דער משפחה און די ברידער דינען אים.

2) לויט דברים — ער קריגט צוויי־דריטל פון פארמעגן, — זיינען ניט קיין צוויי ארלייַ מנים בכורות, נאר ווי מיר האבן פריער געזען איז די פארשקלאפונג פון די ברידער צום בכר געווען דער רעזולטאט פון זיין גרעסערער ירושה. (פון די צוויי־דריטל).

דאס וואס די אבות־געשיכטן, וועלכע שטעלן פאר די ע ל ט ע ר ע צייט — שפיגלען אין זיך אפ אן א י נ נ ע ר ן צושטאנד, דארף קיינעם ניט וואונדערן. די פארפאסער פון די אבות געשיכטן וועלכע האבן געלעבט אין דער מלוכה־צייט, האבן אריינגענעבן אין די געשיכטן דעם סאציאלן צושטאנד, וואס זיי איז געווען באקאנט. אין דעם פאל — די פארקנעבטונג פון די ברידער צום בכר.

א סימבאָלישן אופן דערקלערט אלס דער בלוטיקער חתן (חתן־דמים) דאָס מלה זיין געשיט זעלבסטפֿאַרשטענדלאָך קורץ פֿאַר דער חתונה.

(7) עס קומט אויף דער גלויבן, אז קוים איז „יום פּרימע נאָקטים", דאָס רעכט פון דער גאָטהייט מוז מען זי אויך צוריקגעבן ד ע ם ר ע ז ו ל ט א ט פון דעם „י. פּ. נ." דעם ב כ ר, אין וועמעס געבורט זי איז שולדיק. דער סאָציאָלער הינטערגרונט — די שפּלות, די בילִיג־קייט פון מענשלאָכן לעבן ביי די יענער־שטאָמען אָדער סתם נאָמאַדן. 84)

(8) עס קומט פּאַר דער איבערגאַנג צום האַלבן נאָמאַדנטום ווי לאַנג ער האָט געדויערט אומבאַשטימט.

(9) די נעזעלשאַפט ווערט מילדער. דאָס מענשלאָכע לעבן געווינט אין חשיבות, אין ווערט. דאָס איז דער רעזול־טאט דערפון, וואָס די נייע ווירטשאַפט נויטיקט זיך מער אין דער מענשלאָכער ארבעט.

(10) דער בכר נעמט „אויסגעלייזט" ווערן, ווארשיינלאָך דורך נאָטוראַלִיזן, אזוי ווי די אידן זיינען פּאַסטוכער, — דורך ציגן און שעפּסן.

(11) דער באַגריף ווענן אוועקגעבן דעם בכר צו דער גאָט־הייט ווערט פון די מענשלאָכע ערשטגעבורטן אריבערגע־טראָגן אויך אויף די ערשטגעבורטן פון דער סטאדע. ו ו ע ן דאָס איז געשען: איידער מען האָט שוין אויפ־געהערט מקריב צו זיין מענשלאָכע בכרים אָדער נאָך דעם — איז ניט מענלאָך צו באַשטימען.

(12) דאָס אָפּפערן פון די חיה'שע ערשטגעבורטן (מסתמא אויפן זיבעטן טאָג) און דאָס אויסלייזן פון די מענשלאָכע

אלע פריער־אנגעווייזענע טעמים, אויף פולשטענדיגקייט אדער
געוויסקייט.

(1) די פאטערניטעט איז אומקלאר, מען וויים ניט פון דער
ביאלאגישער שייכות, וואס עקזיסטירט צווישן פאטער
און קינד.
דאס שאפט א מעגלאכקייט עס זאלן אויפקומען אזעלכע
גלויבונגען ווי די, אז פרויען קענען שוואנגער ווערן פון
ווינט, לבנה, זון־שיין, רעגן. דורך עסן באשטימטע פרוכט,
דורך א מגע ומשא מיט דעמאנען, פארשטארבענע, א.
ד. גל.

(2) די פאטערניטעט ווערט ביסלעכווייז קלאר, דערצו איז
גורם דאס נעענטערע צוזאמענלעבן פון מאן און פרוי אין
דער פאטריארכאלישער פאמיליע, וואו איין מאן האט
עטלאכע פרויען, אבער ניט פארקערט.

(3) דאס באזייטיקט ניט דעם גלויבן, אז געטער, דעמאנען,
שדים קומען אין א מגע און משא מיט מענשלאכע
טעכטער.

(4) עס אנטשטייט דער גלויבן, אז אין דעם רעכט אויף דער
פרוי קומט פאר א קאמף צווישן דעם מענשן און דער
גאטהייט.

(5) דער קאמף ווערט סוף כל סוף צוריקגעפירט על פי אנא־
לאגיע מיט די סאציאלע צושטאנדן וואס האבן דעמאלט
געהערשט אין דער מענשלאכער געזעלשאפט צו דעם
פאקט אז „יום פרימע נאקטים" איז דאס רעכט פון דער
גאטהייט.

(6) מלה ווערט דערביי א צערעמאניע דאס „רעכט" פון
דער גאטהייט צו פארזיכערן. די גאטהייט ווערט אויף

שלום.

די ארבעט איז שוין פארענדיקט.

איך האָב געצייגט, אז די פראָגע וועגן דעם אורשפרונג פון פסח קען נאָר פארענטפערט ווען, ווען מיר וועלן צוקומען נענטער צו די מאָטיוון, וואָס האָבן באוואוינן דאָס מקריב זיין פון די בכרים.

דאָך זיינען די אויספירונגען געווען צוויי ארטיי. ערשטנס: איז נויטיק געווען אָנצוצייכענען די פארשידענע שטאָפֿען, וואָס דער בכורה־מאָטיוו, ביז ער איז פארפארקערפערט געוואָרן אין א יום־טוב פון דער סטארע, האָט דורכגעמאכט. און דאָס איז וויכטיק געווען ניט אויסצולאָזן אפילו זייטיקע אויספירונגען, אויף וויפיל זיי זיינען נאָר דירעקט א פועל יוצא פון אונזער אלגעמיינער טעאָריע ווי אזוי פסח איז אנטשטאַנען, און אויף וויפיל זיי גיבן איר בעסער צו פארשטיין. אין ערשטן ווי אין צווייטן פאל, איז דער עיקר איבערגענעבן געווארן אין טעקסט — דער קאפיטל וועגן דער אנטוויקלונג פון פסח איז דערביי געווען בלויז א סכעמע.

פארענדיקנדיק די ארבעט, געפין איך פאר נויטיק בקיצור אָנצומערקן נאָך אמאל און וואָס איך האָב זיך געקענט שטיצן אויף די ביזאהערריקע פארשונגען, ווי אויך אין וואָס איך האָב זיך מיט זיי געמוזט אפטמאל דיאמעטראל פאנאנדערגיין.

איך גיי זיך פאנאנדער מיט בענציגער'ן: אז מענשן האָבן לכתחילה מקריב געווען די בכרים פון זייערע שאף און ציגן און ערשט שפעטער האָבן זיי על פי אנאלאָגיע דערמיט גענומען מקריב זיין אויך מענשלאכע בכרים.

איך האָב זיך באמיט צו צייגן, אז די געשיכטלאכע אנט־

בכרים דורך שעפסן און ציגן פארלירן בישלעכווייז דעם צוזאמענהאנג צווישן זיך. מיט דער אנטוויקלונג פון פי־צוכט ווערט דאס ערשטע פארוואנדלט אין א גרויסן פאסטוכער־יום־טוב. דאס צווייטע פארלירט אלץ מער

די באדייטונג. עס בלייבט א ביידערנאכטיקער מאל־צייט וואו מען קוילעט א ציקעלע און מען באשמירט מיט איר בלוט די טיר. דאס בלוט פון דער ציקעלע איז דער אויסלייז פארן מענשלאכן בלוט פון קינד, וואס האט גע־דארפט נעאפפערט ווערן. דאך אפפערט מען ביים פסח־ריטואל ניט נאר ציגן און שעפסן, נאר אויך מענשלאכע בכרים.

(13) דא צווישן ערבערן די בני ישראל כנען.

(14) פסח ווערט געפייערט אין די פאסטוכער־קרייזן. מעג־לאך דורך א באזוך אין א לאקאלן הייליקטום. וואס עס נעשיט מיט דער היים־צערעמאניע, וואו דאס לעבן פון בכר דארף אויסגעקעמפט אדער אויסגעקויפט ווערן דורך א ציקעלע — ניט קלאר.

(זע ביילאגע 7).

אַרויסגאַווקסן, אייַדער מיט דער אַלגעמיינער סברא פון וועס־טערמאַרק'ן, אז יעדער נייַער צושטאַנד וועלט ביים פּרימיטיוון באַצייכנט פּאַר געפערלאַך און אזוי ווי חתונה איז א נייַער צושטאַנד, איז חתונה דעריבער אויך געפערלאַך.

אין דער אינטערפּרעטאַציע פון דער באַשאַפונגס־לעגענדע, און דער געשיכטע וועגן ערשטן חטא האָט מיך פּיל ארויסגע־האַלפן גונקעל'ס קאַמענטאַר, נ. בעער'ס אַרטיקל אין דער „צייט־שריפט פּיר די אַלט טעסטאַמענטלעכע וויסנשאַפט" און דר. לעווי'ס אַרטיקל אין דעם פּסיכאַאַנאַליטישן זשורנאַל „אימאַגא".

אין דער אויסטייטשונג וועגן די אורשפּרינגלאַכע מאַטיוון פון בכרה גיי איך זיך פאַאַנדער ניט נאָר מיט בענציינגער, קיטעל, נאָר אויך מיט פרייזער'ן. מיר שיינט, אז זיין איבערגעבורט טע־אָריע איז ניט באַרעכטיקט און ניט באַוויזן. א שפּור פון צוויי־פעל האָב איך שוין געפונען ביי וועסטערמאַרק'ן. די אַרגו־מענטאַציע איז מיר אָבער אַליין אויסגעקומען אויפצובויזן. די מאַטיווירונג פאַר דעם פאַרצוג פון בכר אין דער ירושה, ווי איך האָב זי פאַרמולירט על פּי אנאַלאָגיע צום גילגאמעש־עפּאָס איז דער לאָגישער רעזולטאַט פון מיין אַלגעמיינער טעאָריע וועגן דעם אורשפּרונג פון בכרה מאַטיוו.

אין פאַרבינדונג דערמיט איז ביי מיר אויפגעקומען די פראַגע וועגן דער פּריאריטעט פון איינעם פון די צווויי ארלויי בכרה־פאַרצוגן: דער בכר קריגט צוויי־דריטל פון דער ירושה (דברים).

דער בכר וועלט דער האַר איבער זיינע ברידער (די אבות־געשיכטן). איך האָב די פראַגע געלייזט אין דער ריכטונג אז די צווייטע סאַציאַלע פּריווילעגיע פון בכר איז דער אויספלוס און דער היסטאָרישער רעזולטאַט פון דער ערשטער זכיה.

אין דער פראַגע וועגן דער פּריאריטעט פון דער פּרימאַגע־ניטור אַדער דער אולטראַמאַגעניטור בין איך פאַר דער פּריארי־טעט פון דער ערשטער. (קעגן פרייזער'ן). איך זוך צו מאַכן געברויך פון דער תלמודישער טראַדיציע, אז דער בכר וועלט גערעכנט לויט דער מוטער און ניט לויט'ן פאָטער. יצחק איז

וויקלונג איז געגאנגען פונקט קאפויער. לכתחילה האט מען מקריב געווען די מענשלאכע ערשטגעבורטן און ערשט שפעטער האט מען אויף אן אומקאנסעקווענטן אופן געגומען מקריב זיין אויך די חיה'שע בכרים.

איך גיי זיך אין דעם פונקט אויך פאגאנדער מיט פרייזערן, וואס דענקט אז דאס מקריב זיין פון די חיה'שע ערשטגעבורטן איז דער במקום (דער סאבסטיטוט) פאר די מענשלאכע בכרים.

איך האב געזוכט צו באווייזן, אז די חיה'שע ערשטגעבורטן זיינען ניט קיין במקום, נאר אן „ אומקאנסעקווענטע אנאלא־גיע". עס איז פון די תנ"כ'ישע מאטעריאלן ניט מענלאך צו דרינגען, אז די קרבנות פון די חיה'שע ערשטגעבורטן זאלן קא־אַרדינירט ווערן לויט דער צאל מענשלאכע בכרים, וואס האבן געדארפט אויסגעלייזט ווערן.

מיט וואונדט'ס, פרייזער'ס, וועסטערמארק'ס טעאריע, אז דאס מקריב זיין פון חיות איז עלטער, ווי דאס מקריב זיין פון מענשן, קום איך זיך פולשטענדיק צונויף. איך מוז אבער צוגעבן, אז הגם דאס מקריב זיין פון חיות איז אין דער וועלט עלטער ,ווי דאס מקריב זיין פון מענשן, איז אבער דאס מקריב זיין פון מענשלאכע ע ר ש ט ג ע ב ו ר ט ן (בכרים) על־טער ווי דאס מקריב זיין פון די חיה'שע ע ר ש ט ג ע־ ב ו ר ט ן . מיר איז אויסגעפאלן דעם ערשטן אנצואווייזן די שייכות צווישן דעם בכורה־מאטיוו און דער „יום פרימע נאקטים". הגם די שייכות פון „יום פרימע נאקטים" און דער מלה האט שוין אנגעווויזן הוגא גרעסמאן. אין דער אויסטייטשונג פון מלה אלם א פאר־דער־חתונה צערעמאניע און אלם א דערקלערונג פון מאנ־באדקייט קום איך זיך צונויף מיט וועלהאוז'ן, מארטי, ער. מייער, גונקעל, הוגא גרעסמאן, אנדרע און וועסטערמארק.

בנוגע דעם, אז די חתונה צערעמאניעס זוכן אויף א סימ־באלישן אופן אפצואוועגדן די איבערנאטירלאכע געפארן, צו וועל־כע דאס יונגע פאר־פאלק איז אויסגעזעצט, גיי איך זיך צו־נויף מיט פרייזער, קראולי, וועסטערמארק — איך בין אבער מער ענייגט די דאזיקע סכנות צו דערקלערן מיט דעם געדאנק פון „יום פרימע נאקטים" או די מאטיוון, פון וועלכע זי איז

בוילאגעם

דעריבער, לויט מיין מיינונג, פונקט אזא בכר ווי ישמעאל און יוסף איז פונקט אזא בכר ווי יהודה.

כדי באמת קלאר און דייטלאך צו אנטוויקלען די טעזיסן, וואס איך האב במשך פון דער פארשונג ארויסגעבראכט, וואלט נוי־טיק געווען אנצושרייבן א מער א ו י ס פ י ר ל א ך ווערק.

דאס איז אבער פאר מיר צוליב כמה טעמים ניט מעגלאך געווען. איך האב זיך דעריבער געמוזט באנוגענען מיט אט דער פראגמענטארישער, צוואמענגעפרעסטער, סכעמאטישער, ניט פרא־פארציאנעל פארטייטער ארבעט וועגן פסח, ווי זי איז איצט.

איך ענדיק אבער די פארשונג מיט דער האפענונג, אונטער בעסערע אומשטענדן, אומקערן זיך צו איר א צווייט מאל.

פארענדיקט דעם 31טן דעצעמבער, 1925, ניו יארק.

בוילאַגע איינם

אויפקום און באדייטונג פון jus primae noctis

אין דער אלטיפאסונג, אז דאס jus primae noctis איז דאס רעכט פון דער גאטהייט, האט פיל אויסגעהאלפן די לעבע־דיקע טראדיציע (אויב ניט די קענוואַרטיקע פראקטיק) פון דער צייט, וועו פרויען פלענן ארויסגעקראַנן ווערן דורך רויב*). אן אויסציקער איז ניט געווען ביכלות דורכצופירן אזא רויב־עקס־פעדיציע, ער פלעגט אלעמאל מוזן מיטנעמען מיט זיך זויגע חברים. יענע האבן אבער דערפאר פארלאנגט א חלק אין דער פרוי; אזוי ווי די פירער פון אזעלכע רויב־עקספעדיציעס זויגען אפטמאל אויך געווען די פירער פון שבט, פלעגט זיי מוזן צוגעווויזן ווערן דאס jus primae noctis**

אבער דאס איז ניט דער אויגציקער וועג ווי אזוי j. p. n. האט געקענט אויפקומען. אויף אט דעם ערשטן אופן באַ־שטייען די יעניקע פארשער, וואס באטראכטן מאנאגאמיע פאר דער אורשפרינגלאכער פארם פון הייראט.

די יעניקע פון צוויישן די פארשער, וואס האלטן אבער, אז די אורשפרינגלאכע פארם פון הייראט איז געווען פאליגאמיע

---

*) א זכר פון אט דער זייער אלטער פירונג דורך רויב אריינצוקריגן פרויען איז דערהאלטן איז שופטים כ"א 21. אריינקריגן פרויען דורך מלחמה איז נאך דעם פארפאסער פון דברים (כ"א 10—14) נוט באקאנט.

פארגלייך דערצו. M. Loehr, Kulturentwicklung. s. 57.

** W. Wundt, Elements of folkpsychology.
Zeitschrift f. Angew, Psychol. Bd. B. 1914. s. 287.
Westermarck, History of Human Marriage, p. 78.

איינמאל אויפגענומען, איז עס אבער געווארן א וויכטיקער טייל פון קריסטענטום.

אזוי, למשל, שרייבט פאר דער קאנציל פון אלע גייסטלאכע, וואס ווערט אפגעהאלטן אין יאר 398 אין Carthage פאלגנדיקעס:

When the bridegroom and bride have received the benediction let them remain the same night in a state of virginity out of reverence for the benediction.

(G. Frazer, Folklore in the O. T. vol. I, p. 497.)

Das Weib, vol. I, p. 325, 326. אנדערע ביישפילן זע אויך ביי ק. פלאס

דער טערמין ווערט אפטמאל אויך פארלענגערט פון איין טאג אויף נאנצע דריי. אין די קאפיטולאריעס פון Charlemagne ווערט געשריבן:

Let the bride at the proper time, according to the custom be blessed in priestly fashion by the priest with prayers and obtations and after she has been guarded by bridesmaids, as usage demand, and attended by her relations, let her at the proper time, be legally asked and given and solemnly received; and let them for two or three days devote themselves to prayer and the observation of chastity in order that good offspring may be begotten, and that they may please the Lord in their actions.*

(G. Frazer, Folklore, vol. I, p. 480.)

כאראקטעריסטיש אין אט דער דערקלערונג איז דער פונקט, וואס זאגט, אז די דריי נעכט זאלן אפגעהיט ווערן כדי קינדער זאלן שפעטער קענען גערבארן ווערן. דא זעט מען בולט די אלטע שייכות צווישן דער פירונג פון דעם יום פרימע נאקטים און די וויטערדיקע געבורטן, וואס וועלן ניט געשטערט ווערן, אויב די פרוכטבארקייט־דעמאנען (די שדים, די נאטהייט) וועט נאר אוועקגענעבן ווערן „זייערס", דאס, וואס זיי „קומט".

עס איז וויכטיק צו באמערקן, אז די פארשריפטן פון דער קירך וועגן אפהיטן די "טאביאס־נאכט" זיינען בפועל ממש אויס־געפערט געווארן אין לעבן. מען זעט דאס פון די ארכיוו־מא־

און אז די פרוי האָט געהערט ניט צו קיין אייגצלנעם מאָן, נאר צום גאנצן שבט — באצייכענען די פירונגען, וואָס וועלן ארונטערגעפירט אונטער דער קאָטעגאריע פון jus primae noctis אלם א רעכט און אלם א פארגיטיקונג פון יענער פאליגאמישער צייט. די פירונגען ווילן טיילוויז גוטמאכן דעם פארברעכן אקעגן דער געזעלשאפט, וואָס יעדער יחיד באגייט, ווען ער נעמט א פרוי.

און אויך אין דעם פאל אויב די אינטערפרעטאציע איז נענוג באגרינדעט,*) זיינען די באציאונגען פון דער מענשלאכער געזעלשאפט אריבערגעטראגן געוואָרן אויף די פארהעלטענישן צווישן דעם מענשן און דער נאטהייט. און פונקט ווי אין דער מענשלאכער געזעלשאפט, איז דאָס יום פרימע נאקטים געווען דער רעשט פון דער צייט, ווען פרויען האבן געהערט צום גאנצן שבט און ניט צו יחידים, אזוי איז אויך דאָס יום פרימע נאקטים פון דער נאטהייט געווען א רעשט פון א צייט, ווען דער מענש האָט זיך פארגעשטעלט, אז די נאָהייט איז די איינציקע באפרוכפערין פון לעבן, אז די נאטהייט איז די איינציקע, וואָס איז שולדיק אין דעם געבורט פון קינדער. וועלכע פון ביידע אינטערפרעטאציעס, וואָס זיינען דאָ פון מיר אויפגעוואָרפן געוואָרן פארמאָגט מער אמת אין זיך, איז פאר מיר שווער צו באשיידן. מעגלאך, אז אין איין פלאץ איז די אנטויקלונג פארגעקומען אויף איין אופן, אין אן אנדער פלאץ אויף אן אנדער אופן.

ווי טיף עס איז געווען אין אלטערטום דער גלויבן, אז דאָס יום פרימע נאקטים געהערט די ניט־גוטע, די שרים, זעט מען אויך פון דעם, וואָס די פריע קריסטלאכע קירך האָט פארלאנגט פון די חתונה־געהאָטע פארלאך זיי זאלן די ערשטע נאכט ניט פארברייגען ווי מאן און פרוי. זיי האבן זיך באפון דערביי אויף דעם אינצידענט, וואָס ווערט באשריבן אין דעם אפאקריף פון טאביאסן (זע ביילאגע 9). עס איז גאר קיין ספק ניט, אז די דאזיקע גלויבונג האָט די קירך איבערגענומען פון פאגאניזם.

*) זע יום פרימע נאקטים —
Westermarck, Hum. Marriage.
Spencer and Gillen, Native Tribes of Central Australia, p. 102-103.

וויכטיק איז די כונה און זי איז: דורך די שפּייזן און נאַשערייען צו שטיל־ן דעם צאָרן פון דער ניט־גוטע, וואָס זיינען כּלא רציחה אין דער צייט פון דער חתונה. (דאָס באַשיטן חתן־כלה מיט קאָנפעטי איז אַן איבערבליבאכץ פון יענע אַלטע מנהגים). כּאַראַקטעריסטיש זיינען אויך געווּיסע סימבאָלישע האַנדלונגען אויף די אידישע חתונות אין מיטלאַלטער.

א טייל מנהגים אויף די חתונות האָבן כלומרשט געדאַרפט דערמאָנען דעם חורבן פון ירושלים. וואַרום א אידישע חתונה איז געווען, ווי גידעמאָן דריקט זיך אויס, א געמיש פון פרייד און פון טרויער. מערקווירדיק איז אָבער, וואָס די טרויער־צערעמאָניעס זיינען ניט בלויז א צייכן פון א אידישער חתונה אין מיטלאַלטער, פריער האָבן מיר פאַרצייכנט ענלאַכע פירונגען אויך אין אינדיע. דאָרטן טראָגן חתן־כלה א פּאָר טעג פאָר דער חתונה שמוציקע און צוריסענע קלייַדער; אויף א אידישער חתונה אין מיטלאַלטער פלעגט דער חתן קומען אין א מאַנטל מיט א קאַפּישאָן; בעת דער מסדר קדושין פלעגט דער חתן מוזן פאַרדעקן דעם קאָפּ מיט דעם קאַפּישאָן, אַזוי ווי דער מנהג איז געווען ביי די אבלים. די כלה פלעגט טראָגן א תכריכים־קלייד אויבן מיט א מאַנטל אָדער „קירסען", אזוי ווי אין אבלות. אין אַנדערע געגנטן, דערהויפט אין רהיין געגענט, איז ווי נאָר דער חתן פלעגט זיך באַווייזן אין שול מיט דער כלה, פלעגט מען אים באַשיטן דעם קאָפּ מיט שטויב אָדער מיט אש.

ווי ווייניק געמיינזאַמעם מיטן „חורבן ירושלים" די חתונה־צערעמאָניעס האָבן פאַרמאָגט, זעט מען אויך פון א גאַנצע רייַ אַנדערע סימבאָלישע האַנדלונגען. גידעמאָן דענקט, אז זיי געהערן צו די טרויער מנהגים, זייער אמתן באַדייט וועלן מיר אָבער באַלד ארויסבערענגען. אין וואָס באַשטייען זיי?

נאָך קידושין פלעגט זיך פירן, אז דער חתן זאָל נעמען דעם גלעזערנעם כוס און זאָל אים א וואַרף טאָן צו דער וואַנט, ער זאָל צובראָכן ווערן. די כונה איז כלומרשט געווען אייַנצוהאַלטן די שמחה, דערמאָנען אנ"ם חורבן ירושלים. די ראיה פאַר דעם? גידעמאָן ברענגט א שטעל פון דער גמרא (ברכות דף ל'), וואו

טעריאַלן, וואָס איז געלונגען אויפצוזאַמלען בנוגע דער פראַגע.

עס איז, הייסט דאָס, געווען ניט נאָר א זאַך פון רעליגיעזע האַנטביכער (אין א רעליגיעזן האַנטבוך פון אכטן יאָרהונדערט ווערט די טאָביאָס־נאכט בפרטיות באגרינדעט) נאָר א גלויבונג, וואָס איז געווען פאַרשפּרייט אין פאַלק נאָך פון די אַלטע צייטן.

ביילאַגע צוויי

אין אינדיע, למשל, טראָגן חתן־כלה עטלאכע טעג פאר דער חתונה שמוציקע און צעריסענע קלייַדער. אויף די פידזישע אינזלען שערט מען דער כלה אָפּ די האָר, ביי די קאפירן גאָלט מען אָפּ די קאָפּ (קראולי זייט 335). דער זעלבער מנהג פון אָפּגאָלן די האָר, זאָגט מען, האָט אויך עקזיסטירט ביי די אידן מיט א יאָר דרייסיק־פערציק צריק (זע אן אמאָליקע אידישע חתונה אין כעלם, אידישע פילאָלאָגיע, העפט 4—6, זייט 392, 1924). אויף גריכישע מיידלאָך פלעגן בעת דער חתונה אָפּשערן עטלאכע לאָקן. דער שכל פון די אַלע מנהגים איז צו פארגיטיקן די רוחות, געבן זיי עטוואָס ווי אן אויסבייט. די זעלבע באַדייטונג האָבן אויך געהאט די אנדערע מנהגים, ווי דאָס באשיטן חתן־כלה מיט רייז, מיט מעל און נאשעריין (גריכנלאנד); מיט נים אין רוים (זע קראולי זייט 324); מיט ווייץ (ביי די אידן אין אַלטערטום). אין דער נאטיץ וועגן אן אמאָליקער אידישער חתונה, וואָס ווערט געבראכט אין "דער אידישער פילאָלאָגיע", ווערט געזאָגט, אז מען פלעגט באַווארפן דעם חתן מיט נים, צוקערקעס און ראָזשינקעס ניט אויף דער חתונה, נאָר דעם לעצטן שבת פאר דער חתונה, ווען מען פלעגט אים אויפרופן צו דער תורה. דאָס איז אָבער ניט וויכטיק; דער סדר פון די צערעמאָניעס איז, ווי עס ווייזן פאַרשידענע פארגלייכן, פילמאל געביטן געווארן. אויך צערעמאָניעס, וואָס זיינען לכתחילה געווען פארבונדן מיט דער כלה, האָט מען זיי שפעטער אריבערגעטראָגן אויף דעם חתן און פארקערט. א שטייגער ביי די אויסטראַליער איז מען ביי א טיל שבטים אויך „מהל" מיידלאָך אין עלטער פון בגרות.

לאנד און עס איז דאריבער פארוועדט געווען יענעם יאר צו שפילן מוזיק אין גארן לאנד. האט מען געפרעגט ביים מהר"ל וואס טוט מען מיט א חתונה, האט ער געראטן ארויספירן די חתונה אין אן אנדער שטאט וואדום מען טאר ניט מאכן א חתונה אן כלי־זמר; ער האט אפילו מתיר געמאכט היימן גוים שפילן אום שבת (זע גידעמאן: אידישע קולטור געשיכטע 3, ז. 98) אויך אין דער נאטיץ וועגן אן אמאליקער אידישער חתונה אין כעלעם וועדט געזאגט, אז פון ערשטן טאג אן ביזן לעצטן טאג שבע־ברכות, האט מען זיך ניט געירדט אן מוזיק.

געווים האט דער מהר"ל אויך זיין פשט געהאט און דאס איז „משמח צו זיין חתן כלה", אבער דאס איז אזא טריוויאלער מאטיוו וועגן וועלכן עס לוינט זיך אפילו ניט קיין וואדט צו פארלירן.

די סימבאלישקייט פון די כלים, ווי מען זעט פון גידעמאנס נאטיץ, שפילט א ראל ביים צעברעכן טעפ, איבערהויפט אבער די ברכה־כוסות, זייער פארם. מיידלאך פלעגן נוצן א כוס מיט א שמאל העלזל, אלמנות — מיט א ברייט. דער כוס אויף וויפיל מען קען דערפון דרינגען, האט סימבאליש באטייט זייער מיידלישקייט. דאס צ ע ב ר ע כ ן פון די כוסות, האט א חוץ דעם רעש, וואס איז פאר זיך גופא אן אנגעלייגטע זאך אויף דער חתונה, געדארפט באטייטן דאס צעברעכן פון דער מיידלישקייט. עס דערמאנט ניט ווילנדיק אז געווים חתונה צערעמאניעס ביי פרימיטיוון פעלקער, וואו די כלה מיטן חתן קומען זיך א טאג פאר דער חתונה באדן, אהין קומען אויך אלע יונגעלייט און מיידלאך. מען באדט זיך צוזאמען און מען פירט זיך אויף „גארניט אנשטענדיק". Müller-Lyer, Die Familie.

עס איז אויך אפשר א רעשטל פון דער גרופן־חתונה. ביי דעם פאל, שטרייכט עס אויך אונטער דעם פיל מאל ארויסגע־בראכטן מאטיוו פון פארניטיקן (אויף א סימבאלישן אופן) די רוחות, די שדים. מען שענקט זיי, נאך וואס זיי לעכצן. הגם דער עולם איז אליין ניט קלאר אין דער כונה פון די מנהגים, פאר וועלכע ער קלערט צו אומשולדיקע טייטשן, פירט ער ניט ווילנדיק אוים אלטע מאגישע פירונגען.

עם ווערט דערציילט, אז איינער א חכם האט ביי זיין טאכטער אויף דער חתונה צובראכן א טייער געפעס כדי איינצושטיל׳ן די רעשיקע פרייליכקייט. עס לוינט זיך באמת ניט מאריך צו זיין, אז אויף אזא אופן קומען ניט אויף קיין מנהגים. גיי־דעמאן ברענגט אבער אליין געוויסע פירונגען, וואס זיינען מבטל׳ די השערה, אז די טרויער־צערעמאניעס דארפן דערמאנען אן דעם חורבן ירושלים. ביי דעם קנס־מאל, שרייבט גידעמאן, איז נאכדעם אויף איינגעפירט געווארן ברעכן טעפ, די געסט פלעגן צונעמען די שערבלאך פאר אן אנדענק. ביי א מיידל אויף דער חתונה פלעגט מען נוצן א ברכה־כום מיט א שמאל העלזל, „גוטערלאף" האט עס געהייסן. ביי אן אלמנה, איז דאס געווען א בריית אפן „קרויז", דאס איז א סימן, באמערקט גידעמאן אליין, וואס מען דארף ווענן אים ניט מאריך זיין...

די לעצטע באמערקונג פון גידעמאנען, איז, דוכט מיר, ענוג אנצוצייגן וואס עס איז דער לכתחילה׳דיקער מיין פון דער חתונה־צערעמאניע און וואו עס איז דער צוגעקומענער, דער אויסגע׳פשט׳לטער.

ביים ברעכן כלים זיינען פארען צווייערליי מאמענטן: קודם כל דאס ברעכן אליין, און צווייטנס, געווייסע סימבאלן, וואס די כלים רעפרעזענטירן; וואס קולטורעלער א פאלק איז, אלץ ווייטער פון מקור, אלץ ראפינירטער, אלץ שווערער איז זיי צו פארשטיין. אבער דאך קענען מיר אויפן יסוד פון אלגעמיינע פארגלייכן דערגיין זייער כונה.

דאס ברעכן אדער דאס רעש׳ן, אנמאכן טומל, קלאפן, שרייען, דאס איז איינע פון די פירונגען אויף גאר דער וועלט ביי אלע חתונות זייער כונה איז צו פארטרייבן און אפשרעקן די ניט־גוטע. ביי די אראבער און ביי די חלוצים אין פאלעס־טינע פירט זיך, אז מען ש י ס ט אויף דער חתונה און מען מאכט אויף אזא מין אופן טומל.

אין דער שפעטערדיקער צייט האט מ ו ז י ק געזומען אויס־פיין די ראל. עס ווערט דערציילט, אז דער מהר"ל האט געהאל־טען פאר זייער וויכטיק, די חתונה זאל זיין מיט כלי־זמר, עס האט זיך אמאל פארלאפן, עס איז געשטארבן א פירשטין אין

צו דער זעלבער קאטעגאריע מנהגים געהערן אויך אזעלכע פירונגען, ווי חתונה מאכן דאס יונגע פאר פאלק מיט א בוים, איידער מען פירט זיי צו דער אמת'ער חתונה.

אזוי א שטייגער ביי די מונדאסן, נאכדעם ווי מען באשמירט דאס יונגע פאר־פאלק מיט אימבער, מאכט מען זיי ביידן חתונה מיט בוימער. די כלה מיט דער מאכווע, דעם חתן מיט דעם מאנגען בוים (קראולי ז. 340).

ביילאגע דריי

וועגן די מאטיוון, וואס האבן באוואוינן א גאנצע ריי פעל־קער צו טויטן די בכרים, איז לפי ערך פיל געשריבן געוואָרן.

א לאנגע צייט האט געגאלטן די ראציאנאליסטישע דערקלע־רונג, אז מען פלעגט די קינדער טויטן, ווייל ס'איז ניט גע־וען גענוג נארונג. דר. פרייזער האט שוין אנגעצייגט דע־רויף, אז דער דאזיקער קוק האלט ניט אויס די מינדסטע קרי־טיק. עס איז כאראקטעריסטיש פאר די פרימיטיוון, אז זיי רעכענען געווויינלאך ניט אויס אויף מארגן. זיי לעבן פון „האנט צום מויל".

אויב ווידער, עס וואלט זיך אפילו יא געהאנדלט וועגן אזא שרעק, טאמער וועט אויספעלן שפייז, וואלט מען גיכער געטוויט א שפעטערדיק קינד און ניט דוקא דעם ערשטגעבאָרע־נעם, דעם בכר. נאטירלאך איז די ביליקייט און די שפלות פון מענטשלאכן לעבן געווען דער סאציאלער הינטערגרונט, וואס האט ד ע ר מ ע ג ל א כ ט די קינדער־קרבנות, אבער קיין אורזאך פאר זיך גופא, איז עס ניט. דר. פרייזער לייגט דעריבער פאר אין זיין בוך "דער שטארבנידיקער גאט" אזא מין טעאריע: עס איז פארן, זאגט ער, ביי א טייל פרימיטיוון פעלקער דער גלויבן, אז אין פארשידענע פאלן איז דער טויט פון א קינד דער במקום (substitute) פון דעם פאטערס טויט, און אז דער פאטער קריגט אריין א נייעם קוואל לעבן, ווען ער טויט זיינס א קינד.

איבערלאָזענדיק די אידישע חתונה אין מיטלאלטער, וועלן מיר זיך אומקערן צו די חתונה־צערעמאָניעס ביי אַנדערע פעלקער.

די בעני אמעדן האָבן, א שטייגער, אזא מין אָפּוואָר־מיטל. דער חתן מיט זיינע פריינט ווערט עטלאכע מאל אָפּגענארט. וועו זיי קומען נאָך דער כלה, גיט מען זיי א פאלשע כלה, אָבער ניט די אמת׳ע, די כלומרשטע "כלה" לאזט זיך פירן און ערשט דעמאָלט, וועו די פּראָצעסיע קומט ארויס אויסערן דאָרף, גיט זי זיך ארויס ווער זי איז און אטלויפט מיט א געלעכטער. אזא אָפּנארריי קען איבערגעחזרט ווערן עטלאכע מאל.

ביי די טראנסילוואניש סאקסאנער באהאלט מען פאר דער חתונה די כלה מיט צוויי אנדערע פארהייראטע פרויען אין א טונקלן צימער און דער חתן דארף טרעפן ווער פון זיי דריי איז זיין כלה.

אזעלכע מנהגים זיינען זייער פארשפרייט ביי די אייראָפּעישע פעלקער (קראולי 3. 336). ביי די מאקשאיען טאנצט, למשל, פאר די געסט אן אלטע פרוי אָנגעטאָן אקוראט אזוי ווי די כלה (קראולי 3. 337). ביי די עסטאנער טוט זיך דער כלה׳ס ברודער אן אין פרויען קלײדער און שטעלט מיט זיך פאר די כלה.

אין ענגלאנד פארשטעלט זיך פאר א כלה די באבע, די באלעבאסטע פון הויז און אויך א קליין מיידעלע. א היינטיקער עניפטישער חתן ווערט צו דער חתונה באגלייט פון צוויי פריינט זיינע, וואס זיינען אָנגעטאָן פונקט ווי ער. ביי די אביסיניער איז וועו עס האט חתונה א פירשטין, ווערט זי באגלייט פון איר שוועסטער, וואס איז אָנגעטאָן פונקט ווי זי אליין.

אט די דאָזיקע אלע מנהגים האבן ניט בדעה אָפּצושרעקן די ניט־גוטע, די שדים, ווי דאס טוען די פירונגען פון שיסן, ברעכן געפעס, שרייען, אויך ניט צו פארגיטיקן, ווי מען קען עס אפשר דערגרייכן דורך וואַרפן ריז, נים, ראָזשינקעס און אנדערע נאשערייען. די דאָזיקע אלע מנהגים האבן בדעה צו פארטומלען, צו צעשטרויען די ניט־גוטע, זיי זאלן ניט וויסן ווער עס איז ווער און אזוי ארום פארלירן זייער שליטה.

די געפאר, זעט אויס, ליגט באזונדערס אין דעם געבורט פון דיין ערשטן זון. אויב דו קענסט זי נאר פארטראגן, בייקומען, ביסטו זיכער".

קענן דער דאזיקער טעאריע לאזן זיך מאכן א גאנצע רוי אויסזעצונגען. און הגם מיר ווילן זי ניט באריכן אין אלע אירע מעגלאכע אויספירונגען, קענען מיר זי דאך ניט פאר־בייגיין אויף וויפיל דר. פרייזער זוכט מיט איר צו דערקלערן דעם אורשפרונג פון מקריב זיין די בכרים.

דער שוואכסטער פונקט פון דער איבערגעבורט טעאריע איז אייגנטלאך דער שלוס, אז געבורט פון בכר איז מער געפערלאך פאר לעבן פונם פאטער, ווי אלע איבעריקע געבורטן. פארוואס? פארוואס איז אבער ערשטגעבורט מער געפערלאך ווי צווייטגע־בורט און דאס דריטגעבורט?

קוים האנדלט זיך ווען דעם, אז דאס קינד נעמט אוועק די נשמה פון זיין פאטער, און א מענש אן א נשמה קען ניט עקזיסטירן, וואלט דאך אזא גלויבונג, ווען זי וואלט באמת עק־זיסטירט, נעראפט פירן צו דער איבערציגונג, אז קינדער דארפן איבערהויפט ניט געבארן ווערן, און מען דארף זיי טויטן, א ל ע אן אויסנאם, נאר איידער זיי דערזעען די ליכ־טיקע שיין.

אבער אזוי ווי אזעלכע פאלן פון אלגעמיינער הריגה זיי־נען אונז ניט באקאנט, און אזוי ווי די ערפארונגען אפילו פון פרימיטיוון מענשן זיינען געשטאנען אין א ווידערשפרוך צו דער דאזיקער איבערגעבורט גלויבונג, ווייזט אונז טאקע דר. פרייזערס טעאריע אוים זייער און זייער ניט וואהרשיינלאך.

און נאך עטוואס: אזא אויסדריקלאכער גלויבן אז די קינדער זיינען דער איבערגעבורט פון פאטער איז נאהרניט פא־ראן. מיר ווייסן פון אן אנדער פארם פון איבערגעבורט־גלויבן, דהיינו: אז די נייגעבארענע קריגן ארויין די נשמות פון פאר־שטארבענע מענשן — ניט גראד פון זייערע עלטערן.

אין דעם פאל קען אפשר זיין, אז דער פרימיטיווער פילט זיך באאומרואיקט, טאמער, ווער ווייס? אפשר שטעלט אים דאס נייגעבארן קינד טאקע אין געפאר. אבער ביי אזא לאגע

(The death of the child appears definitely regarded as a substitute for the death of the father, who obtains a new lease of life by the sacrifice of his offspring.)

דאָס קומט אַרויס קלאָר, אַזוי דענקט דר. פרייזער, אין דער טראַדיציע ווענן אנו, דעם קענינ פון שווערן, וואָס האָט מקריב געווען איינעם פון זיינע זין, יעדן נייגטן יאָר צו דער גאָטהייט אַדין, כדי צו פאַרלענגערן זיין אייגענעם לעבן.
(J. G. Frazer, The Dying God, p. 51, 100.)

אויך אין פּערו האלט מען, אז דער זון שטאַרבט אָפטמאל כדי דער פאָטער זאל קענען לעבן בלייבן (דאָס פריער דערמאָנט בוך, זייט 185). אין פאַרשיידענע אנדערע פאלן זעט מען אָבער אויך, זאָגט דר. פרייזער, אז דאָס קינד ווערט געטויט ניט אַזוי ווי אן אויסבייט פאַרן פאָטער, נאָר דערפאַר וויל מען שטעלט זיך טאקע פאָר, אז דאָס לעבן פון קינד שטעלט אין סכנה דאָס לעבן פון פאָטער אוז דעריבער, דענקט פרייזער (דאָס זעלבע בוך ז. 183), אז דער גלויבן אין דעם ווידערגעבורט פון די נשמות איז שולדיק אין דעם רעגולערן מנהג צו טויטן קליינע קינדער. איבערהויט אָבער ערשטגעבורטן (בכרים).

די הינדוסן זיינען מיט דער מיינונג, שרייבט דר. פרייזער, אז א מאן ווערט ווידערגעבוירן אין דער פערזאן פון זיין זון. אין די געזעצן פון מאנע לייענען מיר: דער מאן נאָך זיין געשלעכטלאכן מגע ומשא מיט דער פרוי, ווערט אן עמבריא און ווערט צוריקגעבוירן.

נאָכן געבורט פון קינד, געפינט זיך דעריבער דער פאָטער אין א זייער ניט קיין אנגענעמער לאגע.

"פון זינט ער איז זיין אייגענער זון, קען ער זיך אליין אפטיילן פון זיין זון און עקזיסטירן? ווען ער ניט גיבער שטאַרבן אין זיין אייגענער פערזאן אזוי ווי ער ווען קומען צום לעבן אין דער פערזאן פון זיין זון? דער פאָטער שטייט דא פאר א פיינלאכער דילעמע, וואָרום שטאַרבסטו, האבנדיק א זון, ביסטו שוין זיכער, אז דו וועסט קומען צוריק צום לעבן? זיין עקזיסטענץ איז אין בעסטן פאל א שטערונג, א דראַאונג צו דיינעם. ער קען אָבער אויך באַטייטן דיין טויט.

מאָטיווירונג, לאָזן זיך די מאָטעריאַלן, וואָס ער האָט צוזאַמענ־
געבראַכט, אויך אַנדערש ט י י ט ש ן.

ער דערציילט אונז די געשיכטע וועגן דעם שוועדישן קעניג
וואָס פלעגט מוזן יעדן ניינטן יאָר, כדי צו קענען ווייטער לעבן
בלייבן, מקריב זיין איינעם פון זיינע זין, אַלס קרבן צום גאָט
אָדין.

דר. פרייזער ווייל פון דער לעגענדע דרינגען, אז דאָס לעבן
פונם פאָטער ווערט געשטעלט אין סכנה דורכן לעבן פון די
קינדער, בעת די לעגענדע מיינט באמת בלויז צו זאָגן: אז טויטן־
דיק א קינד, קען דער פאָטער אריינקריגן די פארבאָרגענע ווי־
טאַליטעט, וואָס אין אים איז געווען. די דאָזיקע לעגענדע שטייט
אין א נענטערער שייכות מיט דער גלויבונג פון טראַנספערירן
לעבנס־ענערגיע, ווי מיט דער טויטונג פון ערשטגעבורטן. אין
דער לעגענדע וועגן אָדינען ווערט אגב ניט געמאכט קיין אונ־
טערשייד צווישן ערשטן און צווייטן אָדער דריטן קינד. דערצו
ווערט אין ערגעץ ניט געזאָגט, אז דער קעניג איז קראנק און
שוואַך געוואָרן, ווייל ער האָט געהאט אזוי פיל זין...

דער גרעסטער טעות, וואָס דר. פרייזער מאכט אין זיין דער־
קלערונג, פארוואָס די בכרים פלעגן געטויט ווערן, באשטייט אבער
דערין, וואָס ער באטראכט דעם גאַנצן ענין ווי א פראגע צווישן
פאָטער און זון — בעת זי איז אין דער אמתן א פראגע צווישן
די עלטערן און דער גאַטהייט, וואָס פאָדערט אירס. זאל די
פרוי ניט ברענגען קיין בכר אַלס קרבן און זי וועט מער קיין
קינדער ניט האָבן, זי וועט בלייבן אן עקרה. דעם פאָטער איז
ליבער דעריבער אוועקצוגעבן דעם איין קינד און שפעטער האָבן
א סך מער, אידער בלייבן ביי דעם איינעם אין שטענדיקער
אומזיכערקייט די גאָטהייט זאל זיך דאָך ניט אָפרעכענען ענד־
לאָך פאר דעם.

אז קינדער־קרבנות ווערן ניט געבראכט כדי צו ראטעווען
עמיצנס לעבן, נאר אז זיי ווערן געבראכט צוליב געבורט־צווקן,
זעט מען דייטלאָך פון א גאַנצער ריי ביישפילן, וואָס רייזנדע
און פארשער ברענגען טאקע פון אינדיע.
(E. Westermarck, Ursprung der Moralbegriffe, vol. 1 S. 381.)

איז פּרינציפּיעל ניט וויכטיק צו דאָס איז דער ערשטגעבורט, אָדער דער צענטגעבורט, וואָרום אין אַלע געבורט־פאַלן איז „א פּריאָרי" פּאַראַן דער שאָטן פון סכנה...

אָבער אין דער דאָזיקער פּאָרם קען דאָך דער איבערגעבורט־גלויבן ניט זיין די דערקלערונג פּאַר מקריב זיין פון בכר. עס וועט דאָך אין קיינע פון די מאָטעריאַלן וואָס פּרייזער האָט צוזאַמענגעקליבן, ניט געזאָגט, אז דאָס ערשטע קינד, דער בכר, איז דער איבערגעבורט פון פּאָטער, און אז די שפּעטערדיקע געבורטן זיינען דער איבערגעבורט פון סתם אבות!

בכלל מאַכט דער מאַגערער מאָטעריאַל, וואָס דר. פּרייזער האָט צוזאַמענגעקליבן, דעם איינדרוק אזוי ווי ער וואָלט ניט געשטאַמט פון גאָר פּרימיטיוועם פעלקער, נאָר פון פעלקער, וואָס שטייען שוין אויף א באַדייטנדיקער שטופע פון קולטורעלער אַנטוויקלונג. און באמת וועלן מיר פאַרגלייכן די פאַרשיידענע גלויבונגען, וואָס זיינען אַנטשטאַנען אויפן באָדן פון דער ניט־אויפגעקלערטער פּאָטערניטעט, די גלויבונגען, אז דורך עסן אָדער טרינקען קענען פרויען וערן פרוכטבאַר, אז דורך באָדן זיך אין הייליקע וואסערן, אז דורך אויפנעמען גייסטער, קענען זיי געבערן קינדער — פּאַרגלייכנדיק אָט די אַלע געבורט־גלויבונגען, דאַרף קלאָר ווערן, אז דאָס געבערן קינדער דורך אויפנעמען איז זיך גייסטער, געהערט ניט צו די פּרימערע גלויבונגען, נאָר צו דער וויטערדיקער אַנטוויקלונג.

די פאַרשטעלונג, אז עסן קען פרויען מאַכן פרוכטבאַר איז, לויט אַלע וואַרשיינלאַכקייטן, א סך עלטער. עסן איז די שטאַרקסטע נויט, וואָס א פּרימיטיוועט קען דורכלעבן. ער קען זיך צוריקהאַלטן פון זיינע געשלעכטלאַכע פּאַרלאַנגען, וועט דער שבט האָט ניט נענוג ווייבער, אָבער הונגער, דאָס איז דער ערשטער אינסטינקט, וואָס פּיניקט אים און באַהערשט זיין לעבן. א קשיא פּאַר וואָס עסן מאַכט דעם מענשן קלוג, אומ־שטערבלאַך, אָדער וואָס עס מאַכט אים פרוכטבאַר. למאי מאַכט עס אים זאָט ? קוים קען עס טאָן אזא פיינע זאַך ווי מאַכן אים זאָט, איז שוין קיין אוממענלאַכעם פּאַר איר ניט פּאַראַן.

אחוץ דער לאַגישער אומבאַגרינדעטקייט פון דר. פּרייזערס

קענען זי העלפן. זי פארשפרעכט אפילו די געטער צו ברענגען גרעסערע קרבנות, אויב נאר זיי וועלן דערפילן איר בקשה.

וועז דאס אלץ העלפט ניט, טוט זי א נדר צום גאט מאהאדעא, מקריב צו זיין פאר אים דעם ערשטגעבארענעם (אויב עס וועט נאר געבארן ווערן א אינגל) געבערט זי שפעטער א זון, דערציילט זי אים ניט אוז זאגט אים פון איר נדר ניט אוים, ביז עס קומט די צייט פון בגרות, דעמאלט לאזט זי אים וויסן איר נדר, וואס זי האט געגעבן צום גאט מאהאדעא. און איבער־א־יאר ביי די גרויסע יערלאכע פייערונגען אויף די מאהאדעא בערג, וואלפט ער זיך ארונטער פון א הויכן פעלז און וועלט צושמעטערט." Westermarck, Ursprung . . . , vol. II, 382.

אן אנדער ביישפיל, וואס איז זייער כאראקטעריסטיש פאר דעם, וואס מיר האבן פריער געזאגט, איז די לענענדע וועגן דעם קעניג אסאקא.

דער קעניג אסאקא האט אויפגעהאלטן א הארעם פון הונדערט ווייבער, אבער ניט געקוקט דערויף האט ער פאר א לאנגער צייט קיין קינדער ניט געהאט. ענדלאך איז ביי איינער פון זיינע פרויען געבארן געווארן א אינגל. אסאקא איז ניט געווען צופרידן. ער וואלט בעסער געוואלט האבן הונדערט אינגלאך, אנשטאט דעם איינעם. האט ער זיך געוועגדט צו זיין פאמיליען־כהן און אים געפרעגט, צי וויים ער אפשר פון א מיטל, דורך וועלכן ער זאל זיין ציל קענען דערגרייכן.

"קעניג — איז געווען דער ענטפער, וואס דער כהן האט אים געגעבן, — דו מוזט דיין זון דשאנטו ברענגען פאר א קרבן, דאן וועסטו אינגיכן האבן הונדערט זין. וועז דשאנטום פעטם וועט זיך רויכערן אין פייער, זאלן דיינע ווייבער שמעקן דעם ריח, דערפון וועלן זיי געבארן שטארקע און מוטיקע זין, אויך דשאנטו אליין וועט פון זיין פריערדיקער מוטער אליין ווידערגעבארן ווערן.

אלץ האט פאסירט ווי דער כהן האט פאראויסגעזאגט, און אין צען חדשים ארום זיינען אויף דער וועלט געקומען הונדערט זין. Westermarck, Ursprung . . . , II, 382.

הגם מיר קענען ניט ברענגען אלע פאקטן, וואס זיינען

אויך אין די טראדיציעס און אין די ש ר י פ ט ז פון די הינדוסן וועלן די יעניקע, וואס ברענגען קינדער־קרבנות באַלויבט מיט אַ צאָלרייכן דור.

אויך אברהם וועלט באַלויבט מיט רייכקייט און א ג ר ו י ס ע ר ז ר ע וען יהוה איבערצייגט זיך, אז ער איז גרייט געווען אַוועקצוגעבן זיין אייניציק קינד, יצחק'ן, פאַר א קרבן (יצחק איז א בכר).

דאָך איז ניט גענוג צו זאָגן, ווי וועסטערמאַרק אָדער ווי קיטעל טוען עס, אז קינדער־קרבנות פון בכרים זיינען מיטלען צו פאַרזיכערן פרוכטבאַרקייט.

זאָגן דאָס מיינט געבן בלויז די צווייטע העלפט פונם ענטפער. וואַרום אומפרוכטבאַרקייט איז באמת בלויז דער רעזולטאַט פון ערגערן דער גאָטהייט דערמיט, וואָס מען גיט זי ניט דאָס, וואָס איר קומט. די יום פּרימע נאָקטים. און דעם רעזולטאַט פון דער יום פּרימע נאָקטים — דעם בכר.

עס איז אמת, אז די קרבנות פון בכר זיינען אויסן געווען אויך פרוכטבאַרקייט, (מיכה 1, 7) אָבער לכתחילה זיינען זיי מסמתא אויסן געווען מער ווי פרוכטבאַרקייט. אומפרוכטבאַרקייט — איז בלויז איינע פון יענער מיטלען, מיט וועלכע די פאַרביטערטע גאָטהייט (אָדער פאַרביטערטער דעמאָן) האָט זיך נוקם זיין אָנ'ם מענשן. לכתחילה איז דער, וואָס האָט ניט געבראכט זיין בכר, געווען אויך אין סכנת נפשות.

ערשט שפּעטער האָט מען דאָס אָפּפּערן בכרים גענומען באַטראַכטן בלויז ווי א מיטל פון פרוכטבאַרקייט. אלנפאלם מיינט באַנוגענען זיך מיט אָט דער צווייטער העלפט פון ענטפער, לאָזן די פראָגע פאַרשלייערט, אָבער ניט זען אַריינברענגען עפּעס קלאָרקייט אין איר.

אויף וויפיל קינדער־קרבנות זיינען געווען באמת פאַרבונדן מיט די גלויבונגען פון ווייטערדיקן געבורט, זעט מען פון אזא באַשרייבונג ווי די, וואָס וועלט געמומען פונם לעבן פון די איינוואוינער אויף די סאַטפאַר־בערג: „אן עקרה ברענגט דאָרטן פאַרשיידענע קרבנות צו אלע געטער, וואָס זי דענקט, אז זיי

מיט דעם איבעריקן טייל פון שמות. עס איז א גאנץ זעלבסט־שטענדיקע טראדיציע. Gunkel, A. f. P. F., II, 19.

ווי אוראלט די לענענדע איז דערקענט מען צוערשט פון איר קורץ: זי אנטהאלט איננאנצן דריי פסוקים. דאן פון איר סטיל, סוביעקט און אביעקט ווערן ניט אנגערופן. זיי דארפן פון הערער אדער פון לעזער געטראפן ווערן. דעריבער די מיספארשטענדענישן, וואס די לענענדע פארשאפט נאך היינט צוטאג. ווייטער פון איר אינהאלט. אויסטערליש און אפילו אפשטויסנד. ענדלאך פון איר זעלבסטשטענדיגקייט. זי איז ניט פארבונדן מיט די געשיכטן וואס קומען פאר איר און די געשיכטן, וואס קומען נאך איר. זי קוקט ארויס ווי אן ארא־טישער בלאק פון דער אורצייט. די פראגע וועגן דעם צוזאמענהאנג אין וועלכן זי איז אורשפרינגלאך איבערגעליפערט גע־ווארן, איז אלזא פאלש און פונקט אזוי איז אוממעגלאך צו פאר־ענטפערן די פראגע וועגן דעם ארט. וויכטיקער איז די באשטי־מונג פון דער צייט. די האנדלונג שפילט זיך אפ אין דער נאכט פון דער חתונה. זע H. Gressman, Mose, S. 51.

בילאגע זעקס

עס וואלט זיך געקענט אויסדוכטן, אז דער גלויבן אין דעם געשלעכטלאכן פארקער מיט שדים, פארשטארבענע, זין פון גאט, זעצט שוין אייגנטלאך פאראויס דאס וויסן, אז דער מענלאכער פארקער מיט דער פרוי האט שוין יע עפעס א שייכות מיט גע־בורט. וועו מיר דערמאנען זיך אבער, אז הגם די פאטערניטעט איז אומקלאר, איז דאס געשלעכטלאכע לעבן פון גרויס באדיי־טונג ביים פרימיטיוון. למאי זאלן מיר זיך ניט קענען פאר־שטעלן די לאגע, וואו די שדים און די געטער זאלן אויך וועלן האבן א חלק אין די פ א ר ג ע נ י נ נ ם פון די מענשן...

אין דעם געבורט זיינען זיי נאך ניט שולדיק, אבער וועו די מענשלאכע טעכטער זיינען שיין, קומען טאקע די בני אלהים ארייו צו זיי...

דערצו די פארשטעלונג וועגן געבורט דורך א מגע ומשא מיט

דער אקט פון מלה איז דאָרט לכתחילה ניט באשטאנען דעריון, וואָס מען פלעגט ארונטערציען די פאָרהויט פון מענלאכן גליה. נאָר אין דעם וואָס מען פלעגט סתם צו'מזיקן דעם גליד. א סך יונגעלייט פלעגן נאטירלאך אויסשטאָרבן. דעמאלט האָט מען זיך דערטראכט, אז אייגנטלאך באדארף מען נאָר ארונטערציען די פאָרהויט. דער אקט פון מלה איז, הייסט עס, צוריקגעפירט געוואָרן צו א וויניקער געפערלאכער אפּעראציע

G. Horne, Savage Life, p. 100-103.

אז די דאָזיקע לעגענדע האָט א יסוד אונטער זיך, קען מען זען פון דעם פאקט, אז ניט ביי אלע אויסטראלישע שבטים מיינט נאָך מלה ביזן היינטיקן טאָג, ארונטערציען די פאָרהויט. זיי האָבן א גאנצע רייַ אנדערע פאָרמען פון מלה. דאָס רוב באשטייען זיי טאקע אין צעמזיקן דעם מענלאכן געשלעכטס־אָרגאן.

וואָס קען מען לערנען פון דער באָאבאכטונג? זייער וויכטיקס. קודם כל, אז דיס ספעציפישקייט פון מלה באשטייט נ'ט אין ארונטערציען די פאָרהויט, נאָר אין צעמזיקן טאקע אויף א געוויסער צייט דעם מענלאכן גלייד און ניט לאָזן אים דערפילן זיין פונקציע. די צייט וואן מלה דארף אויסגעפירט ווערן, ווערט קלאָר באשריבן אין דעם בוך פון ג. האָרן און ג. אייזטאָן:

The Savage Life in Central Australia.

„וואן דער אינגל ווערט באטראכט אז ער איז שוין גענוג אלט, אדער וואן עס ווערט באמערקט, אז ער פארברענגט צו פיל מיט די יונגע פרויען..."

ביילאגע פינף

די דערציילונג איז מיט די פריערדיקע געשיכטן ניט פארבונדן. ביז אהער איז דערציילט געוואָרן, אז יהוה האָט משהן אויסדערוויילט. איצט הייסט עס מיט א מאל, אז ער וויל אים טויטן. די לעגענדע האָט אלזא נאָר קיין צוזאמענהאנג ניט

בײלאָגע זיבן

מיר הערן, אז דער בכר ווערט שפּעטער אויסגעקויפט אויך דורך געלט, דאָס וואָלט שוין מחוייב געווען, אז די היים־צערעמאָניע (באשריבן אין שמות י"ב) זאָל אונטערגיין — אָבער אויפן גורל פון דער דאָזיקער פירונג איז נאָך אויסגעפאָלן א לאַנגע געשיכטע.

אויפן באָדן פון כנען האָט מען זי שוין ניט פאַרשטאַנען, און מען האָט זיך געקלינלט וועגן איר אורשפרונג. מען האָט זי אָנגעבונדן א שייכות מיט יציאת מצרים.

אז מען האָט זי שוין מער ניט פאַרשטאַנען, זעט מען בולט פון דער אלגעמיינער דעפינירונג בכרים, ניט נעמענדיק אין אַכט זייער עלטער (לויט דער עלטערער פּראָקטיק, פלעגט מען די בכרים וואַרשיינלאָך מקריב זיין אויפן זיבעטן טאָג, פונקט ווי דאָס געזעץ פאַרלאַנגט עס בנוגע די חיה'שע ערשטנעבורטן).

שפּעטער האָט מען געמונען אנ־שטאָט אויפן זיבעטן טאָג, צו טויטן, אויפן זיבעטן טאָג אויסצולייזן. דער־מיט האָט זיך נאָך פאַרבונדן מלה, וואָס איז פון פאַר דער חתונה אריבערגעטראָגן געווארן אויפן אכטן טאָג נאכן געבורט. ביידע האַנדלונגען האָבן זיך צעניפּגעגאָסן, ווי עס שיינט, און פאַר־באַהאַלטן זייערע כאַראַקטער־שטריכן, אפילו אויף שפּעטער ביז צום מיטלאַלטער.

וועג מיר ווילן דעריבער אָנצייכענען דעם אַנטוויקלונגס־וועג פון אָט דער גלויבונג, דאַרף מען זי זיך פאַרשטעלן לפי ערך אזוי:

דער בכר ווערט אויפן זיבעטן טאָג געטויט.

די בכרים פון דער סטאַדע ווערן אויפן זיבעטן טאָג גע־טויט.

דער בכר ווערט אויפן זיבעטן טאָג דורך דער היים־צע־רעמאָניע (באשריבן אין שמות ק' 12) אויסגעלייזט.

מלה ווערט אריבערגעטראָגן אויפן אכטן טאָג נאכן גע־בורט.

גייסטער האָט נאָך אפשר אויך געקענט עקזיסטירן אייִדער די פּאָטערניטעט איז קלאָר געווָארן. דאָ האָט עקזיסטירט דער געדאַנק, וואָס פּאַרבלייבט נאָך אויף ווייטער ביי אַ טייל פּעל־קער, דהינו — אַז די פּרוי נעמט אין זיך אויף אַ גייסט, אַ נשמת און אַז דאָס קינד איז אַ פּאַרקערפּערונג פון דער נשמה, וואָס האָט אמאָל באַלאַנגט צו עמיצן אַנדערש. די פּאַרשטע־לונג האָט ביי געווִיסע פרימיטיוועַ פעלקער געווירקט אויף אזא מין אופן, אַז דער פּאָטער פלעגט זיך אפטמאָל שרעקן ביים געבורט פון קינד, טאָמער וועט זיין אייגענע נשמה ניט טראַנס־פּערירט ווערן אין דעם נייגעבוירענעם, אָבער געוויינלאַך איז אָט די וועגדונג אַ צופעליקע. געוויינלאַך האַנדלט עס זיך וועגן סתם נשמות, וואָס באַוואוינען די מוטער און פירן אַ ווייטער־דיקע עקזיסטענץ דורכן קינד.

דאָס איז טאַקע אַ העכערע שטופע ווי די פּאַרשטעלונג, אַז דורך עסן ווערן פרויען שוואַנגער. עס איז דאָ אָבער נאָך אַלץ ניט נויטיק די פּאַראויסזעצונג, אַז די פּאָטערניטעט מוז אומ־באַדינגט זיין אויפגעקלערט.

אָט די פּאַרשטעלונג פון געבורט אַז די קינדער זיינען די פּאַרקערפּערטע נשמות פון פּאַרשטאָרבענע, געפינט זיך אין אַ נאָענטער שייכות מיט דעם, וואָס עס ווערט דערציילט אין בראשית ב. דאָרט ווערט געזאָגט, אַז יהוה האָט אַריינגע־בלאָזן אַ לעבעדיקן אָטעם אין אדמ'ען כדי ער זאָל קענען לעבן.

די דאָזיקע גלויבונג האָט זיך וואַרשיינלאַך געמאַכט פון די באַאַבאַכטונגען, וואָס די מענשן האָבן געמאַכט ביי זייערע פּאַרשטאָרבענע. אַלץ דוכט זיך איז אין די פּריינט פּאַרבליבן וויַ געווען, זיי זיינען ניט קלענער געוואָרן, עס האָט זיך אין זיי, דוכט זיך, גאָרניט געענדערט. בלויז דער אָטעם, אָט וואָס פון זיי איז אָפּגענומען געוואָרן.

עס איז דעריבער גלאַנז נאָענט צו אידענטיפיצירן דעם אָטעם מיטן לעבן און מיט דער אורזאַך פון לעבן.

געוויינלאַך האָט מען זיך פּאַרגעשטעלט, אַז דער אָטעם ווערט פּראָדוצירט פון א קליינער אומגעזעענער באַשעפענישׂ, וואָס באַוואוינט דעם מענשן און ווען זי פאַרלאָזט אים, שטאַרבט ער.

פאר זיך גופא דער רעשט פון דער גלויבונג, אז די בכורים געהערן צו דער גאטהייט, וואס איז שולדיק אין זייער געבורט.

ביילאגע אכט

די טאבי אס־געשיכטע (איבערדערציילט)

שרה, א אידישע מיידל פון עקבאטאנא, א שטאט אין פערסיע, האט שוין חתונה געהאט ניט וויניקער ווי מיט זיבן מענער. אבער יעדער איינער פון זיי איז געשטאדבן ווי נאר ער איז צום ערשטן מאל צריין צו איר אין קאמער. א בייזער דעמאן (דער אשמדאי) ,אזוי דערציילט די מעשה, האט ליב גע־האט שרהן און יערן פון די זיבן יונגעליט האט ער געטויט אין דער ערשטער נאכט נאך דער חתונה.

שרה איז געווען זייער אומעטיק און באטריבט פון דעם. וען זי האט איינמאל דער דינסטמיידל אירער אויסגערעדט, פארוואס זי פוילט זיך אונטער אין דער ארבעט, האט זיך יענע ניט געשעמט איר אפצוענטפערן : וואס ? דו ווילסט מיך טויטן ווי דו האסט שוין געטויט דיינע זיבן מענער, דו גזלנטע! גיי אהין וואו זיי זיינען געגאנגען, זאלסט ניט דערלעבן צו זען קיין זון און קיין טאכטער אין דיין לעבן!

דאס האט ביזן גרונט צעטרייסלט די אומגליקלאכע אלמנה. זי איז גרייט געווען זיך נעמען דאס לעבן. איין זאך איז איר אבער געשטאנען אין וועג. איר פאטער רגאל, וועלכן זי האט ניט געוואלט פארשאפן קיין צער. נאך לאנגע יסורים האט זי באשלאסן בלייבן לעבן. א צעבראכענע האט זיך שרה פאר־שפארט אין אויפמאן חדר און האט דריי טעג און דריי נעכט פארבראכט אין תפילות און טענתים.

אין די טעג פון אויפמקויט און יאוש איז זי צוריק שטארק געווארן אין איר מוט. זי האט געטומען קלערן, אז עס קען זיין, דאס דער זיבעטער מאן אירער איז זי גארניט ווערט גע־ווען. און אז דער אויבערשטער האט אנגענרייט פאר איר אז אכטן זיווג, וואס מיט אים וועט זי שוין אויסלעבן אירע יארן. אירע בקשות און תפילות זיינען, ווי עס ווייזט אוים,

מלה און דאָס אויסלייזן פון בכר פאַלן אויף אזא אופן צו־זאמען: צוערשט איז מען א גאנצע נאכט וואך (א ליל שמורים) און מען פירט דורך די היים־צערעמאָניע (באשריבן אין שמות ק׳ 12) און אויף מאָרגן מלה׳ט מען דאָס קינד.

אין מיטלאלטער איז דאָס טויטן א ציקלע און דאָס באַ־שמירן מיט בלוט אפגעפאלן — עס איז אבער פארבליבן די וואכ־נאכט פאר דער מלה.

אין מ. גידעמאנ׳ס קולטורגעשיכטע פון 14טן און 15טן יאָרהונדערט לייענען מיר: „איז געבוירן געוואָרן א אינגל, פלעגן זיך גוטע פריינט פארזאמלען די נאכט, וואס פאר דעם מילה צו דער קינדפעטאָרין אין הויז און לערנען א גאנצע נאכט. די דאָזיקע נאכט האָט געהייסן וואכ־נאכט. דאָס לער־נען איז געווען א סגולה, אז דאָס קינד זאל ניט „באנומען" ווערן — דאָס הייסט, אז שדים זאלן אויף דעם קינד קיין שליטה ניט האָבן (זע מ. גידעמאן „קולטורגעשיכטע", באנד 2, ז. 76. זע אויך זאמטער Geburt, Hochzeit, p. 132.

אויפן פלאץ פון דער היים־צערעמאָניע איז אין מיטלאלטער, ווי מען קען זען, געקומען דאָס מתפלל זיין. דאָס בישמירן די טיר מיט בלוט און דאָס מתפלל זיין זיינען אבער פרינציפיעל גלייך; אין ביידע פאלן האנדלט עס זיך וועגן אפוועגדן דעם מלאך המשחית אדער די דעמאנען, וואס לויערן אויפן לעבן פון נייַ־געבאָרענעם.

אין שייכות מיט רעשטלאָך פון אלטע פירונגען, דארף דערמאָנט ווערן דער מנהג, אז דעם טאָג ערב־פסח פאסט נע־ווינלאָך דעם בכר. וואס זאל דאָס באטייטן? ווי וואונדט, האָט מיט פיל ראיות באוויזן איז דאָס פאסטן א רודימענט פון מענשלאָכן קרבן.

זעלבסט פיניקונג, פון וועלכע דאָס פאסטן איז א טייל, איז א סובלימירטע פאָרם פון זעלבסטאפפערונג.

דאָס פאסטן פון די בכרים דעם טאָג ערב פסח איז דע־ריבער אן אומדירעקטע אונטערשטיצונג צו אונזער השערה, אז בכרים פלעגן געטויט ווערן אום פסח, א פירונג, וואס איז

האָט דערהערט דעם ריח, איז גלייך אנטלאָפן קיין מצרים. דאָרט האָט אים דער מלאך רפאל געבונדן און ניט אָפּגעלאָזן.

דאָן האָט טביה געזאָגט צו זיין ווייב, צו שרה'ן: לאָמיר תפילה טאָן היינט און מאָרגן און איבערמאָרגן און לאָמיר אין אָט די דריי טעג זיך באָהעפטן מיט גאָט, אז די דריי טעג וועלן פארביי, וועלן מיר זיך באָהעפטן איינס מיטן אנדערן.

אזוי האָבן זיי תפילה געטאָן די דריי טעג און די דריי נעכט, און ערשט נאָך דער דריטער נאָכט האָבן זיי זיך צוגעלייגט און זיינען איינגעשלאָפן.

דערווייל האָט דער שוואר, שרה'ס טאטע, אוועקגעשיקט יענעם פרימאָרגן אלע דינער פון הויז און איז אליין אוועק אויסגראָבן א קבר. וואָרום זיבן מענער האָט ער שוין נאָך דער ערשטער נאָכט באגראָבן. וועז ער איז פאָרטיק געוואָרן, האָט ער זיך אָפּגערופן צו זיין ווייב: שיק ארויף איינע פון דיינע דינסט־מיידלאָך און זאל זי זען צי איז ער געשטאָרבן. איך ווייל אים מקבר זיין נאָך איידער עס וועט ווערן טאָג.

די דינסטמיידל איז ארויפגעקומען. און וועז זי איז אריין אין חדר, האָט זי געזען בלויז ווי חתן־כלה שלאָפן מיט א קרעפטיקן שלאָף.

זי האָט זיך אומגעקערט און גלייך איבערגעגעבן די פרייאָבע בשורה. האָט רגאל נעראָנקט דעם אלמעכטיקן, וואָס האָט אים ניט פארשעמט אויף דער עלטער. ער האָט גלייך געלאָזט פארשיטן דעם קבר און אנשטאָט א קבורה, האָט ער דעם חתן צוגעגרייט א שיינעם חתונה־מאָלציט.

טעקסט־קריטישער אנאליז וועגן דער טאָביאס געשיכטע, זע ביי Steuernagel, Lehrbuch, p. 781.

ביילאָגע ניין

געשיכטלאָכע שיינות'ן

מען דארף דאָ אויפמערקזאם מאכן, אז דער גאנץ־אָפּפער אונטערשיידט זיך זייער שטאַרק פון פריערדיקן און געווייניגאָכן קרבן, וועז מען פלענט אָפּפערן א שאף אדער א ציג —

מקוים געווארן. דער אמתער באשערטער איז שוין געווען אין וועג און מיט אים דער מלאך רפאל, פארשטעלט פאר א משולח. דער חתן איז געווען ניט קיין אנדערער ווי איר קרוב טביה, צו וועמען דער מלאך רפאל האט דערקלערט די גאנצע געשיכטע אפן אזוי ווי זי איז — דו ביסט איר פאטערס יורש, האט ער געזאגט צו טביהן, זיין גאנץ עשירות געהערט צו דיר, אבער דו מוזט חתונה האבן מיט זיין טאכטער. טביה איז געווען שטארק פארצווייפלט. די גרויסע ירושה איז אים געווען צום הארצן, אבער חתונה האבן מיט אן אלמנה, וואס זיבן מענער זיינען שוין ביי איר געשטארבן, האט זיך אים ניט געוואלט. ער האט זיך געוואקלט אהער און אהין. סוף כל סוף איז ער אבער דאך מסכים געווען. דעמאלט האט דער מלאך רפאל צו אים געזאגט: פאלג מיך אויס, טביה — איך וועל דיר צייגן ווי אזוי מנצח צו זיין דעם אשמדאי. די עלע וואס זיינען ארויסגעקומען צו דער אשה האבן פארגעסן דעם אויבערשטן און האבן זיך איבערגעגעבן אינגאנצן זייערע גלוסטונגען. איבער אזעלכע האט דער אשמדאי די שליטה. אבער דו, ווען דו וועכט אריינקומען צו איר אין חדר, ווארט אפ דריי טעג, פארברענג די צייט אין תפילות און תענותים, און ערשט דעמאלט זאלסטו זי דערקענען.. אין דער ערשטער נאכט פארברען דאם הארץ און דעם לעבער פון דעם פיש, וואס דו האסט געטויט אויפן וועג, מאך א גרויסן רויך און דער אשמדאי וועט אנטלויפן.

אין דער צווייטער נאכט וועסטו פארברענגען אין דער חברותא פון די היליקע אבות; אין דער דריטער נאכט וועסטו באקומען די ברכה, זין זאלן פון דיר געבארן ווערן געזונט און שטארק.

אבער ווען די דריטע נאכט וועט אוועקגיין, קום אריין צו איר.

געשטארקט פון אט די ווערטער, האט זיך טביה אנגענומען מיט מוט און האט חתונה געהאט מיט דער אלמנה.

אין דער ערשטער נאכט, ווען ער איז אריינגעקומען צו שרה'ן, האט ער דארט פארברענט דאם הארץ און דעם לעבער פונ'ם פיש אויף אנגענליטע קוילן. דער אשמדאי, ווי נאר ער

א מין שטילער אפמאך צווישן „ביידע וועלטן" דאָס בלוט פאר דער גאָטהייט — דאָס פלייש פאר'ן מענשן.

מ י ט ד ע ר צ י י ט ד ע ג נ ע ר י ר ט ד י ד א ז י ק ע א ו י פ פ א ס ו נ ג פ ו ן ק ר ב ן.

די סעודה ביים קרבן ווערט פון אזא גרויסער באדייטונג, אז אויך יהוה'ס טייל, וואָס באשטייט נאָך אלץ פון בלוט און נירן (און וואָס איר לכתחילה'דיקער מיין איז געווען דאָס צו־ריקגעבן פונ'ם לעבן) נעמט באטראכט ווערן ווי יהוה'ס (דער גאָטהייטס), שפייז, פונקט ווי דאָס פלייש, פון וועלכן דער מענש גענים איז דעם מענשנס שפייז. וועז דער שפייז־מאטיוו איז געווארן דער הערשנדיקער „פארוואָס, האָט מען זיך געטראכט, בלויז בלוט אלס שפייז, אויך די פעטע שטיקער קע־נען „געפעלן ווערן דער גאָטהייט, ווי זיי נעמען אוים ביים מענשן".

קוים האָט זיך אָבער געגומען האָנדלען וועגן שפייז, האָט זיך געשאפן די מעגלאכקייט פאר דעם אויפקום פון אזעלכע מאטיוון ווי די: אז דאָס מקריב זיין קרבנות — איז די באַ־שפייזונג פון יהוה'ן. און אז די באשפייזונג איז אויך א מין מסחר, א געשעפט. די דאָזיקע מדרגה איז, ווי עס ווייזט אוים, דורכגעמאכט געווארן דורך אלע פעלקער.

זייער בולט איז די דאָזיקע אויפפאסונג אין די תפילות פון די איינוואוינער אויפן פלאָרידע־אינזל:

„גרויסער שלאָנג, אור־פאָטער אונזערער, קום אהער! זע דעם חזיר, וואָס מיר ברענגען דיר פאר א קרבן, עס אויף פון אים דיין חלק און העלף אונז אין קאמף קעגן אונזערע שונאים. וועלן מיר פאקן נאָך חזירים — ברענגען מיר זיי דיר פאר א קרבן".

פונקט אזוי כאראקטעריסטיש איז אויך די תפילה פון די איינוואוינער אויף די באנק־אינזלען:

„פאָטער, א סך חזירים זאלסטו האָבן, א סך קאווע צום טרינקען. צוואנציק זעק פול מיט עסן וועל איך אַרויסשיקן (אויפן ים) אין א שיפל. איך רוף צו דיר! קום און העלף! לאָז מיך גאָנצערהייט זיך אומקערן פו, ים!" (ביידע ביישפילן געגומען

דאָרט האָט בלויז דאָס בלוט באַלאַנגט צום גאַט, ד א ב א־
ל א נ ג ט ד ע ר ג א נ צ ע ר ל ע ב ע ד י ק ע ר
נ פ ש.

דער מאָטיוו פֿאַרוואָס דאָס בלוט באַלאַנגט צו דער גאָט־
הייט איז, ווי מיר שיינט, געווען זייער א פֿשוטער. דאָס
בלוט אַנטהאַלט אין זיך דאָס לעבן — אָבער דאָס לעבן ג׳ע־
הערט דאָך דער גאָטהייט — דער ש א פ ע ר י ן פון לעבן.
דאָרף דער מענש פונ׳ם בלוט ניט גענישן.

דאָס מקריב זיין פון בכר אַלס גאַנץ אָפּפֿער זעצט שוין
אָבער ניט פֿאַראויס, אז י ע ד ע ר לעבן געהערט צו יהוה׳ן
(הגם דאָס בלוט פֿאַרבאַהאַלט נאָך איר צויבערווירקנדיקע קראָפט
אויך אויף ווייטער), נאָר דער לעבן אין וועלכן ער א ל י ן
איז שולדיק. דער לעבן, וואָס איז דער רעזולטאַט פון דער יום
פֿרימע נאָקטים.

דאָס איז א סתירה צו דער פֿריערדיקער אויפֿפֿאַסונג, וואָס
מען דאַרף זיך קלאָר מאַכן.

אין סאַמע אָנהויב, אויף דער ערשטער סטאַדיע פון דער
אַנטוויקלונג, איז דאָס בלוט, ווי עס ווייזט אויס, געווען דער
איינציקער חלק פון דער לעבעדיקער באַשעפֿענישׂ, וואָס האָט
געדאַרפט צוריקגעגעבן ווערן דער גאָטהייט. דער מאָטיוו, ווי
מיר האָבן עס פֿריער באַמערקט, איז געווען א פֿשוטער, אין
בלוט איז דאָס לעבן, און דאָס לעבן געהערט קיינעם ניט אחוץ
דער גאָטהייט — דער באַשאַפֿערין פון לעבן.

לויט דער ביבלישער וועלטסיע, האָט גאָט פון ערד געמאַכט א
מענשן און האָט אַריינגעבלאָזן א נשמה דורך זיינע נאָזלע־
כער.

לויט דער באַבילאָנישער וועלטסיע האָט מארדוק צוזאַמען־
געמישט לייַם און געטלאָך בלוט, און אזוי אַרום באַשאַפֿן דעם
מענשן.

אז אויך די דאָזיקע צווייטע וועלטסיע איז געווען אין ישׂראל,
צייגט טאָקע דער פֿארבאַט אין ויקרא פונ׳ם בלוט צו געניסן.
מען קען זיך דעריבער פֿאָרשטעלן, אז עס האָט געהערשט

גלייך דערצו: וואונדט. פעלקער־פסיאכאלאגיע באנד 6, זייט 192. דייטש). ווי אבער עמיצער קריגן א גוטע באלוינונג, קען ער עס אויף איין אופן קריגן, ווי די נבאים פארלאנגען דאס, דורך מעשים טובים, אדער ווי דאס פאלק האט דעם ענין פישוטער פארשטאנען, דורך רייכע און פיינע מתנות פאר יהוה'ן.

וואס ווערטפלוער דער קרבן — אלץ גרעסער דער לוין, איז דער נאענטסטער שלום צו וועלכן אזא לאגע קען פירן. אין א מגושמדיקער פארם איז דער דאזיקער פרינציפ אויס־געדרוקט אין דער תפילה פון די איינוואוינער אויף די באנק־אינזלען (אויבן ציטירט) פיינער, גייסטיקער איז די זעלבע פארשטעלונג אין תנ"ך.

מיר באגעגענען זיך דארט מיט א נייער סביבה; ניט נאר א מאטעריעלער, נאר אויך א גייסטיקער פארלוסט איז דארט פון גרויס חשיבות.

אברהם איז גרייט צו ברענגען זיין איינציק און ליב קינד פאר יהוה'ן. ער אנטזאגט זיך פון טייערסטן צולויב זיין נאט. דער דאזיקער פיינלאכער גייסטיקער פארלוסט איז אויך פאראן אין דער אנדער מאטיווירונג: צו ברענגען דעם קינדער־קרבן אלס דעם ראשית עון — „דעם אנהויב פון מאכט".

דער פאטער, וואס איז ארומגערינגלט מיט זיינע זין, האט נאר אן אנדער באטרעף אין שבט, מען רעכנט זיך מיט אים מער און ווען עס קומט צו א משפט ביים טויער פון שטאט, וועט שוין קיין עדות ניט וואגן צו פארדרייען און ליגן זאגן.

און מיט דעם דאזיקן טייערן אוצר זיינעם, מיט דעם אנ־הויב פון זיין מאכט, מוז ער עס זיך שיידן!

ווי איך האב שוין געהאט די געלעגנהייט אנצוואוויזן אין פארלויף פון דער נאנצער ארבעט, זיינען דאס שפעטערדיקע מאטיוון פאר דעם קרבן פון בכר, צו וועלכן מען פלעגט זיך וועגדן אין עת צרה.

די אלטע מאטיוון זיינען געווען פארגעסן און די נייע סאציאלע סביבה האט ארויסגעבראכט נייע פרושים, פארשטענד־לאכערע פאר דער צייט. ווי אזוי פאסט זיך אבער אריין דער אויפקום פון קינדער־קרבנות אין דער רעליגיעזער אנטוויקלונג

פון ה. קונאוו: „די אנטשטייאונג פון רעליגיע און גלויבן. זע ז. 42, 43).

דער דאזיקער געדאנק, הגם אין אין א מער ראפינירטער און סובלימירטער פארם, לעבט נאך אויך אין די אבות־נע־שיכטן.

דעם דאזיקן לויז־מאטיוו זעט מען, באזונדערס דייטלאך, אין דער געשיכטע וועגן עקידת יצחק, וואס איז אין איר צוויי־טער העלפט איבערגעארבעט געוואָרן.

אין דער עלטערער פארם האט זיך די געשיכטע געענ־דיקט דערמיט ווי יהוה רופט צוריק דעם קרבן. ער לאזט ניט, אז יצחק זאל געטויט ווערן. א געניגנדיקע פארגיטיקונג פאר דעם אלטן פאטער.

אן אינגערן דערציילער איז אבער די דאזיקע באלוינונג אויסגעקומען צו קארג און ער לאזט דעם מלאך א צווייט מאל זיך וויזן פאר אברהם'ן. די באלוינונג ווערט פארגרעסערט: מער רייכטום, מער פארמעגן, א צאלרייכערער דור. די ווי־טערדיקע אנטוויקלונג, ווי מיר זעען, האט אויסגעברייטערט דעם לויז־מאטיוו; ניט נאר הצלחה אין יאגד, פישפאנג, א גרויסע גערעטעניש פארן ערד־ארבעטער — נאר רייכקייט בכלל, גלויק און איבערהויפט א צאלרייכער דור.

שפעטער האט דער באלוינונגס־מאטיוו ביי אידן אנגע־נומען אויך אנדערע פארמען. אויך יענע ווילט איז געוואָרן א באלוינונג פאר די צדיקים. דאס איז געווען דער רעזול־טאט פון א פראבלעם, מיט ווילכער א סך, און צוויישן זיי אויך אויב, האבן זיך געראנגלט. פארוואס איז דעם רשע גוט אויף דער ווילט און דעם צדיק איז שלעכט. דער ענטפער איז גע־וואָרן: אויף יענער ווילט וועט שוין אלץ אויסגעגליכן ווערן (זע ח. שוים גרויסע אידישע געשיכטע ב' 4 זייט). די על־טערע ליטעראטור, דער תנ"ך, וויים אבער ניט פון קיין י ע־נ ע ר ווילט. אלע חשבונות ווערן אויסגעגליכן דא, אויף ד ע ר ווילט. ניט ביים אייגענעם לעבן, איז ביים לעבן פון די קינדער, אייניקלאך, אוראייניקלאך. דאס איז שייך דער באלוינונג, דעם שכר און אויך דער שטראף, דעם עונש (פאר־

אט דער דאזיקער בלוט חלק פון דער גאטהייט, דארף געשטעלט ווערן אין ענגער שייכות צום געדאנק, אז אלע לעבעדיקע באשעפענישן זיינען די קינדער פון גאט, און אז גאט איז שולדיק אין זייער אלעמענס געבורט (דערמאן זיך די אומקלארע פאטערניטעט!). די דאזיקע צוגעהעריגקייט איז פארן פרימיטיוון אזוי קאנקרעט, אז ווען ער דארף דערקלערן און געבן צו פארשטיין דער גאטהייט זיינער, אז די חזרים, וואס ער וועט זיי ברענגען פאר א קרבן, וועלן זיין אירס, איר אייגנס, געפינט ער ניט קיין בעסערן ביישפיל ווי דער: אזוי ווי מיר זיינען דיינע און פון דיר (קונאוו: אנטשטייאונג פון רעליגיע, זייט 43).

קורץ, דאס וואס מיר נעמען פון דיר געהערט דיר. דאס אבער וואס מיר אליין גיבן, נעמען מיר פאר זיך.

ביילאגע צען

דאס מקריב זיין פון קינדער צום מלך

ניט בלויז די „מדבר־טענדענצן" פון די נבאים האבן גורם געווען דערצו, אז די נבאים זאלן ניט קענען האבן קיין ריכטיקע פערספעקטיוו פון דעם, ווי די רעליגיע האט זיך א נ ט ־ ו ו י ק ל ט ביי די בני ישראל און וואס עס זיינען געווען די ל כ ת ח י ל ה ד י ק ע פאדערונגען פון יהוה"ן.

דא האט נאך געווירקט עפעס א ו י ס ע ר די „מדבר־טענדענצן". מען טאר ניט פארגעסן די צ י י ט אין וועלכער די נביאים זיינען אויפגעטראטן מיט זייערע שטראף־רייד.

דער שרעקלאכער מנהג פון קינדער־קרבן האט ווידער אויפגעלעבט, דאס פאלק האט זיך מיאש געווען אינ'ם גלויבן און האט זיך געגומען צו די אלטע אויסגעפרואוטע מיטלען פון פארצייטן, אפשר וועט מען דורך זיי קענען מהנה זיין יהוה'ן.

„מען האט ניט אויסגעפאלגט זיינע געבאטן, שרייען די נבאים, און דערפאר איז עס שלעכט" — אזוי נעמט טראכטן אויך דער פ ש ו ט ע ר איר פון יהודה.

וואס זיינען אבער יהוה'ס געבאטן? די רייד פון די נבאים וועגן יושר זיינען דעם אריסאן צום הארצן. אבער אז עס איז די

פון פעלקער, איז דער קרבן פון בכר, וואס דארף כאראקטעריזירט ווערן אלס א גאנץ אפפער — דער ערשטער טיפ קרבן ?

אדער איז ער א צווישן רינג אדער א זייטיקער אפנעלע־ גענער וועג ?

ווי מיר האבן עס שוין אנגעוויזן אין דעם ק. 4, איז דער קרבן פון בכר אלס גאנץ אפפער, ניט דער ערשטער מין קרבנות, וואס מענשן האבן געבראכט.

יענע סאציאלע און פסיכישע סיטואציע, וואס האט דעם קינדער־קרבן ארויסגעבראכט: דהיינו, די אומקלרע פאטערניטעט, די גלויבונג אז אין דעם רעכט אויף דער פרוי קומט פאר א קאמף צווישן די דעמאנען און די מענשן, אז דאס יום פרימע נאקטים געהערט צו דער גאטהייט, אט די אלע פאקטארן האבן לכתחילה געפעלט. דער באזיס פון קרבן איז געווען אן אנ־ דערער און ווי עס ווייזט אוים לפי ערך דער:

גאט איז דער באשעפער פון דער וועלט און די מענשן. אדער אפשר: געטער האבן באשאפן די וועלט און אלע לע־ בעדיקע באשעפענישן. די מענשן זיינען זייערע קינדער, א שטאנדפונקט, וואס וועלט מיט דער צייט אין אייגנטלאכן זין ניט געברויכט מער, ער דערהאלט זיך נאך אבער אין עטלאכע שטעלן אין תנ"ך.

למשל אין במדבר ק' 21 פ. 29 עס זאגט זיך דארט: — ווי צו דיר מואב, אומנעקומען ביסטו פאלק פון כמוש, זיינע זין האט ער געמאכט פאר וואנלערן, און זיינע טעכטער האט ער געלאזט געפאנגען ווערן דורכן אמור'ישן קעניג סיחון.

די מענשן פון מואב ווערן דא, הייסט עס, באטראכט אלס די קינדער פון זייער גאט כמוש (קורטיס: פרימיטיוו סעמיטיק רעליגיושען טו דיי, זייט). ווי עס איז שוין אין דעם קא־ פיטל 4 געצייגט געווארן, איז יעדע שלאכטונג אין אלטן ישראל געווען א קרבן. אין אט דעם קרבן האבן אנטיילגענומען סיי דער מענש און סיי די גאטהייט.

דער מענש האט געקראגן דאס פלייש; די גאטהייט — דאס בלוט. איר „חלק" וואס דעם מענש איז פון אים פארבאטן ge־ ווען צו גענישן.

האָט געזינדיקט מער ווי דער ווייטער, אפּגעלעגענער, אַרימער דאָרף. און פאַרוואָס, וועג די נביאים קומט אויס צו רעדן וועגן די קינדער־קרבנות קענען זיי זיך ניט באַגיין ניט דערמאָנענדיק אויך דעם תופת אויסער די וועגט פון ירושלים.

נראָד אין די שטעט איז די נביאים אויסגעקומען אויפצונעמען א קאמף מיט אָט דעם געדאַנקען־נאַנג און מיט אָט דער שטימונג. נאָטירלאָך קימערן זיך די נביאים זייער ווייניק וועגן דער היסטאָרישער פּינקטלאַכקייט, זיי זיינען איינגעלויבט אין דעם אמת פון זייערע ה י ס ט א ר י ש ע טראַדיציעס.

דערצו איז לייקענען, אז יהוה האָט גאר וועג פאַרלאַנגט אָט דעם שרעקלאַכן גרויל, דעם בלוטיקן קינדער־קרבן, געווען דאָס איינציקע געווער, וואָס איז זיי פאַרבליבן. און מיט אים האָבן זיי זיך באַנוצט. „ס'איז ניט יהוה'ס געבאָט, ס'איז א מנהג פון די כנענים", האָבן זיי געשריען און דערמיט געוואָלט פאַרמיאוסן עס, אויסראָטן פונ'ם לעבן. אָבער די נביאים איז עס משמעות ניט געלינגען. דער פרומער קעניג יאשיהו (621) האָט בעת דער רעפאָרם פאַרוועט דאָס דינען צום מלך (מלכים ב. קאפּ. כ"ג 10) אָבער אונטער זיין נאָכגייער יהויקם האָט דער מנהג ווידער אויפגעלעבט און אָנגעהאַלטן ביזן חורבן ירושלים (ירמיהו י"א 10—13 ; יחזקל ב 30). אויך דאָס ניי־געפונענע געזעצבוך, דער ספר־דברים האָט גאָרניט געהאָלפן. ניט געקוקט דערויף וואָס דאָרט איז דערציילט געוואָרן, ווי מ ש ה האָט שוין די אידן כלומרשט געוואָרנט, אז ווען זיי וועלן אריינקומען אין לאַנד וועלן זיי געפינען דאָרט א פאַלק, וואָס איז מקריב די קינדער אויפן פייער און ער האָט זיי דעריבער אָנגעזאָגט : „היט זיך און טוט ניט נאָר זייער גרויל", האָט עס קיין דערפאַלג ניט געהאָט. דאָס פאַלק האָט גלעבט אין דערוואָרטונג פון גרויסע געשעענישן און אומגליקן און האָט קיין אויפמערקזאַמקייט דערצו ניט געשאָנקען.

די מלכים האָבן אַליין נעצייגט דעם ביישפּיל פאַרן פאַלק. און אַליין מקריב געווען זייערע קינדער צום מלך.

דאָס ווערט דערציילט וועגן אחז'ן וואָס האָט רעגירט 16 יאָר אין ירושלים (מלכים ב קאפּ. י"ו 3) ; דברי הימים ב כ"ח 3). ווי אויך וועגן מנשה'ן וואָס האָט אין ירושלים רעגירט 55 יאָר

וויכטיקסטע און די איינציקע פאדערונג פון יהוה'ן איז פאר אים שווער תופס צו זיין.

פרַאקערט דעם רייכן, דעם איפגעקומענעם שטאטישן הענד־לער זיינען די רייד פון די נבאים שוין גארנישט צום הארצן. געבנדיק א קארגע מאָל און וועגנדיק אויף דער פאלשער וואג איז ער דאך נתעשר געוואָרן !

דאך פילט ער די סכנה, וואָס שטייט אלעמען פאר. און אויך ער זוכט זיך צו העלפן. ווי אזוי אבער ? ער וויס אז מען קען יהוה'ן מהנה זיין וועז מען טוט זיין רצון, וועז מען היט זיינע געבאָטן. דערבייַ, וואָס עלטער עס איז דאָס געבאָט אלץ וויכטיקער, אלץ חשוב'ער איז עס, אלץ ליבער איז עס יהוה'ן וועז מען פאלגט עס אויס.

סיי דער פויער פון דאָרף און סיי דער הענדלער פון שטאָט וויים אבער, אז איינס פון יהוה'ס געבאָטן איז דאס מקריב זיין פון בכר. מען האט עס א לאַנגע צייט ניט אויסגעפירט, שווער געווען צו שיידן זיך מיטן קינד. אויסגעקויפט אים מיטן זילבער ביים כהן, פארביטן מיט א שעפס. אבער צו קומען ניט פון דעם אלע פלאָגן און אומ־גליקן אויפן לאנד ?

פאר די רייכע און מעכטיקע איז די הארבע פראגע געווען דרינגענדיקער ווי פאר וועמען ניט איז. אויב דער פויער זעט אין נביא איינעם, וואָס שטעלט זיך איין פאר זיינע לוידן און פאר זיין געדריקטן מצב קען דער הענדלער פון ירושלים בשום אופן ניט איינזען פארוואָס יהוה זאל דאָס מיט אמאל האבן עפעס קעגן זיין וואוילטאָג און זיין עשירות?

ער איז דאך גרויס און שטארק געוואָרן מיט יהוה'ס הילף, ווי אנדערש ? געווים איז דאָס פאר זיינע פעטע בעק וואָס ער האט געבראכט אין מקרש, פאר די שיינע מתנות וואָס ער האט יהוה'ן געגעבן. קומען דען ניט קיין באלוינונגען פאר גוטע מעשים? און אויב דאָס לאנד איז אין אן עת צרה איז דאָס נאר דערפאר, ווייל דאָס עלטסטע פון יהוה'ס געבאָטן, דאָס מקריב זיין פון בכר, איז פארגעסן געוואָרן, איז ניט אויסגעפירט געוואָרן.

דערפון וועלט קלאָר, פארוואָס דאָס רייכע און גרויסע ירושלים

טויט געווארנט קענן מקריב זיין די קינדער צום מלך, ציינן דערביי
ווי א י י נ ג ע פ ו נ ד ע ו ו ע ט דער מנהג איז געווען אזן
ווי וויניק האָפט עס האָט די סברא, אז דאָס מקריב זיין די קינדער.
איז א מנהג איבערגענומען פון דער פרעמד אין דער לפי ערך
שפעטערדיקער מלוכה־צייט.

מען האָט זיך, ביים באַגרינדן די סברא, געשטיצט אויף דער
עטימאָלאָגיע פונם וואָרט מלך, וואָס קומט כמעט אומעטום פאָר
(אויסער אין מלכים א קאפ. י״א 7) מיט דעם באַשטימטן
אַרטיקל המלך (זע ויקרא כ 5).

דעם דאָזיקן מלך האָט מען זיך פאַרגעשטעלט, ווי א פרעמדע
גאָטהייט, וואָס איז אריינגעדרונגען פון דער פרעמד.

מען האָט די דאָזיקע גאָטהייט פרובירט אפילו מיחס זיין מיט
די באַבילאָנישע געטער אדר המלך און אנה מלך, וואָס די אשורי־
שע קאָלאָניסטן אין מלכות ישראל, נאָכן חורבן פון שומרון האָבן
כלומרשט געבראַכט מיט זיך פון בבל.

די ראיה איז געווען געבויט אויך אויף דער ידיעה וועגן די
דאָזיקע קאָלאָניסטן (אין מלכים ב קאפ. י״ז 24, 31) אז זיי פלעגן
צו די געטער אדר המלך און אנה מלך מקריב זיין זייערע זין.
דער דאָזיקער פאַרגלייך איז אבער געווען, פון גרונט אויס פאַלש.

ניט געקוקט דערויף, וואָס דער הייליקער נאָמען מלך איז
שוין אפילו כלומרשט געלייענט געווארן אויף אסירישע קייל־
שריפט־טאָוולען, אזן דוקא אין שייכות צום מענשלאָכן קרבן, האָט
אבער די געוויערע אויספאַרשונג פון די טעקסטן געוויזן, אז די,
וואָס האָבן געזוכט פאַראַלעלן אין בבל, זיינען זיך טעה געווען (זע
דערצו (Encyclopedia Biblica, p. 388-89) באמת. איז מלך
ניט קיין נאָמען פון א פרעמדער גאָטהייט, נאָר א פאַר־
גרייזטע פאָרם פון מלך אדער המלך, פ א ר ש ט א נ ע ן
א ו נ ט ע ר ד ע ם ה א ָ ט מ ע ן י ה ו ה ׳ ז ד ע ם
מ ל ך , ד ע ם ק ע נ י ג , ד ע ם נ א צ י א נ א ל ן
ג א ָ ט פ ו ן י ש ר א ל .

דאָס וואָרט „המלך" איז דערביי ניט געווען קיין זאַך־וואָרט
נאָר אן אייגנשאַפט וואָרט. אזוי א שטייגער ווי אציגנד ביי אידן.
דער אויבערשטער, דער רבינו של עולם א. ד. גל. מען זעט עס

(מלאכים ב קאפ. כ„א 6; דברי הימים ב 2 ל„ג 6). געווים דער תהלים דיכטער (קאפ. 106 פסוק 35—36) באדויערט שטארק אוו באקלאגט זיינע ברידער, וואס זיינען פארווירט געווארן צווישן די פעלקער און האבן זיך אפגעלערנט פון זיי די מיאוסע מעשים, דינען אפגעטער, מקריב זיין פאר די שדים זייערע זין און טעכטער, פארגיסן אומזיסטן, אומשולדיקן בלוט. אבער זיין קול איז א קול קורא במדבר ....

אין די פרומע קרייזן, וואס האבן זיך געהאלטן אן דעם ריינערן יהוה — גלויבן, ווי די נביאים האבן אים געפריידיקט, זיינען אלע אומגליקן פון לאנד באטראכט געווארן, ווי דער רע־ זולטאט פון די „מיאוסקייטן" וואס די בני ישראל זיינען באגאנגען "אונטער יעדן גרינעם בוים, און א י ן ד ע ם ט א ל פ ו ן ח י נ ו ם ".

וועז דער אלטער כראניקער דערציילט, למשל, וועגן שלמנסר'ן דעם אשורישן קעניג, וואס האט איינגענומען שומרון און האט אוועקגעפירט אין געפאנגנשאפט די אידן פון מלכות ישראל, פארגעסט ער ניט צו דערמאנען, אז דאס איז געשען צוליב דעם בייז, וואס זיי האבן זיך אפגעלערנט פון די כנענים און האבן פארגעסן, אן די געבאטן פון יהוה זייער גאט (זע מלכים ב קאפ. י„ז 16, 17).

אבער פונקט ווי אין די נביאים קרייזן האט מען די אומגליקן באטראכט אלס דעם רעזולטאט און אלס די שטראף פאר די אשרות, מצבות און פאר דעם ת ו פ ת א י ן ט א ל פ ו ן ח י נ ו ם , אזוי האבן די וואס פלענן מקריב זיין זייערע קינדער צום מלך, באטראכט גראד אט דעם קרבן פאר דער א י י נ צ י ק ע ר ה י ל ף , אין די שווערע צייטן, צי פאר־ גיטיקן יהוה'ן.

די רייד פון די נביאים, אז די קינדער - קרבנות האט יהוה ניט געפאדערט, צייגן דאך, אז אין פאלק האט מען נעגלויבט, אז יהוה פארלאנגט י א אזעלכע קרבנות און אז אין פאלק פלעגט מען י ה ו ה ' ן ווירמען די קרבנות און ניט קיין אנדערן.

די אפטע פראטעסטן פון די נביאים ווי אויך די אפטע איבער־ חזר'ונגען פון די נעזעצביכער, וואס האבן אונטער דער שטראף פון

פעניצישן צייכן, ווארום אויך די פעניציער פלעגן צו זייער גאָט מעלקאָכט ברענגען קינדער־קרבנות אויפן פייער.

דאָס מקריב זיין פונם קינדער קרבן, דורך די אידן אין דער שפעטערדיקער צייט, וואָלט דעריבער להיפך דער מער פרימיטיווער פירונג פון די כנענים געקענט אויסווייזן ווי א מנהג פון דער גאָר שפעטער צייט.

ווארום אז די כנענים פלעגן אין דער גאָר אלטער צייט זייערע קינדער נ י ט פ א ר ב ר ע נ ע ן , נאָר סתם באגראָבן (אפשר לעבעדיקערהייט ?) זעט מען פון די אויסגראבונגען ; סיי פון די, וואָס זיינען געמאכט געוואָרן אין גזר און סיי פון די וואָס זיינען געמאכט געוואָרן אין תענוך. אין גזר האָט מען בלויז אויף צווויי פון צוויישן די עטלאָכע און צוואנציק טויטע קערפערלאָך, דערקענט סמנים פון פייער. די איבעריקע קינדער זיינען געווען סתם באגראָבן אין לייטענע טעפ און מען האָט זיי געפונען אונטערן דיל (Area) פונם הייליקטום. אז דאָס איז ניט סתם קיין בית־עולם פאר קינדער זעט מען טאקע דערפון, וואָס מען האָט זיי געפונען אין אזא נאָענטקייט פון הייליקטום, טויטע פלעגן געווינלאָך גערעכנט ווערן פאָרן א ו מ ר י ן און בלויז געאָפפערטע קינדער האָבן זיך דאָ געקענט געפינען (G. Barton, Archaeology and the Bible, p. 172). עס איז נאָך אָבער כדאי צו באמערקן אז א י ן ג ז ר ז י י נ ע ן א ל ע ק י נ ד ע ר ג ע ו ו ע ן נ י י ג ע ב א ר ע נ ע . קיינם פון זיי איז ניט געווען מער ווי א וואָך אלט. (Palestine Expl. Fund. Quart. Stat. 1903. p. 32.)

רעכענענדיק זיך דערצו מיט אלע ידיעות וואָס מיר פאָרמאָגן סיי פון תנ"ך און סיי פון די שפעטערדיקע גריכישע רייזנדע און היסטאָריקער, וועגן מקריב זיין פון די בכרים ביי די סעמיטן איז כנען קען ביי אונז דעריבער גאָר קיין ספק ניט זיין דערין אז דאָס זיינען אין די אויסגראָבונגען פון גזר געפונען געוואָרן ג ע א פ ־ פ ע ר ט ע ב כ כ ר י ם .

פראָפעסאָר מעקאַליסטער, וואָס האָט אָנגעפירט די אויסגראָבונגען פון גזר גיט נאָך דערביי צו: „עס וואָלט אפשר נעקענט אויסקומען אז די געפונענע קערפערלאָך זיינען פון פיצלאָך קינדער, וואָס זיינען אומגעבראכט געוואָרן בעת א גרויסן אומגליק, א

קלאָר פון דעם וואָס אין דער מלוכה צייט איז „מלך" אָן אָפּטע באַצייכענונג פּאַר יהוה'ן. אַזוי, א שטייגער, אין ישעיה קאַפּ. 6 פּסוק 5, ירמיהו קאַפּ. 46 פּסוק 18 אויך 48 פּסוק 15, ישעיה קאַפּ. 44 פּסוק 6. (יהוה דער מלך פון ישראל) און אין א סך אַנדערע שטעלן. דאָס זיינען שוין אפשר געניגנדיקע באַווייזן אָז אונטער דעם מלך, וועמען, מען פלעגט מקריב זיין קינדער־קרבנות, האָט מען פּאַרשטאַנען יהוה'ן. מיר פּאַרמאָגן נאָך אַבער פּאַר דעם א בולטע ראיה אויך אין דער פּאלעמיק, וואָס ירמיה פירט מיט די איינוואוינער פון ירושלים; זיי פּאַרברענען זאָגט ער זייערע זין און טעכטער אויפן פייער „עפּעס וואָס איך (יהוה) האָב זיי ניט געהייסן, און וואָס איז מיר נאָר קיינמאָל אויפן זינען ניט אַרויף" (זע ירמיה ז 31; י"ט 5; ל"ב 35). א באַשטעטיקונג פּאַר דעם געפּינען מיר אויך אין די ווערטער פון יחזקאלן, ער זאָגט, אָז די בני ישראל האָבן ניט אויסגעפּאלגט די גוטע געבאָטן, וואָס יהוה האָט זיי געגעבן (יחזקאל כ 18). דעריבער האָט ער זיי געהייסן מקריב זיין זייערע בכרים (זע יחזקאל כ 25—31) דאָ לייקנט שוין ניט דער נביא אַז יהוה האָט געבאָטן דעם קינדער־קרבן. ער גיט דאָס צו. ער באַרופט זיך אָפילו און ציטירט דאָס געזעץ פון שמות י"ג 12 (והעברה כל פּטר רחם ליהוה) זע אויך ויקרא י"ח 21. זיין אויסרייד איז דער אַז די אידן פּאַרדינען עס, ווייל די בעסערע נעבאָטן פון יהוה'ן האָבן זיי אָפּגעווארפן.

אָן אַנדער פּראָגע, וואָס איז וויכטיק אויפצוקלערן איז צי פלעגן די בני ישראל שוין ג א ר א י ז ד ע ר א ל ט ע ר צ י י ט מקריב זיין זייערע קינדער אויפן פייער אַדער זיי פלעגן זיך מיט די קרבנות באַגיין אויפן זעלבן אופן ווי די פּאַרצייטיקע כנענים, וואָס פלעגן דאָס קינד אַרייַנלייגן אין א ליימענעם טאָפּ און באַגראָבן עס נאָענט לעבן זייער הויליקטום.

די דאָזיקע פּראָגע איז פון באַזונדערער וויכטיקייט, ווייל פּאַרענטפערנדיק זי, פלעגט מען כּסדר אנצייגן אויף השפּעות פון דער פרעמד, וואָס זיינען אַריינגעדרונגען אין מלכות יהודה און ישראל זיי ע ר ש פּ ע ט, שיר ניט אין לעצטן יאָרהונדערט פון די מלוכה־יאָרן.

דאָס פּאַרברענען אויפן פייער האָט מען אָנגענומען פּאַר א

אויב פון די אלע געפינסן אין די אויסגראבונגען איז כמעט
ווי זיכער אז די כנענים פלעגן אין דער גארטאלטער
ציטי זייערע קינדער ניט פארברענען נאר באגראבן אין א
לייטענעם טאפ נאענט פון הייליקטום, צי דארף מען זיך ניט
דעריבער, אויך דאס מקריב זיין פון די אידן פארצייטן,
פארשטעלן ענלאך צו דעם אופן פון די כנענים, דאס פארברענען
אבער פון די בכרים אויפן פייער ווי מען האט זיך געפירט אין
דער שפעטערדיקער מלוכה צייט זאל דעריבער פארעכנט ווערן ווי
א מנהג געקומען פון דער פרעמד, פון פעניציען?

וואס שייך דער ערשטער העלפט פון דער השערה דארף מען
נאטירלאך אפווארטן ביז וויטערדיקע אויסגראבונגען.

בנוגע דער צווייטער העלפט וועלן מיר אבער באווייזן, אז
דאס פארברענען די בכרים אויפן פייער האט אויך פון פריער
אויס, האט לכתחילה געקענט זיין די פארם ווי אזוי די בכרים
פלעגן געאפפערט ווערן ביי די בני ישראל, ווארום דער נאנצער
ענין איז אפהענגיק אן די פארשטעלונגען וואס די כנענים און
וואס די בני ישראל האבן געהאט וועגן זייער גאט, אדער וועגן
זייערע געטער.

מען דארף פארשטיין אז דאס באגראבן אדער דאס פארברענען
איז אפהענגיק אן דעם, ווי מען שטעלט זיך פאר דעם אדם,
וואס די גאטהייט באוואוינט.

אויב די גאטהייט, וועלכער מען איז מקריב דעם קרבן באוואוינט
די ערד איז אפשר גלייבער שעכטן און שפעטער
ארויסלייגן אין א טאפ און בענראבן.

אויב אבער די גאטהייט באוואוינט דעם המלך טויג
זיך שוין די פריערדיקע פארם ניט אויס. מען דארף דעם קרבן
פארברענען און דער געשמאקער ריח דערטראגט זיך ביזן הימל.

יהוה האט שוין לויט די עלטסטע פארשטעלונגען פון די בני
ישראל געלעבט אין די כמאלם ארום חרוב אדער ארום סני.
ברענגען פאר אים א קרבן האט געמיינט פארברענען. אפילו אין
דער אלטער צייט.

פון דעם אויס ווערט ביי אונז פארשטענדלאך פארוואס, דאס
פארברענען האט אפילו קיין פעניצישער שטריד ניט באַ־

מגפה, אדער ווי דער רעזולטאט פון א ריטואל, וואס פלעגט אויסגעפירט ווערן אין שייכות מיט א באשטימטן סעזאן פון יאר. די דאזיקע ביידע מעגלאכקייטן זיינען אבער אויסגעשלאסן, וויל אלע קינדער, וואס מען האט זיי מקריב געווען זיינען געווען פון איין עלטער און דאס מיינט אז די סיבה צולויב וואס מען פלעגט זיי טויטן איז געלעגן אין זיי גופא. אין א מאמענט, וואס האט זיי פון פריער אויס, ביי זייער געבורט נאר, באשטימט אז מען מוז זיי מקריב זיין.

ביי פארשיידענע ראסן ווערן אנגענעבן פארשיידענע אורזאכן, צולויב וועלכע קינדער פלעגן פילמאל געטויט געווארן: אמאל, א שטייגער, פלעגט א מיאום קינד, א פארזעעניש, אדער א קינד מיט א מום געטויט ווערן. אמאל פלעגט מען טויטן א צווילינג, וויל מען האט געגלויבט אז זיי זיינען ניט מזל'דיק.

ביי די סעמיטן איז אבער די וויכטיגסטע אורזאך צולויב וועלכער מען פלעגט די קינדער מקריב זיין געווען זייער בכרה'שאפט. פון דעם אלעמען איז קלאר אז מיר האבען דא צו טאן מיט געאפפערטע בכרים. (Pal. Expl. Fund, p. 33)

אויך די רעזולטאטן פון די אויסגראבונגען אין תענוך באשטעטיקען דאס דארט האט מען געפונען א גרעסערע צאל טעפ מיט סקעלעטען פון טויטע קינדער. די אויסגעגראבענע חפצים ארום האבן געצייגט, אז די טעפ שטאמען פון זייער אן אלטער צייט. אזוי, א שטייגער, האט מען ארום די טעפ ניט געפונען קיין ארנאמענטן, קיין באפוצונגען וווי מען געפינט עס אפט אין די שפעטערדיקע שיכטן. די מערסטע טעפ האבן אפילו קיין הענטלאך ניט געהאט. אין שכנה'שאפט מיט די טעפ האט מען געפינען שטיינערנע מעסערס פון שווארצן פלינט. (וועגן די אויסגראבונגען אין תענוך זע:

E. Sellin, Tel-Ta'anack. (Kaiserliche Akademie der Wissenschaften in Wien. Denkschriften, Philos. Hist. Klasse, Band 50. Abh. 4. S. 32-37).

פסוק 11, 20, 21 קאפ. 10 פסוק 17 פארגל. קאפ. 7 פסוק 1, 6. קאפ. 14 פסוק 13 ; במדבר קאפ. 18 פסוק 9).

דאס ניט ברענגען אין הייליקטום דעם צענטן, די בכורים אדער דאס ברענגען מתנות מיט א מום (פארגלייך שמות י"ג 2 ; ויקרא י"ט 23 ; כ"ג 10, 17 ; במדבר ג 13, י"ה 20, י"ח 12, 13, 15, 21 ; ויקרא כ"ז 30, 32, 33).

אלס אן אנגריף אויף יהוה'ס רעכט האט מען אויך באטראכט דאס געניסן פון בלוט אדער פון דעם פעטם (פארגלייך : בראשית ט 4 ; ויקרא ג 17 ; ז 26 ; י"ז 10—14 ; י"ט 3, 26, ז 23 — 25) אדער צוריקהאלטן עפעס, וואס איז, פון פריער אויס, באשטימט געווען פאר יהוה'ן דורך א נדר, וואס דער מענש האט זיך געגעבן. (זע א שטייגער ויקרא י"ז, במדבר 8).

ביים ליכט פון אט די גלויבונגען ווערן אונז פארשטענדלאך א טייל תקנות און געשיכטעס פון תנ"ך, וואס זעען אויס, פון אויבן אויף, אומפארשטענדלאך. די אומבארירטקייט פון קענig ווי יהוה'ס געואלבטער, די אומבארירטקייט פון כהן, דער פארבאט אריבערצוטרעטן געוויסע פלעצער פון הייליקטום און נאך א גאנצע ריי אנדערע געבאטן שטיצן זיך הויפטזעכלאך אויף אט דער פארשטעלונג פון י ה ו ה ' ס א י י ג נ ט ו ם , וואס קיינער טאר פון דעם ניט גענישן.

בכלל דארף מען גערענקען, אז די רעליגיעזע פארשטעלונג וועגן זינד און פארברעכן זיינען אין דער אלטער צייט זייער פרימיטיוו.

אין בבליש הייסט זינדיקן : אקאלו איקקיבא, וואס באטייט, עסן פון פארבאטענעם. ד. ה. פון דעם וואס די גאטהייט האט זיך באשטימט פאר איר אייגענעם געברויך, און וואס איז במילא איר אייגנטום.

אז געשלעכטלאכע מגע און משא איז א זינד, וויל באשאפן און געבארן איז די עובדא פון די געטער, זעט מען באשיינפערלאך פון דער בראשית לעגענדע וועגן ערשטן חטא. דא וועלן מיר זיך דארויף ניט אפשטעלן. עס לוינט זיך אבער צו באמערקן, אז אויך לויט דעם קאפ. 51 פסוק 6 פון תהלים איז דאס געבארן דער מקור פון שלעכטס, פון בייז, וואס דער מענש קען זיך פון

דאַרפט זיין. עס איז געווען די לכתחילהדיקע פאַרם פון מקריב זיין דעם בכור ביי די בני ישראל נאָר פון פאַרצייטן. און עס מאכט ניט אויס וואָס סיי די כנענים און סיי די עברים האָבן געהאט ב ש ו ת פ ו ל ת דעם מנהג צו טויטן זייערע בכרים און וואלטן אפשר באַדאַרפט האָבן בשותפות אויף דעם ר י ט ו א ל ביים אָפּפערן. ס'איז קיין סתירה ניט, ווארום די נפקא מינה איז ניט קיין פונדאַמענטאַלע נאָר א ס ב י ב ה / ד י ק ע און איז דער רעזולטאַט פון די ספעציעלע אטריבוטן וואָס בויד האָבן, פאַר זיך, צוגעשריבן זייערע גאָטהייטן. דער בעל איז געווען דער אייגנטימער פון דער ערד, יהוה האָט באַוואויזט דעם הימל.

בייל אָגע עלף

זינד און פאַרבערעכן ביי די אידן פאַרצייטן

דער דייטשער פאַרשער יוסטום קעבערלע האָט שוין אין זיין בוך „זינדע און גנאדע אים רעליגיעזען לעבען דעם פאלקעם איז־ראל (1905) אָנגעוויזן דערויף, אז די פארהעלטנישן צווישן גאָט און מענש זיינען ביי די פאַרצייטיקע אידן, ווי ביי די סעמיטן בכלל, ביז צו זייער א גרויסער מאָס, באַזירט געווען אויף א ר ע כ ט ל א כ ן, א י ו ר י ד י ש ן ש ט א נ ד־פ ו נ ק ט.

א גאַנצע רייַ זאכן האָט מען זיך פאַרגעשטעלט אלס דאָס אויסשליסלאכע א י י נ ג נ ט ו ם פון יהוה'ן; באַנוצן זיך מיט אָט דעם אייגנטום איז דעם מענשן געווען פאַרווערט. עס איז כדאי צו דערמאָנען אז אפילו אויף דער העכערער מדרגה פון רעליגיעזער אַנטוויקלונג איז אָט די פאַרשטעלונג וועגן יהוה'ס אייגנטום ניט פאַרגעסן געווארן. אין דער אלטער צייט האָט מען אלס אן אַנגריף אויף יהוה'ס אייגנטום באַטראַכט דאָס באַנוצן זיך מיטן הייליקן אויל אָדער ווייַרויך פאַר אַנדערע, ניט קיין הייליקע צוועקן (שמות קאפ. 30 פסוק 32, 37); דאָס עסן פון קרבן־פלייש וואָס איז לכתחילה אינגאַנצן באשטימט געווען פאַר יהוה'ן (ויקרא קאפ 6

הערות

דעם ניט באפרייען. די מאמע האט טאקע געמענט באשמירן מיט איזב די טיר (באשמירן די טיר מיט בלוט מיט דער הילף פון איזב) און דאך העלפט עס ניט דעם מענשן עם זאל זיך איבּ ניט געלוסטן ז י נ ד י ק ן , באשטרייטן דאס רעכט וואס געהערט בלויז די געטער.

אגב אורחא דערמאנט דאס באשטרייכן מיט א בינטל איזב די טיר אן דער היים־צערעמאניע באשריבן אין שמות ; מיט איר זוכט די מאמע ארויסצורעטעווען דאס לעבן פון קינד, אפנארן די גאט־הייט. דאס בלוט אויף דער טיר איז כ ל ו מ ר ש ט דאס בלוט פון קינד. אבער דאס העלפט ניט. יהוה איז אויפגערעגט דאס גאנצע לעבן. ווייל אין מקור איז דער מענש זינדיק, ער איז ג ע ש ל ע כ ט ס ־ פ ע א י ק . וועגן זינד ביי די בני ישראל פארגלייך :

Justus Koeberle, Suende und Gnade im religioesen Leben des Volkes Israel bis auf Christentum. 1905, p. 39, 330, 498.

1) זע וועגן דעם ה. מיינהאֶלד Einführung in das Alte Testament S. 179-201.

זע אויך אין דעם אנדער בוך פונם זעלבן מחבר Weisheit דעם קאַפּיטל וועגן דעם איינפלוס פון נביאים געועצבוך (ספר דברים).

2) אויפן באָדן פון כנען איז פּסח ביזן יאָר 621 פאַרן קריסטן, געפּויערט געוואָרן בלויז אין די פאַסטוכער קרייזן.

3) כאַקס לעהר. Israels Kulturentwickelung S. 122-123
E. Meyer, Die Israeliten S. 38. J. Wellhausen, Proleg S. 90, 92.

4) אין דער עלטערער שטיק געזעצגעבונג וואָס שטאַמט פון פאַר יאשיהו'ס צייט, שטייט וועגן פּסח גאָר באַזונדער, ניט צוושין די שלש רגלים (שמות ל"ד 25). ערשט אין ספר דברים זיינען די דאָזיקע צוויי יומים טובים, דער חג הפּסח און דער חג המצות, פאַראייניקט געוואָרן. דער פאַראייניקונג האָט בודאי אַרויסגעהאָלפן דאָס. וואָס זיי זיינען בוידע געווען פרילינגס יומים-טובים און זיינען בוידע אויס-געפאַלן בערך אין אויין צייט.

זע וועגן דעם ביי ח. שוים, גרויסע אידישע געשיכטע ב. III, זייט 143, 144.

אויספירלאַך וועלט דער ענין באַהאַנדלט ביי ב. ערדמאַנ'ס: Das Mazzoth-Fest.

5) פאַרגלייך דערצו דעם קאַפּיטל וועגן דער געשיכטע אַלס לערערין פון חכמה, ביי י. מיינהאלד Weisheit

6) בענצינגער Hebräische Archeologie S. 389.

7) שמות יב 15, אויך וויטער. במדבר כח 16, אויך וויטער

8) שמות לד און דברים טז.

9) גראַטז בער Pascha S. 9.

10) די עלטסטע שטעל וואו ווין וועלט דערמאַנט אין פאַרבינדונג מיט פּסח איז Jubil 49[6].

11) Guthe Dt. 16. Z. f. d .A. T. W. 1918-20 Beiheft

12) G. Beer, Pascha; Kittel Geschichte B. I. אין אידיש סאַלאָוויטשיק, ז. 117.

13) ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך. דאָס בעסטע פון

אַבער די פּאַלעמישע שטעלן פון ירמיהו (יט, ז 31) קעגן דעם מענטשלאַכן קרבן, „וואָס איך (יהוה) האָב ניט געבאָטן" צייגן דאָך, אַז אין פּאַלק האָט מען דאָך יאָ צוריקגעפירט דעם קינדער קרבן אויף יהוה׳ס ווילן.

Meinhold, Weisheit, S. 333, 242. פאַרגלייך דערצו

24) „איך האָב פיינט, איך פאַראַכט אייערע יומים טובים, און איך וויל ניט דעם ריח פון אייערע יום-טוב׳דיקע קרבנות — און בשעת איר דערלאַנגט מיר אייערע פייער- אָפּפער, נעם איך ניט אָן מיט פרייד אייערע מתנות און אויף אייער דאַנק אָפּפער פון פעטע קעלבער קוק איך ניט. אַוועק פון מיר מיטן טומל פון אייערע לידער, דעם ניגון פון אייערע האַרפן וויל איך ניט הערן, זאָל בעסער ווי דאָס וואַסער זיך גיסן די געזעצליכקייט און די גערעכטיגקייט ווי אַ ניט אויפ-הערלאַכער שטראָם" (עמוס).

— צו וואָס דאַרף איך אייערע פיל קרבנות? — זאָגט יהוה.
איך בין זאָט פון די פייער אָפּפער פון די שעפסן בעק
און מיט דעם פעטם פון די געשטאַכענע קעלבער
און דאָס בלוט פון די אָקסן, ציגעלאַך און בעק וויל איך ניט...
ברענגט מער ניט קיין ניט-ניטיקע מתנות זיי זיינען פאַר מיר
אַ עקלהאַפטער ווייראַך" (ישעיהו).

G. Frazer, The dying God, p. 166-170. (25

דאַרטן זיינען אויך צוזאַמענגעבראַכט די אַלע שטעלן אין תנ"ך וואָס האָבן צו טאָן מיט קינדער-קרבנות.

H. Gunkel, Genesis, S. 213. פאַרגל. אויך גינקעל.

H. Gunkel, Genesis, S. 211. (26

27) מען קען דערפון לייכט זען, אַז די געשיכטע פון עקדת יצחק איז נאָך פאַר-נביאיש. זי פאַרמאָגט אָבער יענע פיינע שטימונג, וואָס האָט נאָך פאַר דער לעגענדע אָפּגעשאַפט דעם קינדערקרבן. די צייט איז געווען מילדער און פאַרן צערטלאַכן פאַטער איז געווען אוממעגלאַך צו ברענגען זיין ליב קינד פאַר אַ קרבן.

E. Meyer, Israeliten, S. 126. (28

E. Westermarck, Urspr. u. Entw. d. Moralbegr, S. 389. (29
390, 393.

30) אַ פּרואוו צו דערקלערן פאַרוואָס דער בכר ווערט „אויסגעלייזט" איז אויך די געשיכטע פון עקדת יצחק

31) פאַרגלייך דערצו:

H. Gressman, S. 102, 103.
G. Frazer, The dying God, p. 176, 177.
E. Meyer, Die Israeliten, S. 37.
J. Wellhausen, Prolegomena, S. 90, 91.

ביי וועלהויזען שלומערט נאָך דער געדאַנק אין אַ פאַרנעבלטער

ערשטן פון דיין פעלד זאָלסטו ברענגען אין הויז פון יהוה דיין גאָט.
(שמות כג 19) זוך אונטער כג 19 Eissfeldt. Erstlinge.
(14 G. Beer, Pascha; Kittel Geschichte B. I
15) פאַרגלייך דערצו: ק. מארטי
Die Religion des A. T. u. d.
Relig. d. v. Orient S. 16.
16) דער אויסדרוק איז אורשפרינגלאַך געזומען פון דעם גן עדן מיטאָס, די שטראָמען זיינען דאָרטן ניט ווי דאָ אויף דער ערד פון וואַסער, נאָר פון מילך און פון האָניק.
H. Gressman, Eschatologie, p. 210.
די פאָרשטעלונג איז זיכער ניט אַנטשטאַנען אין קיין פויערים קרייזן. ביי זיי איז ברויט און קאָרן, אויל און ווײַן — פון וואָס זיי קענען חלומ׳ען. נאָר ביי נאָמאַדן אָדער האַלבע נאָמאַדן, וואָס לעבן פון מילך און פון האָניק איז דער איבערפלוס אין די רייכקייט אין אָט די גיטער דער אידעאַל.
H. Gressman, Mose und seine Zeit, p. 41.
וועגן די רכבים, זע: דר. אייזענשטאָט, נביאים ז, 77.
17) פארגל. דערצו ירמיהו ב 2, עמות ה 25, הושע ט 10 י, וועגן דער באַציאונג צום מדבר אידעאַל זע
Meinhold, Einführung in das A. T. S. 122-124.
18) ביישפילן זע ביי מענעס:
Zeitschr f. d. A. T. W. Band, II. 1925, S. 49.
J. Weelhausen, Prolegomena, S. 90. E. Meyer, (19
Israeliten, S. 38.
20) דערין קומען זיך צענויף אַלע וויכטיגסטע ביבל פאָרשער. זע ר. וועלהויזען Prolegomena, S. 90.
אויך מ. סאַלאָוויטשיק, ז. 118.
W. Wundt, Volkerpsychologie, B. 6 p. 467, 468. (21
. . . דאָס מקריב זיין מענשן איז ניט קיין באַראַקטער צייכן פון די נאַטור פעלקער. פאַרקערט עס איז צווישן די באַרבאַרן און ביי האַלב-ציוויליזירטע פעלקער אַ סך מער פאָרשפּרייט ווי ביי די עכטע ווילדע. אויף די גאָר נידעריקע קולטור שטופן וויים מען דערפון אי־בערהויפּט ניט... זע
E. Westermarck, Ursprung und Entw. d. mor. Begr. I, p. 363.
E. Westermarck, Ursprung der Moralbegr. S. 350- (22
360.
זע דאָרט אויך אויפנעצייכט די פעלקער ביי וועלכע קינדער־קרבנות זיינען פאַרצייכנט געוואָרן.
23) אַן אויסנאַם איז יחזקאל, וואָס פירט צוריק דעם אורשפרונג פון מענטשלאַכן קרבן אויף יהוה׳ס אַ געבאָט (יחזקאל ק 20, פ. 26). עס וואָלט אפשר יאָ געקענט זיין אַ רייד וועגן אַ טעות מצד יחזקאל׳ן

E. Westermarck, The History of Human Marriage, 6th edition (באנוץ זיך מיטן אינדעקס).

זוך אונטער מאבו, אין
E. Westermarck, The hist. of hum. marriage.

אויפפירלאַך די פאַקטן צוזאַמענגעקליבן ביי ג. פרייזער
Taboo and the perils of the soul, p. 145-156.
Samter, Geburt Hochzeit, S. 22, Anm. 2. (47
Krauss, Talmudische Archeologie. (48
E. S. Hartland, Prim. Paternity, v. I, p. 31. (49
H. Ploss, Das Weib, vol. I, S. 314-316.

(50 דער העברעאישער אויסדרוק דודים ווערט אידעאטיפיצירט מיט Mandarake אין העברעאיש נעמט זיך דער אויסדרוק פון דוד — באליבט. פארגלייך דערצו בראשית ל 14 דודאי, אויך בראשית ל 15, 16, זע
Fr. Brown, S. R. Driver. Hebrew and English Lexicon, S. 178, 188.

אַז די דודים באַטייטן די ליב-עפעלאַך Mandarake דרינגט מען פון דער סעפטואגינטא אוו פון יאוועפוס פלאוויאוס.
Antiquit. Jud. I, 198.

אויך פון דער וואולגאטע
אַ קאַליבט בילד פון מאנדאריק קען מען זען ביי
J. Sibthrops, Flora Graeca, vol. III (no. 232).
אָן קאַליבן ביי
Hendel Harris, The Ascent of Olympus, S. 107.

(51 דאָס איז די טראַדיציע וועגן יוספ'ס געבורט. זיין מוטער האָט געגעסן פון די דודים, איז שוואַנגער געוואָרן און געבאָרן יוסף'ן. אַ שפעטערדיקן רעדאַקטאָר איז אָבער דער ענין אויסגעקומען פרעמד, ניט פאַרשטענדלאַך, האָט ער אַריינגעבראַכט אַ נייע מאָטיווירונג ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה ויפתח את רחמה (בראשית ל 22). פאַרגליך דערצו:
H. Gunkel, Genesis 3, S. 335.
G. Frazer, Folklore, vol. II, p. 372-373.
W. Wundt, Völkerpsychologie, Band 6, S. 187. (52
E. S. Hartland, Prim. Paternity, vol. I, p. 37.
Curtiss, p. 115. (53
Curtiss, p. 116. (54
Palest. Expl. Fund 1899, p. 158-149.

צו דעם אינצידענט מיטן מת גיט נאָך קורטיס צו:

It may be that they felt that inasmuch as the man had been released by death from previous nuptulis and was free, as a disembodied spirit he was endowed with supernatural powers to give them the joy and motherhood by proximity to his dead body.

אַלס קוריאָז מעג פאַרצייכנט ווערן אויך אָן אַנדער פאַל:

פֿאַרם. ער וויל ניט צוגעבן אַז די בכרים פון די עגיפּטער זיינען געטויט געוואָרן מחמת פּרעה האָט ניט געלאָזט מקריב זיין די אידישע בכרים. בנוגע די שאָף און רינדער גיט ער עס אָפּן צו.

(32) די דאזיקע טעאָריע פון קרבן איז בשום אופן ניט די עלטסטע, זי גענעהרט צו דער ציוויט וועלכע פון די אידייע פון איבערגעטום נעמט שפּילן אַ פּירעגדיקע ראָל אין דער רעליגיע, און רעליגיע וועלכע פאַרוואַנדלט אין דער קונסט צו געבן עטוואָס כדי שפּעטער צו קריגן פּיל מער. E. O. James, Primitive Ritual, p. 116.

זע אויך

Jevons, Introduction to the history of Religion, p. 223.

(33) W. Wundt, Völkerpsychologie, v. 4, Mythos und Religion, S. 929.

(34) ביי די מערב פעלקער איז דאָס בלוט פאַרביטן געוואָרן אויף וויין, ביי די אינדיאַנער אויף דעם סאמא־געטראַנק וואס האט א בא־רוישנדיקע ווירקונג.

Wundt, Völkerpsychologie, v. 4. Mythos u. Rel., S. 930. (35)

Benzinger, Hebr. Arch. (36)

W. Wundt, Voelkerpsychologie, Myth. u. Rel. B. 6, S. 184.

צום ערשטן מאל, אויב איך מאַך קיין טעות ניט, איז דער געדאַנק אַרויסגעזאָגט געוואָרן פון

J. Wellhausen, Proleg., S. 91.

(37) אַ ראיה פאַר דעם אַז אין דער היסטאָרישער ציוויט איז די גאָב פון בעסטן געווען די טעאָריע פון קרבן, זיינען די שטעלן אין שמואל א (ב 29 ; י״ה 21) וואו דער פאַרפאַסער איז אויפגעבראַכט אויף די נידערטרעכטיקע זין פון אליו, וואס נעמען פאר זיך אוועק די בעסטע שטיקער, וועלכע מען ברענגט אין הייליקטום פון שלה — זיי געהערן יהוה'ן . . .

(38) O. Eissfeldt, Erstlinge u. Zehnte, S. 22.

(39) O. Eissfeldt, Erstlinge, S. 27.

(40) Curtiss, Primitive semitic relig., p. 117.

(41) Steuernagel. Lehrbuch der Einleit.

וועגן געבורט מנהגים זע אויך זאַמטער:

Geburt Hochzeit, S. 187.

(42) בכורים 47b, 46a, 2, VIII.

(43) בכורים 46b, 46a, VIII.

(44) זוך אונטער פּרימאַגעניטור אין דער Jewish Encyclop.

(45) A. Barton, Archeology and the Bible, p. 330.

(46) זע דערצו Levy-Brühl, Das Denk. Prim. Völk, S. 225-231

גורל פון לעבדער און פון פעלקער, דעם אויסגאַנג פון מלחמות און דעם מזל פון יחידים.

אויך די פאַדערונג, אַז די נביאה׳טע (די פּיטיע) זאָל אויף איר גאַנצן לעבן פאַרבלייבן אַ בתולה, זי זאָל מיט קיינעם פון די שטערב-לאַכע ניט קומען אין געשלעכטלאַכער מגע און משא איז אַ פירונג אַריבערטראָגן פון מענשלאַכן אויפן געטלאַכן און אַ זעלבסטפאַר-שטענדלאַכע קאַנסעקווענטע אויסברייטונג פון דעם געדאַנק, אַז די נביאה׳טע שטויט מיט דעם גאָט אין אַ שייכות פון מאַן און ווייב.

זע וועגן דעם Fehrle, Kultische Keuschheit, S. 7.

60) וועז ירמיה רעדט וועגן די בני ישראל, וואָס זאָגן צו אַ בוים „דו ביסט מיין פאָטער" און צו אַ שטיין, „דו האָסט מיר געבראַכט אויף דער וועלט" (ירמיה ב 27) באַנוצט ער זיך דא ניט מיט קיין רעטאָרישע פראַזן. ער דריקט אויס די ווירקלאַכע נקוביונגען פון זיין צייט. פארגל. Frazer, Osiris Attis, S. 107, vol. I.
G. Beer, Steinverehrung.

61) E. Hartland, Prim. Paternity, vol. I, p. 254.
B. Malinovski, The Family, p. 128, 179-183, 208-233.

62) זע וועגן דעם:
E. Westermarck, Hist .of hum. marriage, 5 ed. I, p. 291-293.
E. S. Hartland, Primitive Paternity, vol. 2, p. 249, 253, 254.

האַרטלאַנד זאָגט צווישן אנדערש:

Every woman in the lower stages of culture very widespread. It is not only unproductive but it impairs fertility. Even where the true cause of birth has been discovered it has been nowhere held invariable and undispensable. In Australia and a few other countries it is still unrecognized.

63) H. Gunkel, Genesis, S. 24 ,25.

64) Menes, Z. f. A. T. W. Band 2, 1925.

65) אין פראַנצויזיש האָט נאָך דעם זעלבן מיין באהאלטן דער אויסדרוק Cowrir sur le ventre זע לאַנדעם Glosarie erotique ציטירט לויט דר. לעווים אַרטיקל אויבער בראשית.

66) אויף אָט דער שטעל קען מען זען די פארלענגהייט פון די קאָמענטאַטאָרן וואָס ווילן ניט פאַרשטיין סעקסועל די געשיכטע. עס פעלט בייַ זיי די באַציאונג צווישן שולד און שטראָף. וואָס פאַר אַן אומזינקע שטראָף דאָס איז: שוואַנגערשאַפט, געבורטסווייען פאַר עסן אַן עפּל!

67) וועגן דער יוס פּרימע נאקטים זע
H. Gressman, Mose, S. 57.
H. Ploss, Das Weib, vol. I, S. 502-406.

שפעטער ווערט דער נעדאַנק וועגן דער יוס פּרימע נאקטים אריבער-געטראָגן פון די דעמאָנען, אויף דער איינצלנער נאטהייט, אויף יהוה'ן. וועגן די אורזאכן וואָס האָבן דערצו געפירט זע אונזער בייַלאגע 1.

אין יאָר 1637 האָט דער פּאַרלאַמענט אין גרענאבל באשטעטיקט די לעגאַלע געבורט פון אַן אינגל, וואָס איז געבאָרן געוואָרן ביי אַ פרוי פיר יאָר נאָכדעם ווי דער מאַן אירער האָט זי פאַרלאָזן. דער מאָטיוו איז געווען

Dass obgleich ihr Gemahl aus Teutschland unter 4 Jahren nicht kommen wäre, Sie ihr auch nicht gesehen noch fleischlich erkant hätte, so ware nichts desto weniger gar zu gewiss, das sie ihr im Traume die gegenwart und Umffassung ihres Gemahls feste eingemeldet und alle Empfindungen, sowohl der Emfängniss als Schwangerung so accurat gefühlet hätte, als sie sonsten bey wurcklichen gegenwart könne. H. Ploss, Das Weib, vol. I, p. 335.

(55 S. Curtiss, p. 116

Oh Abu Rabah
To thee come the white ones
To thee come the fair ones
With thee is the generation
With us is the conception.

(56
Brown and Driver Lexicon, p. 1028.
Frazer, Adonis, Osiris Attis, p. 78.
K. Budde, Die Bücher Samuel, p. 10, 11.

57) אַ פאַרציכענישּ פון ליטעראַטור וועגן סופערנאַטוראַלן געבורט קען מען געפינען ביי ב. מאַלינאָווסקי The Family בישפּילן קען מען אויך געפינען ביי ק. פּלאַס Das Kind, S. 18-37. Das Weib, vol. I, 332-35

58) די זין פון נאָט, בני אלהים, מיינען אייגנטלאַך געטער. פונקט ווי די בני הנביאים באַטייטן אויפאַך: נביאים. עס איז אַ ספּעציפּיש העברעאישער אידיאָם, ביישפּילן זע ביי
Brown-Driver, Lexicon, p. 121.

(59 Frazer, Osiris, Attis. Adonis, vol. I, p. 79.

אין גריכנלאַנד האָט מען פון דער פיטיע (דער נביאה־טע פון דעלפּישן אַראָקול) פאַרלאַנגט זי זאָל איר גאַנצן לעבן פאַרבלייבן אַ בתולה, וואַרים כדי נביאות זאָגן כוח זי אויפּנעמען אין זיך גאָט.

זי ליגט אויפן געלעגער און זי נאַרט אויס ביים גאָט דאָס, וואָס וואָלט געווינטלאַך געווען אויסבאַהאַלטן.

די [illegible] וויל מיר שוינט, אַ שפּיגל פון די פאַרהעלטענישן צווישן מאַן און פרוי: פונקט ווי דלילה אַ שטייגער זוכט ביי שמשונען אויסצוגעפינען אין וואָס זיין גבורה איז פאַרבאַהאַלטן און מיט דער מאַכט פון שמושן׳ס היסער ליבע צו איר קריגט זי אַרויס דעם ענטפער, אַזוי ליגנדיק אויפן געלעגער מיטן גאָט נאַרט די נביאה־טע אַרויס פון אים דעם

83) אין קאָסטאַ-ריקא, למשל, גלויבט מען, אַז די פרוי וואָס ווערט צום ערשטן מאָל שוואַנגער מאַכט „אומריין" די גאַנצע געגנט. מען שרייבט זי צו אַלע טויטנפאַלן. אין די עלטערע ציטן פלעגט דער מאן מוזן גוטמאכן אלע שאדנס, זע וו. מ. נאב. Indian Tribes, p. 504, 505.

די בייזע השפעה ווערט צוגעשריבן די גייסטער בו־קו־רו. ביבליאגראפישע אנווייזונגען ווענן ענין בייי Frazer, Taboo, p. 145-156.

פאַרקירצונגען.

A. f. P. F. — Archiv für Papyrusforschung und verwandte Gebiete herausg. v. A. Wilcken, Leipzig.

A. f. d. A. — Archiv für die Antropologie.

Z. f. d. A. T. W.—Zeitschrift für die Alt Testamentliche Wissenschaft.

Imago — Imago. Zeitschrift für Anwendung der Psychoanalyse auf die Geisteswissenschaften herausg. v. S. Freud.

P. E. F. — Palestine exploration fund Quarterly Statement, Lndon.

אין פֿאַרבינדונג מיט דער אויבנגענאַנטער גלויבונג דאַרף דערמאָנט ווערן דער מנהג ביי א גרויסער צאָל פֿרימיטיוועֿ פעלקער, אַפֿצוהאַלטן זיך פון געשלעכטלאַכער מגע ומשא מיט פֿרויען אין צייט פון מלחמה. דער שכל דערפון איז קלאָר. מלחמה־צייט איז די קריטישסטע צייט, ווען דער מענש איז אַנגעווויזן אויף דער הילף פון זיין נאָט — עס וואָלט פֿשוט געווען ניט קלוג צו דערצאָרנען זי דעמאָלט. ליטעראַטור פֿאַרצייכענישׂ זע ביי Frazer, Taboo, p. 164.

(68 H. Gressman, Mose, S. 58.
E. Meyer, Israeliten, S. 59.

(69 H. Gunkel, A. f. P., F. II, S. 19.
H. Gressman, Mose ,S. 60.

70) לויט דעם עלטערן נוסח האָט משה התונה געהאַט ניט פֿאַר יציאת מצרים, נאָר ערשט נאָכן אָנקומען אין קדש. אַ זכר דערפון איז פֿאַרבליבן אין במדבר י״ב, פסוק 1.
H. Gunkel, A. f. P. F. II, p. 18.

71) זע בויל־אָגע V.

72) זע דעם דאָזיקן שטאָנדפונקט פֿאַרטראָטן ביי ג. ריכטער: Blutbrautigam (Z. f. d. A. T. W., vol. 39, 1922).
Kittel, Geschichte, Band, I, S. 233, Bemerk. 4. אויך

73) אויספֿירלאַכער:
E. Meyer, Israeliten, S. 59.
H. Gressman, Mose S. 58.

74) בראשית י״ז 2 ; ויקרא י״ב 13.

(75 H. Gressman, Mose, S. 58.
H. Gressman, Mose 61.

(76 H. Gunkel, A. f. P. F., v. II, S. 17.
Marti, Geschichte Israels Relig., S. 43.
K. Andree, Die Beschneidung, S. 75.
E. Westermarck, Hist. of hum. mar., vol. I. p. 563.
L. Levy-Brühl, Das Denk. prim. Naturvoelker, S. 312-318.
Frazer, The Golden Bough, VIII, p. 422.
Webster, Prim. secret societies, p. 21-58. ....

זע אויך בויל־אָגע IV.

(77 H. Ploss, Das Weib, S. 390.
I. Abrahams, Jewish life, p. 90, 167.
J. Wellhausen, Prolegomena 2, S. 360.

זע בויל־אָגע II.

(78 Nowack, Hebr. Archeologie, vol. I, p. 162.
Levy-Brühl, Das Denk. Naturvoelk, S. 314.

(79 Brown, Driver, Lexicon, p. 368.

(80 זע בויל־אָגע II.

(81 קראוט׳. מיסטיטשעסקאיא ראזא (רוסיש) זייט 7.

(82 וועגן דעם אָפֿוואַר פון בייזע גייסטער בעת דער שוואַנגערשאַפֿט זע H. Ploss, Das Kind, S. 447-450.

ביבליאגראפיע

1) I. Abrahams, Jewish life—Jewish life in the middle ages, Philadelphia, 1903.

2) R. Andree, Die Beschneidung—Die Beschneidung (A. f. d. A. Band XII אין אַפּגעדרוקט)

3) G. A. Barton, Archaeology—Archeology and the Bible. Philadelphia, 1916.

4) G. Beer, Pascha—Pascha oder das jüdische Osterfest. 1911.

5) J. A. Bewer, The Literature—The Literature of the Old Testament in its historical development. New York, 1922.

6) Benzinger, Hebr. Arch.—Hebraischce Archeologie, 1907.

7) Benzinger, Passover (Encyclopedia Biblica).

8) F. Buhl, Die Socialen Verhältnisse der Israeliten. Berlin, 1899.

9) L. Blau, Das Altjüdische Zauberwesen. Berlin, 1914.

10) G. Beer, Steinverehrung bei den Israelitten. 1921.

11) K. Budde, D. B. Samuel—Die Bücher Samuel. Leipzig, 1902.

12) S. I. Curtiss—Primitive semitic religion today. 1902.

13) B. Erdmans, Das Mazzoth Fest (Orientalische Studien T. Nödelke zum 70 Geburstage gewidmet. Giessen 1906).

14) O. Eisfeldt, Erstlinge—Erstlingen und Zehnten im Alten Testament. 1917.

15) H. Gunkel, Genesis—Genesis (Handkommentar zum Alt. Test.) Gottingen. 1902.

16) H. Gunkel, Beschneidung—Uber die Beschneidung im Alt. Testam. (A. f. P. F. Band II).

36) J. G. Frazer, Adonis—Adonis, Attis Osiris studies in the history of oriental religion. 1919.

37) G. Kittel, Geschichte—Geschichte des Volkes Israel. Gothe, 1912. 2 vol. 1909.

38) Krauss, Talm. Arch.—Talmudische Archeologie. 3 vol. 1910-1912.

39) J. Koeberle, Sünde und Gnade in religiösen Leben des Volkes Israel. 1905.

40) L. Levy, Sexualsymbolik—Sexualsymbolik in der biblischen Paradiesgeschichte. (Imago Band V, 1917-1919).

41) L. Levy-Brühl, Naturvoelker—Das Denken der Naturvoelker übers. v. W. Jerusalem. 1921.

42) M. Loehr, Israels Kult. Entw.—Israels Kulturentwicklung. 1917.

43) M. Loehr, Die Stellung—Die Stellung des Weibes zu Jahwe Religion und Kult. Leipzig, 1908.

44) Evaristus Marder, Die Menschenopfer. 1909.

45) E. Meyer, Israeliten—Die Israeliten und ihre Nachbarstämme. Halle, 1906.

46) E. Meyer, Elephantine — Der Papyrusfund von Elephantine. Leipzig, 1912.

47) J. Meinhold—Einführung in das Alte Test. 1919.

48) H. Meinhold, Weisheit—Die Weisheit Israels in Spruch, Sage und Dichtung. 1908.

49) Marti, Geschichte der Israelitischen Religion. 1877.

50) Marti, Die Relig. des Alt. Test. unter den Religionen des vorderen Orients. Tubüngen, 1906.

51) Malinowski, Argonatus of the Western Pacific. 1922.

52) B. Malinowski, The Family Among the Australian Aborigines (University of London Monographs on Sociology vol. 2). 1913.

53) A. Menes, Die sociale Analiese der Urgeschichte (Z. f. d. A. T. W. 2ter Band Heft., 12; 1925, S. 49).

54) Müller-Lyer, Die Familie. 1911.

55) Nowack, Archeol.—Lehrbuch der Hebräischen Archeologie. 1894.

17) H. Gressman, Mose—Mose und seine Zeit (Ein Handkommentar zu den Mose-sagen. Gottingen, 1913.

18) H. Guthe, Dt. 16—Deutoronomium 16 (Z. f. d. A. T. W. 1918-1920, Beihefte).

19) W. M. Gaab, Indian Tribes—On the Indian tribes and languages of Costa Rica (Proceedings of the American Philosophical Society, vol. XIV, 1875).

20) A. Goldenweiser, Early Civilization.

21) G. Horne, G. Aiston, Savage life in Central Australia. 1924.

22) E. S. Hartland, Prim. Patern.—Primitive Paternity. 2 vol. 1909.

23) E. S. Hartland, Prim. Law—Primitive Law. London, 1924.

24) E. S. Hartland, Primitive Society. 1924.

25) J. Hehn, Sünde—Sünde und Erlösung im Alten Testament.

26) E. James, Primitive ritual and belief. 1917.

27) A. Jirku, Dämonen—Die Dämonen und ihre Abwehr in Alten Testament. 1912.

28) A. Jirku, Volksrel—Materialien zur Volksreligion Israels. 1914.

29) A. Jirku, Gesch. Isr.—Die ältesteste Geschichte Israels. 1917.

30) E. Fehrle, Keuschheit—Die Kultische Keuschheit in Altertum.

31) J. G. Frazer, Folklore—Folklore in the Old Testament, vol. 1-3. 1918.

32) J. G. Frazer, Taboo—Taboo and the perils of the Soul. 1911.

33) J. G. Frazer, The dying God. 1912.

34) J. G. Frazer, Magic—Magic art and the evolution of Kings. 1911.

35) J. G. Frazer, Phyche's Task. (a discourse concerning the influence of superstition on the growth of institutions.) London, 1909.

78) P. Wedland, Beschneidung—Die hellenistichen Zeugnisse über die agyptische Beschneidung (A. f. P. F. Band II).

79) A. Wilcken, Beschneidung—Die Aegyptische Beschneidungsurkunden (A. f. P. F. Band II).

80) J. Wellhausen, Prol.—Prolegomena zur Geschichte Israels 2te Aus. Berlin, 1883.

81) E. Westermarck, Moralbegriffe—Ursprung und Entwicklung der Moralbegriffe. Leipzig, 1909.

82) E. Westermarck, Hist. of hum. mar.—The history of human marriage. Fifth edition rewritten. London, 1921.

83) W. Wundt, Völkerpsychologie, Mythos und Religion. Band IV (1920 B. V. B. VI.)

84) W. Wundt, Volkpsychology—Elements of folkspsychology. Authorized translation by S. L. Straub. 1916.

85) ה. קונאָוו. די אנטשטייאונג פון רעליגיע און גלויבן, פאַר־
לאַג די וועלט. וואַרשע. איבערזעצט פון דייטש.

86) דר. ש. אייזענשטאַט. די נביאים, ווילנע, 1925

87) מ. סאַלאָוויטשיק. יסודות פון דער אידישער קולטור געשיכטע. איבערזעצט פון רוסיש דורך דר. ש. אייזנשטאַט. 2 טיילן, ווילנע, 1923

88) ח. שוים. די גרויסע אידישע געשיכטע ניו יאָרק 1919—1925.

56) H. H. Ploss, Das Weib in der Natur und Völkerkunde. 2 vol. Leipzig, 1891.

57) H. H. Ploss, Das Kind in Brauch und Sitte der Völker. 2 vol. 1876.

58) J. Preuss, Biblisch-Talmudische Medicin.

59) Puukko, Das Deuteronomium. 1910.

60) G. Richter, Blutbrautigam—Der Blutbrautigam (Z. f. d. A. T. W.) vol. 39 (1912) S. 123.

61) G. Roheim, Australian Totemism.

62) H. Strack, Pesachim, der Mishnatraktat Pesachfest. 1911.

63) E. Samter, Geburt—Geburt, Hochzeit und Tod. Leipzig, 1911.

64) Steuernagel, Lehrbuch—Lehrbuch der Einleitung in das Alte Testament. 1912.

65) J. Skimmer, Genesis (Intern. Critical commentary). New York, 1910.

66) R. Smith, Kinship and marriage in early Arabia. 1903.

67) B. Spencer, Native of the northern territory of Australia. 1914.

68) B. Spencer and F. Gillen, Across Australia. 1912.

68a) Spencer, The Native Tribes of Central Australia.

69) K. Schmidt, Jus primae noctis. (Ein geschichtliche Untersuchung).

70) K. Schmidt, Antwort auf die Abhandlung des M. Kulischer über das Jus primae noctis.

71) K. Schmidt, Slavische Geschichtsquellen zur Streitfrage über das Jus primae noctis.

72) K. Schmidt, Der Streit über das Jus primae noctis.

73) Thompson, Magic—Semitic Magic. 1908.

74) D. Voelter, Pasah—Pasah und Mazzoth und ihr aegyptisctes Urbild. Leiden, 1912.

75) D. Voelter, Der Ursprung von Passah und Mazzoth. Leiden, 1913.

אינהאַלט פאַרצייכעניש:

ה ק ד מ ה ..... 7— 10

קאַפּיטל I) א ר י י נ פ י ר ..... 11— 14

קאַפּיטל II) פּסח אין דער מלוכה־צייט ביזן יאָר 621 פ. ק. ..... 15— 16

קאַפּיטל III) פּסח עלטער פּאַר דער כנענישער צייט 17— 19

קאַפּיטל IV) קרבנות ..... 20— 31

קאַפּיטל V) די מאַטיווירונג פון קרבן „אלם דאָם בעם־טע וואָם דער מענש פּאַרמאַגט" — גיט אויך שפּרינגלאַך ..... 32— 38

קאַפּיטל VI) די „בכורה" אין דער תלמודישער ליטע־ראַטור ..... 39— 43

קאַפּיטל VII) די אומקלאָרע „פּאַטערניטעט" אין אל־טערטום ..... 44— 50

קאַפּיטל VIII) די אומקלאָרע „פּאַטערניטעט" אין אל־טערטום (המשך) ..... 51— 58

קאַפּיטל IX) פּאַרוואָס „געהערט" דער בכר צו יהוהן (סכנות ביים נעבורט, דער בכר, דאָם מקריב זיין פון בכר) ..... 59— 63

קאַפּיטל X) פּאַרוואָס געהערט דער בכר צו יהוהן (המשך) ..... 64— 65

קאַפּיטל XI) די פּריוויליעגיעס פון בכר ..... 66— 68

קאַפּיטל XII) דער אורשפּרונג און די אנטוויקלונג פון חג־הפּסח ..... 69— 72

ש ל ו ם ..... 73— 76

ארבעטן פון אידישן היסטאָרישן סעמינאָר

אונטער דער לייטונג

פון דר. יעקב שאַצקי

ערויס פון דרוק:

באנד I ח. ב ע ז פ ר אָ ז ו ו א נ י — דער אורשפרונג פון פסח

אין דרוק:

באנד II ש ל מ ה ב א ר ק י ן — דער קאמף פאר אידישע עמאנציפאציע אין ענגלאנד (1858—1828).

אין פאָרבערייטונג:

באנד III י ח ז ק א ל ל י פ ש י ץ — אהרן ליבערמאן און זיין תקופה (דער אנפאנג פון אידישן סאָציאליזם)

באנד IV מ ש ה ש ט א ר ק מ א ן — א. מ. שארקאנסקי. זיין לעבן און ליטעראַרישע טעטיקייט.

באנד V ד ב ו ר ה ט א ר א נ ט — יעקב גאָרדין און די „ביבליאָסקאָפּ בראָטסטוואָ" אין רוסלאנד.

באנד VI צו דער געשיכטע פון די אידן אין אמעריקע. (זאמלונג).

באנד VII די עפּאָכע פון בדחנים. (ביא־ביבליאָגראפישע מאָטעריאלן) צוזאמענגעשטעלט פון א קאָלעקטיוו מיט א אייניגלייטונג פון דר. יעקב שאצקי.

ביילאגעס:

ביילאגע I) צו דעם אויפקום און צו דער באדייטונג פון jus primae noctis ..... 79— 82

ביילאגע II) חתונה־צערעמאניעס ביי פארשידענע פעלקער ..... 82— 87

ביילאגע III) וועגן די מאטיוון פון מקריב זיין דעם בכר ..... 87— 94

ביילאגע IV) צו דער באדייטונג פון ברית מלה ..... 94— 96

ביילאגע V) צו דער אינטערפרעטאציע פון שמות ד. 96— 97

ביילאגע VI) צו די גלויבונגען וועגן איבערנאטירלאכן געבורט ..... 97— 98

ביילאגע VII) היסטאריש ספעקולאציעס ..... 99—101

ביילאגע VIII)די טאביאס־נעשיכטע (איבערדערציילט) 101—103

ביילאגע IX) נעשיכטלאכע שייכות'ן ..... 103—109

ביילאגע X) דאס מקריב זיין פון קינדער צום מלך .... 109—118

ביילאגע XI) זינד און פארברעכן ביי די אידן פאר־ציטן ..... 118—120

ה ע ר ו ת ..... 123—131

ב י ב ל י א ג ר א פ י ע ..... 135—139

~~2086 154~~ 9802

#603

9011

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

FEB 26 1953

AUG 14 '61